

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Гуманітарно-педагогічний факультет

УДК 327.5(4)(1-651.1+470+571+477)

ПОГОДЖЕНО

Декан гуманітарно-педагогічного
факультету

_____ Савицька І.М.
«__» _____ 2024 р.

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри міжнародних
відносин і суспільних наук

_____ Хвіст В.О.
«__» _____ 2024 р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему

**Трансформація зовнішньої політики ЄС
внаслідок військової агресії РФ проти України**

Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»

Освітня програма «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»

Орієнтація
освітньої програми освітньо-професійна

Гарант освітньої
програми к-д. іст. наук, доцент _____ Кравченко Н.Б.

Керівник магістерської
кваліфікаційної роботи д-р іст. наук, професор _____ Білан С.О.

Виконала _____ Орос Б.В.

ВСТУП

Зовнішня політика Європейського Союзу зазнала суттєвих змін через військову агресію Російської Федерації проти України, що почалася в 2014 році і значно загострилася у 2022 році. Раніше зовнішня політика ЄС стосовно Росії та України базувалася на дипломатичних зусиллях і економічній співпраці, але агресія з боку Росії поставила під загрозу європейські принципи безпеки, миру та міжнародного права. У відповідь на ці виклики Європейський Союз змінив свій підхід до відносин з Росією та посилив підтримку України, як потенційного кандидата на вступ. Військова агресія призвела не лише до політичних і економічних змін всередині ЄС, але й суттєво вплинула на його міжнародну стратегію та глобальні позиції. Враховуючи важливість захисту територіальної цілісності країн, стабільності в Східній Європі та європейських ініціатив у сфері безпеки, дослідження змін у зовнішній політиці Європейського Союзу, викликаних агресією Росії проти України, є необхідним для розуміння сучасних процесів у міжнародній системі. Це дозволяє проаналізувати нові напрямки зовнішньополітичної стратегії союзу, можливості інтеграції України та наслідки для безпеки в регіоні.

Актуальність теми полягає в тому, що Європейський Союз відіграє важливу роль у підтримці України та забезпеченні стабільності в регіоні. Дослідження трансформації зовнішньої політики дозволяє не лише оцінити реакцію міжнародного співтовариства на конфлікт, але й виявити ключові тенденції у розвитку відносин між Європейським Союзом, Україною та Російською Федерацією.

Ступінь дослідженості теми. Дослідження теми здійснювали як українські, так і зарубіжні автори. Значний внесок у вивчення зовнішньої політики ЄС зробили, зокрема, українські дослідники С. Волощук, М. Гладиш, Ю. Гончар, В. Руда, В. Стрельцов, О. Турченко, А. Хмель та інші. У їхніх працях розглянуто процеси створення та формування спільної зовнішньої безпекової політики Європейського Союзу. Важливими є також роботи аналітиків, присвячені зміні позицій ЄС щодо питань безпеки та розширення.

Мета дослідження – проаналізувати трансформацію зовнішньої політики Європейського Союзу після військової агресії Російської Федерації проти України та визначити її ключові тенденції, виклики та перспективи.

Для досягнення мети дослідження необхідно вирішити такі завдання:

- дослідити історичний розвиток, основні принципи та пріоритетні напрямки зовнішньої політики Європейського Союзу;
- провести аналіз засад зовнішньої політики Євросоюзу у період до військової агресії Росії проти України;
- охарактеризувати відносини Європейського Союзу з Україною та Росією до 2014 року;
- оцінити реакцію ЄС на агресію РФ у 2014 році та її вплив на трансформацію зовнішньої політики Євросоюзу;
- визначити ключові зміни в зовнішній політиці ЄС після початку повномасштабного вторгнення РФ у 2022 році;
- на основі детального аналізу дослідити сучасний стан військової доктрини Європейського Союзу;
- проаналізувати єдність і перспективи розвитку Європейського Союзу в майбутньому;
- описати стан сучасних відносин Європейського Союзу зі США та КНР;
- розкрити еволюцію відносин України з Європейським Союзом та їхнє стратегічне значення.

Об’єкт дослідження – зовнішня політика Європейського Союзу.

Предмет дослідження – трансформація зовнішньої політики Європейського Союзу внаслідок військової агресії Російської Федерації проти України.

Методи дослідження. Відповідно до мети магістерської роботи та поставлених завдань було використано такі методи дослідження:

- **теоретичні** – аналіз, синтез, узагальнення, порівняння і систематизація;
- **комплексні** – методи аналізу та сходження від абстрактного до

конкретного, моделювання;

- **емпіричні** – спостереження, порівняння, опис.

Наукова новизна роботи даної роботи полягає в тому виявленні ключових змін у зовнішній політиці Європейського Союзу після агресії Російської Федерації проти України, а також у систематизації нових напрямків політичної стратегії ЄС, що були спрямовані на посилення регіональної безпеки та підтримку України.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані для подальших наукових досліджень у сфері міжнародних відносин та зовнішньої політики, а також для розробки рекомендацій щодо поглиблення співпраці між Європейським Союзом та Україною в умовах сучасних геополітичних викликів.

Апробація результатів дослідження була проведена на наукових конференціях, семінарах і круглих столах, присвячених питанням європейській політиці та безпеці, зокрема на всеукраїнському науково-практичному вебінарі Відносини Україна – Європейський Союз: Трансформація міжнародної парадигми 2024.

Структура роботи. Робота складається з трьох логічно-пов'язаних розділів: перший розділ охоплює теоретичні засади зовнішньої політики Європейського Союзу до військової агресії Російської Федерації проти України; другий розділ описує трансформацію зовнішньої політики союзу після агресії Росії у 2014 році та 2022 році; третій розділ присвячено викликам і перспективам зовнішньої політики Європейського Союзу на сучасному етапі.

Робота займає 110 сторінок. Список використаної літератури містить джерел.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ДО ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

1.1 Історія формування, принципи та пріоритети зовнішньої політики Європейського Союзу

Європейський континент залишився в руїнах після завершення Другої світової війни. Спустошення залишило Європу розділеною, а нації зберігали глибокі образи та страхи щодо майбутньої безпеки. Руйнування інфраструктури та промисловості стало суттєвою перешкодою для економічного відновлення, а можливість нового конфлікту залишалася актуальною через постійні націоналістичні та протекціоністські настрої. Зокрема, конкуренція між двома найбільшими промисловими державами Європи, Францією та Німеччиною, призводила до нестабільності в регіоні. Щоб уникнути подальших конфліктів, необхідно було впровадити нові підходи до забезпечення миру та економічної стабільності. У цьому контексті вугілля і сталь набули вирішального значення. Обидві галузі були фундаментальними для промислового розвитку та виробництва зброї, що зробило їх потужними символами та практичними інструментами війни та миру. Концепція колективного регулювання цих галузей почала зароджуватися як потенційний шлях до досягнення примирення і сталого миру. Саме в цьому контексті видатні європейські діячі почали просувати новий підхід до економічної та політичної співпраці, який, на їхню думку, міг би трансформувати природу європейських відносин.

Розруха, яку залишила по собі війна, наштотувала Роберта Шумана і Жана Моне, на думку про те, що економічна взаємозалежність може слугувати засобом запобігання майбутнім війнам. Жан Моне, впливовий французький політекономіст, відіграв важливу роль у формулюванні концепції наднаціонального управління влади над окремими національними державами, яка могла б керувати спільними інтересами. Його ідея полягала в тому, щоб побудувати Європу, засновану не на ізольованих національних економіках, а на інтегрованих, взаємозалежних економічних системах.

Головною ідеєю бачення Моне було те, що економічна взаємозалежність між державами зменшить ймовірність виникнення війни як життєздатного або бажаного варіанту. Ця концепція здобула популярність, особливо у Франції та Німеччині, де лідери усвідомили важливість створення більш стабільної та орієнтованої на співпрацю Європи. У травні 1950 року Роберт Шуман, який на той момент був міністром закордонних справ Франції, публічно підтримав цю ідею під час промови, що увійшла в історію як Декларація Шумана. У ній було представлено план створення наднаціональної спільноти, що стало першим офіційним кроком до утворення Європейського Союзу [47].

Роберт Шуман і Жан Моне відіграли вирішальну роль у створенні та розвитку Європейського об'єднання вугілля і сталі. Шуман, як політичний діяч, глибоко розумів франко-німецькі відносини та вважав, що економічна інтеграція може стати шляхом до відновлення довіри між народами Європи. Його досвід, здобутий під час війни, а також непохитна віра в мир через співпрацю, спонукали його підтримувати ідею створення спільноти, яка б об'єднала Францію та Німеччину не лише в економічному, а й у політичному та соціальному аспектах.

Жан Моне, якого часто вважають архітектором європейської інтеграції, поділяв погляди Шумана на об'єднану Європу. Його досвід у міжнародній дипломатії та економічному плануванні сформував його переконання, що стабільний мир можливий лише через спільні інтереси та наднаціональне управління. Разом Шуман і Моне створили концепцію, стратегію та практичні дії, які втілили Європейське об'єднання вугілля і сталі в реальність. Їхня діяльність виходила за межі тимчасових політичних союзів, адже вони прагнули заснувати довгострокову інституцію, здатну змінити політичний ландшафт Європи [39].

Декларація Шумана, проголошена 9 травня 1950 року, стала знаковою подією в історії Європи. У своїй промові Шуман запропонував об'єднати французьке та німецьке виробництво вугілля і сталі під спільним управлінням. Ця декларація не обмежувалася лише економічними аспектами, вона стала заявою про наміри створити нову Європу, засновану на співпраці та мирі. Шуман

наголошував на тому, що «Європа не буде створена миттєво або за єдиним планом. Вона формуватиметься через конкретні досягнення, які спочатку забезпечать реальну солідарність». Цей вислів з Декларації Шумана відображає поступовий і практичний підхід до європейської інтеграції, що підтримує реалізацію конкретних, керованих проєктів як шлях до єдності з часом [47].

Декларація Шумана визначила концепцію створення Вищого органу – незалежної установи, що відповідає б за контроль за виробництвом вугілля та сталі в усіх країнах-учасниках. Цей наднаціональний орган мав би право ухвалювати рішення на користь всіх членів, закладаючи таким чином основи для подальших європейських інституцій, зокрема Європейської Комісії. Європейське об'єднання вугілля і сталі було офіційно засноване Паризьким договором 1951 року, що стало початком нової ери співпраці в Європі.

Європейське об'єднання вугілля і сталі було створено з кількома амбіційними цілями. Основним завданням організації стало забезпечення миру між європейськими державами через формування системи економічної взаємозалежності. Об'єднавши виробництво вугілля та сталі, ЄОВС мав на меті зробити війну між Францією та Німеччиною, а також іншими європейськими країнами, не лише небажаною, але й практично неможливою. Це стало революційним кроком, оскільки ознаменувало перехід від традиційних військових альянсів до партнерства, заснованого на спільних економічних інтересах.

Другорядною метою було підтримати економічне відновлення. Війна серйозно підірвала промисловий потенціал Європи, і його відновлення стало необхідним для стабільності континенту. Заохочуючи співпрацю в галузях вугілля та сталеливарної промисловості, ЄОВС прагнула стимулювати промислове виробництво, створювати нові робочі місця та підвищувати рівень життя в країнах-учасниках. Таким чином, економічна співпраця розглядалася як шлях до миру і процвітання, що відповідало терміновим потребам континенту, який переживав кризу [13].

Об'єднання вперше продемонструвало, як європейські держави можуть

добровільно передати частину свого суверенітету наднаціональному органу. Це рішення не лише сприяло миру та співпраці, але й принесло швидкі економічні вигоди. Одним з найбільш помітних досягнень ЄОВС стала стабілізація видобутку вугілля та сталі в країнах-учасниках – Франції, Німеччині, Італії, Бельгії, Нідерландах та Люксембурзі – що дало можливість цим секторам відновитися та розвиватися.

На практиці ЄОВС сформувало спільний ринок для вугілля та сталі, ліквідувавши тарифи та торговельні перешкоди всередині регіону. Ця інтеграція сприяла ефективнішому розподілу ресурсів, зменшенню витрат на виробництво та підвищенню конкурентоспроможності європейських металургійних і вугільних продуктів на міжнародному ринку. Наприклад, виробництво сталі в Німеччині, яке було обмежене після Другої світової війни, швидко відновилося, що стало важливим чинником для загального промислового та економічного відновлення Західної Європи. У свою чергу, Франція отримала вигоду від стабільного постачання німецького вугілля, що було критично важливим для її зусиль у післявоєнній відбудові.

Регуляторні повноваження ЄОВС у галузі виробництва та формування цін також сприяли впровадженню справедливих трудових стандартів і поліпшенню умов праці в усіх країнах-учасниках. Спільний орган розробляв політику, що стосується заробітної плати, робочого часу та норм безпеки, які встановлювали критерії для прогресивних трудових практик того часу. Завдяки цим заходам захисту, ЄОВС сприяв формуванню єдиної системи соціальної політики, яка згодом стала візитною карткою Європейського Союзу.

Структура управління відзначалася своєю унікальністю та впливом, оскільки вона заснувала першу наднаціональну інституцію в Європі – Вищий орган управління. Цей незалежний виконавчий орган відповідав за управління виробництвом вугілля та сталі, забезпечення чесної конкуренції та регулювання ринку. Верховний орган, на чолі якого спочатку стояв Жан Моне, мав повноваження приймати обов'язкові рішення для всіх держав-членів, що стало важливим кроком від традиційної міжурядової співпраці до наднаціонального

управління.

Вищий орган був розширений за рахунок нових інституцій, серед них Рада міністрів, Спільна асамблея (яка згодом стала Європейським парламентом) та Суд ЄС. Рада міністрів дозволяла національним урядам брати участь у процесі ухвалення рішень, тоді як Спільна асамблея, що складалася з представників національних парламентів, забезпечувала певний рівень демократичного контролю. У той же час Суд ЄС гарантував правову узгодженість і підтримував основні принципи Договору про ЄОВС.

Ця інституційна структура стала новаторською, оскільки продемонструвала можливість впровадження моделі спільного управління в Європі. Вона заклала основи для подальших інституцій ЄС, таких як Європейська Комісія та Європейський Суд, які перейняли принципи та практики, започатковані ЄОВС. Таким чином, інституційна архітектура об'єднання стала зразком, що втілює дух єдності та колективного прийняття рішень, якими керуватиметься Європейський Союз.

Одним із найзначніших досягнень ЄОВС стало виникнення нового відчуття довіри між державами, які раніше були супротивниками під час двох світових війн. Референтура сприяла формуванню атмосфери співпраці, де країни могли об'єднувати зусилля для досягнення спільних цілей, що, в свою чергу, зменшувало національне суперництво. Франція та Німеччина, які колись були заклятими ворогами, тепер стали партнерами в управлінні ключовими секторами своїх економік і оборони. Це безпрецедентне співробітництво допомогло подолати ворожість, що існувала між ними, і сприяло зміцненню почуття єдності серед країн-членів [54].

Здатність Європейського об'єднання вугілля і сталі подолати національні інтереси стала потужним сигналом для міжнародної спільноти, показуючи, що країни можуть досягати стабільності та безпеки через співпрацю, а не через суперництво. Це досягнення перевершило економічні вигоди, воно змінило політичний ландшафт, доводячи, що колишні противники можуть об'єднатися заради спільного майбутнього. Таким чином, ЄОВС стала прикладом мирного

вирішення конфліктів, надихаючи на подібні ініціативи та сприяючи формуванню більш широкої європейської ідентичності.

Успіх ЄОВС спонукав європейських лідерів задуматися про розширення цієї моделі співпраці на інші сфери. Римський договір, підписаний у 1957 році, заснував Європейське економічне співтовариство та Європейське співтовариство з атомної енергії (Євратом), що розширило рамки інтеграції. Ці інституції були створені на основі принципів ЄОВС, що сприяло подальшій інтеграції економік країн-членів і врешті-решт призвело до формування єдиного ринку.

Основні принципи Європейського об'єднання вугілля і сталі спільний суверенітет, наднаціональне управління та економічна взаємозалежність стали ключовими основами європейської інтеграції. Показавши ефективність наднаціональної моделі, ЄОВС вселило в країни Європи впевненість у важливості поглиблення співпраці, що culminated у створенні Європейського Союзу через підписання Маастрихтського договору в 1992 році. Це також призвело до впровадження більш організованого підходу до зовнішньої політики, зокрема через створення Спільної зовнішньої політики та політики безпеки. Цей договір відкрив нову еру європейської інтеграції, оскільки держави-члени домовилися координувати свої зовнішні політики і, за потреби, представляти єдину позицію на міжнародній арені [54].

З огляду на розширення політичної діяльності ЄС, такі органи, як Європейська комісія, Європейська рада та Європейський парламент, стали відігравати дедалі важливішу роль у формуванні та реалізації зовнішньої політики. Завдяки своєму наднаціональному мандату, Комісія стала ключовим гравцем у переговорах щодо торгових угод і наданні допомоги країнам, що розвиваються. Європейська Рада, яка складається з лідерів держав і урядів, забезпечила стратегічний курс зовнішньої політики, тоді як Європейський парламент сприяв демократичному контролю та висловлював думки європейських громадян.

Акцент ЄОВС на примиренні, економічній взаємозалежності та

наднаціональному управлінні сприяв формуванню зовнішньополітичних пріоритетів Європейського Союзу. Сьогодні ЄС прагне виступати як актор «м'якої сили», застосовуючи дипломатичні, економічні та культурні засоби для впливу на глобальні події та просування цінностей, що відповідають його основним принципам. Таким чином, об'єднання стало ключовим фактором у формуванні підходу ЄС до зовнішньої політики, заклавши основу, яка продовжує визначати зовнішні дії Союзу.

Принципи та пріоритети зовнішньої політики Європейського Союзу відображають основні цінності, закладені в Європейській зовнішній політиці та подальших інтеграційних ініціативах. З часом ці принципи адаптувалися до нових глобальних викликів, проте залишаються в основі своєї суті, що включає відданість миру, економічній стабільності та багатосторонньому співробітництву, які завжди були важливими для Спільної зовнішньої політики та політики безпеки.

Головним принципом зовнішньої політики ЄС є прагнення до миру і стабільності як у межах своїх кордонів, так і на міжнародній арені. Ця орієнтація має свої корені в Спільній зовнішній політиці та політиці безпеки, яка базується на переконанні, що економічна співпраця може запобігти виникненню конфліктів.

ЄСЗС продемонстрував, як економічна взаємозалежність може бути вигідною, підкреслюючи, що спільне процвітання здатне слугувати захистом від конфліктів. Відповідно до цього принципу, зовнішня політика ЄС акцентує увагу на підтримці розвитку, укладанні торговельних угод та інвестуванні в країни, що розвиваються. Підтримуючи економічне зростання в сусідніх державах і за їх межами, ЄС має на меті створити стабільне економічне середовище, яке знижує ризики виникнення конфліктів і міграційних криз.

Програми, такі як Європейська політика сусідства та Інструмент допомоги країнам-кандидатам на вступ до ЄС, ілюструють цей підхід, надаючи фінансову та технічну підтримку державам, які прагнуть впровадити демократичне управління та економічні реформи. Ці ініціативи відображають ранні зусилля

ЄСЦБ щодо економічної інтеграції, які поєднували економічний розвиток із більшою політичною стабільністю.

Європейський інструмент підтримки демократії та прав людини є ключовим елементом у зусиллях, що фінансує проекти по всьому світу, які спрямовані на захист і просування основних прав. Додатково, політика розширення Європейського Союзу вимагає від країн-кандидатів дотримання суворих демократичних стандартів, що забезпечує відповідність нових членів зобов'язанням Союзу щодо прав людини та демократичного управління [27].

Одним із ключових досягнень ЄС є принцип багатосторонності, що передбачає співпрацю з міжнародними організаціями та державами для вирішення глобальних викликів. ЄС впровадила концепцію, згідно з якою спільні інституції можуть сприяти співробітництву, що стало основою зовнішньої політики ЄС. Крім того, ЄС активно залучений до багатосторонніх платформ, таких як Організація Об'єднаних Націй, Світова організація торгівлі та Паризька угода щодо клімату, де виступає за спільне вирішення проблем, таких як зміна клімату, безпека та економічна нерівність.

Підтримуючи багатостороннє управління, ЄС виступає як захисник міжнародного права та колективних дій. Цей підхід відповідає меті ЄСЗС – перевершити національні інтереси заради спільного прогресу, демонструючи тривалий вплив основоположних принципів організації.

ЄСЗД запровадив нову модель управління, в якій центральний орган влади діє над національними урядами для координації спільних ресурсів. Це нововведення стало основою для створення Європейської Комісії, Європейського Парламенту та Європейського Суду, які реалізують наднаціональні принципи, закладені ЄСЗС.

Наприклад, Європейська Комісія виконує мандат Вищого органу ЄСЗС, сприяючи спільним інтересам та контролюючи дотримання законодавства ЄС. У свою чергу, Європейський суд забезпечує верховенство права в країнах-членах, гарантуючи, що політика ЄС відповідає встановленим правовим нормам і основним правам. Ці інституції мають ключове значення для просування

інтеграції, демонструючи важливість спільного управління у вирішенні складних транснаціональних проблем.

Успіх Європейського співтовариства вугілля і сталі у формуванні спільного ринку для вугілля та сталі став поштовхом для більш глибокої інтеграції економік Європи. Створення Єдиного ринку, яке стало важливим досягненням Європейського економічного співтовариства і згодом Європейського Союзу, відображає концепцію економічної взаємозалежності. Завдяки ліквідації торгових бар'єрів, узгодженню законодавства та формуванню митного союзу, Єдиний ринок забезпечує вільний рух товарів, послуг, людей і капіталу між державами-членами. Це також дозволило ЄС стати одним із найбільших економічних гравців у світі, що суттєво впливає на міжнародні торгові переговори. З розширенням ЄС принципи спільного добробуту та відкритих ринків продовжують формувати економічну політику, сприяючи співпраці та зменшуючи ризик економічних конфліктів між країнами-членами [54].

Зусилля ЄСЗД в напрямку економічної інтеграції створили основи для формування Єврозони, яка є зоною з єдиною валютою для країн ЄС. Введення євро в 1999 році стало символом нового етапу економічної єдності, оскільки 20 держав-членів ЄС користуються спільною валютою та єдиною монетарною політикою, що контролюється Європейським центральним банком. Єврозона надає можливість ЄС діяти як єдиний економічний суб'єкт, зміцнюючи свою присутність на світовій арені та сприяючи транскордонній торгівлі в межах Союзу [60].

Підхід Європейського Союзу до зовнішньої політики та безпеки ґрунтується на інтеграції, принципах і стратегічних пріоритетах, які формувалися протягом багатьох років, починаючи з Римських договорів і до Лісабонського договору. Дотримуючись принципів демократії, прав людини та верховенства права, ЄС прагне до єдності, безпеки та співпраці, що дозволяє йому здійснювати вплив на світовій арені. Використовуючи такі механізми, як Спільна зовнішня політика і політика безпеки та Європейська політика безпеки і

оборони, ЄС вирішує питання безпеки, сприяє миру та підтримує стабільність як у своїх межах, так і на міжнародному рівні. Його роль у глобальній безпеці підкреслює тривалу спадщину європейської інтеграції та демонструє його відданість мирному, заснованому на правилах міжнародному порядку.

Спільна зовнішня політика та політика безпеки Європейського Союзу є основою зовнішньої діяльності, яка має на меті забезпечення миру, підвищення міжнародної безпеки, сприяння співпраці, а також просування демократії, верховенства права та прав людини. Від моменту свого створення у 1993 році згідно з Договором про Європейський Союз СЗБП пройшов через значні зміни, особливо завдяки наступним договорам, таким як Амстердамський, Ніццький та Лісабонський. Ці зміни зміцнили зовнішні механізми управління ЄС, зокрема процес ухвалення рішень, інституційні структури та його роль як глобального дипломатичного актора [61].

Формування спільної зовнішньої політики та політики безпеки стало важливим елементом інтеграційних процесів Європейського Союзу, що сприяє координації дій держав-членів на міжнародному рівні та підвищенню їхньої безпеки.

Головна мета Спільної зовнішньої та безпекової політики полягає в тому, щоб країни ЄС діяли на глобальній арені як єдине ціле, розробляючи спільні стратегії для вирішення міжнародних проблем та ефективного управління конфліктами.

Європейський Союз застосовує різноманітні засоби для реалізації своєї зовнішньої та безпекової стратегії:

1. Дипломатичні ініціативи. ЄС активно залучає дипломатичні інструменти для вирішення міжнародних суперечок і підтримки мирних ініціатив. Це охоплює переговори, посередництво та участь у міжнародних платформах.

2. Миротворчі місії. ЄС бере участь у миротворчих місіях під егідою ООН, НАТО та інших міжнародних структур. Це дає можливість ЄС суттєво сприяти підтримці миру та стабільності у світі.

3. Економічні санкції. Це один із способів впливу на держави, які порушують міжнародні норми та права людини. Санкції можуть включати торговельні обмеження, замороження активів та заборону на в'їзд [50].

Створення Спільної зовнішньої політики та політики безпеки дало можливість Європейському Союзу діяти на міжнародній арені як єдиний суб'єкт, що підвищило його вплив і значущість у світі. Застосування дипломатичних ініціатив, миротворчих місій та економічних санкцій сприяло укріпленню миру, стабільності та захисту прав людини. Це стало важливим етапом у розвитку зовнішньої та безпекової стратегії ЄС. Сьогодні роль ЄС як глобального актора можна відстежити до основних принципів Організації з безпеки і співробітництва в Європі, які сформували унікальний підхід ЄС до зовнішньої політики, акцентуючи увагу на дипломатичних рішеннях, спільному процвітанні та колективній безпеці.

1.2 Інституційна структура Європейського Союзу та її роль у формуванні його зовнішньої політики

Протягом останніх десятиліть Європейський Союз став унікальним і впливовим учасником на міжнародній арені. На відміну від звичайних національних держав, вплив ЄС у сфері зовнішньої політики базується на наднаціональній структурі, де різні інституції виконують окремі, але взаємопов'язані функції в розробці та реалізації політики, що відображає спільні інтереси 27 держав-членів. Ця інституційна складність створює як можливості, так і виклики для ЄС, оскільки він намагається сприяти миру, стабільності та процвітанню за межами своїх кордонів.

Інституційна структура Європейського Союзу відображає компроміс між наднаціональними прагненнями інтеграції та суверенітетом країн-членів, які часто переслідують різні зовнішньополітичні цілі. Основні інституції, такі як Європейська Рада, Європейська Комісія, Європейський Парламент та Європейська служба зовнішньої діяльності, виконують важливі функції у

формуванні зовнішньої політики, хоча їхній вплив варіюється. Європейська Рада забезпечує стратегічне керівництво на високому рівні, Комісія займається економічною та торговельною дипломатією, Парламент виконує функцію демократичного контролю, а ЄСЗС відповідає за координацію дипломатичних зусиль та управління кризами. Досліджуючи ці інституції, ми прагнемо продемонструвати, як вони разом формують зовнішню політику ЄС, аналізуючи як механізми їхньої співпраці, так і труднощі, що виникають через їхні різні мандати та інтереси.

Витоки інституційної структури Європейського Союзу, як було зазначено в попередньому розділі, бере початок з утворення Європейського об'єднання вугілля і сталі у 1951 році. Це стало основою для співпраці в ключових промислових секторах з метою запобігання новим конфліктам у Європі. Економічне співробітництво розширилося після підписання Римського договору в 1957 році, що призвело до створення Європейського економічного співтовариства. З часом економічна інтеграція викликала потребу в більш комплексних політичних структурах, що стало причиною підписання Маастрихтського договору в 1993 році, який офіційно заснував ЄС і ввів Спільну зовнішню політику та політику безпеки, як окремий елемент. Лісабонський договір, підписаний у 2007 році та набувший чинності у 2009 році, став важливим етапом у зовнішній політиці ЄС. Договір визначив інституційну організацію Європейського Союзу, створивши посаду Високого представника ЄС з питань закордонних справ і політики безпеки, який відповідає за контроль над Спільною зовнішньою політикою і політикою безпеки СЗПБ, а також заснував Європейську службу зовнішньої діяльності ЄСЗД як дипломатичний орган ЄС. Лісабонський договір також зміцнив позицію Європейського Парламенту та ввів механізм голосування кваліфікованою більшістю в певних аспектах зовнішньої політики, що сприяло підвищенню ефективності процесу ухвалення рішень [52].

Процес ухвалення рішень у зовнішній політиці Європейського Союзу відображає компроміс між наднаціональною інтеграцією та міжурядовою

співпрацею країн-членів. У сферах, де необхідна одностайність, кожна країна має право вето, що може призводити до безвихідних ситуацій, особливо в чутливих питаннях, таких як безпека і оборона. Проте застосування голосування кваліфікованою більшістю в деяких сферах, наприклад, у торговельних угодах, сприяє більш ефективному прийняттю рішень. Високий представник та Європейська служба зовнішніх справ координують зовнішню політику між інституціями ЄС, що допомагає зменшити розбіжності в інтересах держав-членів. Проте одностайність залишається основним принципом для спільної зовнішньої політики та політики безпеки, що підкреслює чутливість питань, пов'язаних із національним суверенітетом. Ця двоїстість дозволяє ЄС впливати на зовнішню політику, водночас враховуючи унікальні інтереси та геополітичні аспекти своїх держав-членів.

Розглянемо детальніше кожен з інституцій та їхній внесок у формування зовнішньої політики Європейського Союзу.

Європейська Рада, що складається з лідерів держав і урядів усіх країн-членів ЄС, є ключовим органом, який відповідає за формування зовнішньої політики Європейського Союзу. Вона діє на найвищому рівні, забезпечуючи стратегічний курс зовнішньої політики, визначаючи довгострокові цілі та пріоритети. Під час регулярних засідань Рада аналізує актуальні виклики, такі як економічні санкції та питання безпеки, формуючи загальний напрямок зовнішньої політики ЄС.

У кризових ситуаціях Європейська Рада виконує надзвичайно важливу роль, задаючи тон колективній реакції ЄС. Наприклад, у відповідь на анексію Криму Росією в 2014 році та триваючу війну в Україні, Рада виробила єдиний підхід, що включає санкції проти Росії та підтримку України. Це лідерство на високому рівні підкреслює здатність Ради об'єднувати держави-члени навколо стратегічних пріоритетів, навіть якщо конкретні оперативні питання належать до компетенції інших інституцій.

Як орган, що об'єднує національних лідерів, Європейська Рада відображає різноманітність думок та інтересів держав-членів. Кожен лідер країни або уряду

представляє свій національний порядок денний, що може призводити до різних політичних пріоритетів, особливо у відносинах з такими глобальними акторами, як США, Китай і Росія. Це різноманіття вимагає детальних переговорів і компромісів для досягнення спільної думки, що іноді може обмежувати швидкість реакції ЄС. Рішення, прийняті на основі консенсусу, мають свої плюси і мінуси, хоча вони забезпечують узгодженість позицій усіх країн-членів з важливих питань, цей процес може уповільнити прийняття рішень, особливо з тем, що викликають суперечки. Наприклад, часті вето з боку Угорщини на санкції проти певних держав демонструють труднощі, пов'язані з досягненням однакості. Незважаючи на ці труднощі, консенсусний підхід Європейської Ради сприяє легітимності та внутрішній єдності ЄС, створюючи стабільну основу для ухвалення рішень.

Вимога однакості в рамках Європейської Ради може призводити до стратегічних тупіків, особливо у випадках складних питань, що стосуються безпеки або зовнішніх відносин з контроверсійними партнерами. Проте в останні роки з'явилися ініціативи щодо розширення застосування голосування кваліфікованою більшістю на більше число аспектів зовнішньої політики, особливо у відповідь на кризи, що потребують швидких рішень. Прихильники цієї ідеї вважають, що таке голосування може підвищити оперативність і ефективність ЄС у міжнародних справах, хоча це питання залишається предметом обговорення серед держав-членів, які прагнуть зберегти своє право вето у найважливіших справах.

Європейська Комісія займає одну з основних позицій у зовнішній політиці Європейського Союзу, зокрема в галузі економічної дипломатії. Як виконавчий орган, що відповідає за втілення політики ЄС, Комісія має значний вплив завдяки торговельним угодам та економічному регулюванню, які є ключовими інструментами у формуванні зовнішніх відносин ЄС. Її роль особливо виражена в процесах переговорів щодо торговельних угод та управлінні санкціями, де ЄС володіє широкими повноваженнями [24].

Як найбільший єдиний ринок у світі, Європейський Союз володіє

значними важелями впливу на торговельні переговори, що дозволяє Комісії встановлювати стандарти, які часто впливають на регуляторні системи інших країн. Останні торговельні угоди з Канадою, Японією та МЕРКОСУР підкреслюють роль Комісії у просуванні не лише економічних вигод, але й цінностей ЄС, таких як права працівників, охорона навколишнього середовища та сталий розвиток. Завдяки своєму торговельному впливу, Комісія може інтегрувати норми в міжнародні угоди, що робить її важливим гравцем у нормативному підході ЄС до зовнішньої політики.

Комісія посилює «м'яку силу» ЄС та сприяє усуненню корінних причин нестабільності, таких як бідність, проблеми в охороні здоров'я та погане управління. Завдяки цим ініціативам ЄС також укріплює співпрацю з державами Африки, Латинської Америки та Близького Сходу, що сприяє регіональній стабільності та підтримує глобальні цілі розвитку. Одним із ключових інструментів, якими володіє Комісія, є введення санкцій. Коли Європейська Рада приймає рішення про накладення санкцій на певну країну чи організацію, саме Комісія відповідає за їх реалізацію в усіх країнах-членах.

Ці санкції можуть включати заморожування активів, заборону на в'їзд та торговельні обмеження, і вони використовуються як інструмент тиску без безпосереднього військового втручання. Останні санкції ЄС проти Росії, введені у відповідь на її агресію в Україні, підкреслюють важливу роль Комісії у реалізації економічних заходів, що впливають на міжнародні відносини. Таким чином, економічні та торговельні повноваження Європейської Комісії роблять її ключовим гравцем у зовнішній політиці ЄС.

Європейський Парламент є єдиним органом ЄС, який обирається через прямі вибори, що надає йому особливий мандат представляти думку громадян ЄС у питаннях зовнішньої політики. Хоча ЄП не має офіційних повноважень ухвалювати рішення в рамках Спільної зовнішньої та безпекової політики, він все ж має значний вплив завдяки можливості приймати резолюції, формувати громадську думку та контролювати діяльність інших інституцій. Резолюції Парламенту з питань зовнішньої політики, хоча й не є обов'язковими до

виконання, надсилають потужні політичні сигнали щодо позиції ЄС стосовно світових подій. Наприклад, Парламент ухвалював резолюції, які засуджують порушення прав людини в країнах, таких як М'янма, Китай і Венесуела, що підкреслює відданість ЄС принципам прав людини та демократії. Такі резолюції можуть впливати на зовнішньополітичний порядок денний інших інституцій ЄС і допомагати у формуванні узгодженого зовнішнього курсу.

Одним із найважливіших способів, якими Європейський Парламент може впливати на зовнішню політику, є його право затверджувати або відхиляти торговельні угоди. Це право виникло внаслідок Лісабонського договору, який розширив повноваження Парламенту в сфері зовнішньої торгівлі ЄС. Угоди, укладені Європейською Комісією, такі як СЕТА або угоди з МЕРКОСУР, повинні бути ратифіковані Парламентом, що надає депутатам Європарламенту можливість впливати на конкретні аспекти, пов'язані з трудовими правами, екологічними нормами та захистом прав людини [23].

Завдяки своєму праву вето та вимогам щодо змін, парламент зміг розробити торговельні угоди, що відповідають цінностям Європейського Союзу. Наприклад, він наполягав на включенні екологічних стандартів і справедливих трудових практик у нові угоди, підкреслюючи свою відданість відповідальній торговельній політиці. Цей вплив на торговельні угоди демонструє роль парламенту в узгодженні зовнішньоекономічної політики з нормативними цілями, зміцнюючи репутацію ЄС як регіону, що підтримує розвиток сталої та етичної торгівлі.

Вплив Європейського Парламенту на зовнішню політику ще більше посилюється завдяки його спеціалізованим комітетам, зокрема, Комітету з закордонних справ та Підкомітету з прав людини. Ці комітети займаються аналізом міжнародних питань, ведуть переговори з дипломатами та представниками інших країн, а також формулюють рекомендації щодо зовнішньої політики. Вивчаючи різні теми та організовуючи публічні слухання, вони сприяють прозорості та надають експертні оцінки зовнішньої політики ЄС. Наприклад, комітет закордонних справ має ключове значення в обговоренні

питань розширення ЄС, відносин зі Східною Європою та політики сусідства. Завдяки діяльності в комітетах Парламент може ретельно контролювати дії інших інституцій, забезпечуючи підзвітність і прозорість зовнішньої політики ЄС. Ця контрольна функція зміцнює демократичну легітимність зовнішніх дій ЄС, дозволяючи Парламенту виконувати конструктивну роль у регулюванні глобальної діяльності ЄС.

Європейська служба зовнішньої діяльності є дипломатичним органом Європейського Союзу, що відповідає за координацію зовнішньої політики між різними інституціями ЄС та його міжнародною мережею представництв. Вона була створена Лісабонським договором і очолюється Високим представником ЄС у справах закордонних справ і політики безпеки, який виконує також функції Віце-президента Європейської Комісії, забезпечуючи зв'язок між міжурядовими та наднаціональними аспектами зовнішньої політики ЄС. ЄСЗД управляє більш ніж 140 представництвами по всьому світу, які діють подібно до посольств і захищають інтереси ЄС на міжнародній арені. Завдяки цим делегаціям ЄСЗД прагне зміцнити дипломатичну присутність ЄС, укріпити партнерські відносини та розвивати діалог з країнами, що не входять до складу Союзу. У випадках криз ЄСЗД відіграє ключову роль у координації дипломатичних зусиль, часто стаючи першим пунктом контакту для реагування з боку ЄС.

ЄСЗД виконує ключову функцію в управлінні реакцією ЄС на кризові ситуації та в координації Спільної політики безпеки і оборони. Здійснюючи розгортання цивільних і військових місій у регіонах, що переживають нестабільність, ЄСЗД сприяє запобіганню конфліктам, вирішенню криз і підтримці відновлення після конфліктів. Наприклад, місії ЄС у Сахельському регіоні та Східній Європі демонструють оперативні можливості ЄСЗД в розширенні впливу ЄС у сферах, які є критично важливими для безпеки Європи [16].

ЄСЗС координує як цивільні, так і військові ресурси, співпрацюючи з державами-членами та інституціями ЄС для забезпечення єдиного реагування. Хоча військові операції ЄС є менш масштабними в порівнянні з національними,

вони зосереджені на підтримці миру, стабілізації та розвитку потенціалу в регіонах, що переживають нестабільність. Ця здатність до розгортання цивільних і військових ресурсів підкреслює відданість ЄС комплексному підходу до безпеки, який інтегрує дипломатичні, економічні та гуманітарні засоби.

Формування зовнішньої політики Європейського Союзу стикається з серйозними викликами, які виникають як через внутрішні структурні труднощі, так і через зовнішній геополітичний тиск. Як наднаціональна організація, що об'єднує 27 країн-членів з різними політичними, економічними та безпековими пріоритетами, ЄС змушений підтримувати делікатний баланс між узгодженими діями та національним суверенітетом. У наступних розділах будуть розглянуті деякі з основних внутрішніх і зовнішніх викликів, з якими стикається ЄС у своїй зовнішній політиці, включаючи питання інституційної координації, вимоги до однаковості, різницю в інтересах країн-членів, а також зовнішній тиск з боку глобальних держав і регіональні конфлікти.

Багатоінституційна структура Європейського Союзу, пропонуючи різноманітні інструменти для зовнішньої політики, водночас ускладнює швидке реагування на кризові ситуації. Координація між різними інституціями та державами-членами може бути повільною і неефективною в умовах надзвичайних ситуацій. Наприклад, реакція ЄС на пандемію COVID-19 та конфлікт в Україні виявила недоліки в механізмах кризової координації, зокрема в аспектах мобілізації ресурсів і узгодження політики серед країн-членів. Це підкреслило потребу в більш оперативному та злагодженому прийнятті рішень, особливо у відповідь на транснаціональні кризи, які вимагають швидких і скоординованих дій. Крім того, реагування ЄС на кризи часто ускладнюється обмеженими можливостями обміну розвідувальною інформацією та військовою координації в порівнянні з традиційними національними державами, які мають централізовані командні структури. Тривають зусилля щодо покращення координації на рівні ЄС, включаючи створення спільних робочих груп і механізмів швидкого реагування. Однак подолання інституційної інерції та

узгодження інтересів різних країн-членів залишаються значними перешкодами.

1.3 Відносини Європейського Союзу з Україною та Росією до 2014 року

Після завершення Другої світової війни та періоду холодної війни Європейський Союз перетворився на наднаціональну організацію, метою якої стало сприяння миру та інтеграції в Європі. Після розпаду Радянського Союзу ЄС зіткнувся з новими стратегічними викликами, а також можливостями для розширення свого впливу та підтримки стабільності в Східній Європі. Ця мета входила до більш широкої місії інтеграції колишніх радянських республік і країн комуністичного блоку в західну політичну та економічну систему.

Політика розширення ЄС, зокрема в напрямку Центральної та Східної Європи в 1990-х і на початку 2000-х років, заклала основи для відносин ЄС із сусідніми державами, такими як Україна та Росія. Країни Центральної Європи були швидко інтегровані в структуру ЄС, що дало можливість союзу поширити свої правові, економічні та політичні стандарти на схід. Однак акцент на Східній Європі також призвів до певних труднощів. Росія, яка нещодавно здобула незалежність і прагнула відновити свій вплив, з обережністю поставилася до розширення ЄС [57].

Підхід Європейського Союзу виявився в розробці Європейської політики сусідства, яка була запроваджена в 2004 році з метою зміцнення зв'язків з країнами, що розташовані на східній та південній периферії ЄС. Основною метою ЄПС було створення «кільця друзів» навколо кордонів Європейського Союзу, що сприяло б безпеці, демократії та економічному вирівнюванню, без обов'язкових обіцянок щодо членства в ЄС. Хоча ЄПС надавала структуру для співпраці, її реалізація стикалася з серйозними труднощами, особливо у зв'язку з дедалі більш виразними запереченнями з боку Росії. Після здобуття незалежності України в 1991 році ЄС почав налагоджувати офіційні дипломатичні та економічні зв'язки з новоствореною суверенною державою. Перші спроби характеризувалися обережним оптимізмом, оскільки Україна виявляла намір

інтегруватися в європейські структури, зосереджуючись на демократичних та економічних реформах, що відповідали принципам ЄС. Вершиною цього процесу стало підписання Угоди про партнерство та співробітництво у 1994 році, яка стала основою відносин між Україною та ЄС [66].

УПС визначила основи для політичного діалогу, торгівлі та співпраці в різних сферах – від охорони навколишнього середовища до промислового партнерства. Хоча УПС мала певні обмеження, вона відображала зобов'язання ЄС щодо розвитку стабільних відносин з Україною на основі співпраці. Проте внутрішня політична нестабільність та економічні труднощі в Україні заважали досягненню прогресу в багатьох напрямках. Корупція, політична невизначеність та відсутність чіткої програми реформ в Україні знижували ефективність співпраці з ЄС і обмежували можливості інтеграції України.

Крім того, прагнення України до європейської інтеграції стримувалося її залежністю від російських енергоресурсів та вразливістю до політичного впливу з боку Росії. Протягом 1990-х років зовнішня політика України коливалася між західними прагненнями та необхідністю підтримувати добросусідські відносини з Росією, яка залишалася головним торговим партнером і постачальником енергії. Ця двозначність підкреслювала складність відносин між Україною та ЄС, оскільки Київ намагався знайти баланс між своїми європейськими амбіціями та тісними зв'язками з Москвою.

Паралельно з взаємодією з Україною, Європейський Союз також налагоджував стратегічні зв'язки з Росією, усвідомлюючи її значення для регіональної безпеки, постачання енергії та економічної співпраці. У 1994 році ЄС і Росія офіційно закріпили свої відносини через Угоду про партнерство і співробітництво, яка визначила основи для торгівлі, політичного діалогу та співпраці в таких сферах, як енергетика і безпека. Угода стала важливим етапом у процесі інституціоналізації відносин між ЄС і Росією, що мало на меті створення основи для довгострокового стратегічного партнерства.

У період президентства Бориса Єльцина Росія виявила інтерес до зміцнення відносин із західними сусідами та інтеграції в глобальні інституції, що

стало свідченням відходу від конфронтації часів холодної війни. Проте ця співпраця поступово почала згасати, оскільки Росія почала сприймати політику ЄС як загрозу своїй сфері впливу. Відносини Росії з ЄС як з економічним партнером ускладнювалися через її занепокоєння щодо розширення ЄС і НАТО, які вона розглядала як спроби ослабити свою геополітичну позицію.

Розширення Європейського Союзу в 2004 році, яке охопило країни Центральної та Східної Європи, включаючи колишні радянські республіки, викликало занепокоєння в Росії. Москва сприймала це розширення як безпосередню загрозу своєму впливу в Східній Європі, особливо враховуючи, що ЄС продовжував демонструвати підтримку демократичних реформ і лібералізації ринків у сусідніх з Росією країнах. Попри цю напругу, економічна взаємозалежність, зокрема в енергетичній сфері, спонукала обидві сторони зберігати стабільні відносини. Залежність ЄС від російського газу та залежність Росії від європейського енергетичного ринку підкреслювали взаємну вигоду від співпраці, навіть на фоні зростаючих геополітичних розбіжностей.

Європейська політика сусідства, яка була започаткована в 2004 році, стала новим етапом у зовнішній політиці ЄС, націленим на підтримку стабільності, демократії та економічного розвитку в країнах-сусідах на сході та півдні. Ця ініціатива виникла з бажання ЄС встановити мирні, стабільні та тісні зв'язки з державами, що межують з ним, особливо з тими, які не мають перспективи вступу до Союзу. ЄПС включала різноманітні ініціативи, такі як політичний діалог, торговельні зв'язки та підтримка демократичних реформ, а також стимулювала адаптацію до норм і стандартів ЄС [28].

Для України ЄПС виявилася як можливістю, так і викликом. З одного боку, вона надала структуровані рамки для співпраці з ЄС, відкриваючи Україні перспективу зміцнення політичних та економічних зв'язків. З іншого боку, стало очевидно, що питання повноправного членства в ЄС не стоїть на порядку денному, і ця обставина викликала напруженість у Києві, особливо серед прозахідних політичних еліт. На початковому етапі впровадження ЄПС Україні обіцяли більш тісні зв'язки з ЄС, але без чіткої дорожньої карти щодо членства.

Натомість Україні запропонували «диференційований підхід», за якого співпраця базувалася б на реформаторських зусиллях кожної країни та стратегічних інтересах ЄС.

Однією з ключових характеристик ЄПС стало розроблення Планів дій для кожної країни-партнера, які окреслювали необхідні кроки для зміцнення політичних та економічних відносин з ЄС. Для України План дій ЄПС, затверджений у 2005 році, акцентував увагу на політичних реформах, правах людини та розвитку демократичного управління. Цей план також зосереджувався на економічній лібералізації, що мала на меті наблизити українську економіку до стандартів ЄС та інтегрувати її в єдиний ринок ЄС. Проте, відданість України реалізації цих реформ була нерівномірною, а прагнення ЄС до поглиблення співпраці стримувалося внутрішніми факторами в Союзі, зокрема, занепокоєннями щодо стабільності в Україні та викликами, пов'язаними з політичними та економічними змінами, що відбуваються в країні [64].

У 2009 році Європейський Союз започаткував ініціативу Східного партнерства, яка стала продовженням його політики сусідства, орієнтуючись на шість пострадянських держав: Вірменію, Азербайджан, Білорусь, Грузію, Молдову та Україну. Метою Східного партнерства було забезпечити більш глибоку інтеграцію з ЄС для тих країн, які виявили бажання встановити тісніші зв'язки, але не прагнули до повноправного членства в Європейському Союзі. Ця програма мала на меті сприяти політичній асоціації, економічній інтеграції та спрощенню візового режиму для країн Східної Європи [17].

Запуск Східного партнерства мав особливе значення для України, оскільки він яскраво продемонстрував відданість Європи її інтеграційним амбіціям. Основною метою Східного партнерства було забезпечення Україні більш відчутних вигод, зокрема можливості для більш тісної політичної асоціації через Угоди про асоціацію та створення поглибленої і всеосяжної зони вільної торгівлі. Ці угоди мали на меті адаптувати країни-партнери до економічних норм і стандартів ЄС, що, в свою чергу, сприяло б розвитку торгівлі, залученню

інвестицій та довгостроковій економічній модернізації.

Україна активно брала участь у Східному партнерстві, намагаючись скористатися цією платформою для зміцнення економічних і політичних зв'язків з Європейським Союзом та забезпечення більшої стабільності через реформи та інтеграцію. Угода про асоціацію вважалася основною метою європейських прагнень України, пропонуючи чіткий маршрут для поглиблення співпраці з ЄС. Ця угода охоплювала різноманітні аспекти – від політичного діалогу та співпраці в сфері безпеки до торгівлі та секторальної інтеграції. Проте шлях України до підписання Угоди про асоціацію супроводжувався численними викликами.

Однією з ключових подій у відносинах між Україною та Європейським Союзом стало початок офіційних переговорів щодо Угоди про асоціацію в 2012 році. Ці переговори продемонстрували готовність ЄС до більш глибокої співпраці з Україною. Проте, рішення про підписання Угоди неодноразово відкладалося через внутрішні труднощі в Україні, такі як політичні конфлікти та корупція, а також через зовнішній тиск з боку Росії, яка рішуче виступала проти інтеграції України в ЄС. Російська влада сприймала посилення впливу ЄС в Україні як безпосередню загрозу своїм геополітичним інтересам у регіоні, що призвело до ряду економічних і дипломатичних заходів, спрямованих на те, щоб перешкодити Україні встановити тісніші зв'язки з ЄС.

Ключовим моментом у відносинах між Україною та Європейським Союзом став період наприкінці 2013 – на початку 2014 року, коли в Києві розпочалися протести Євромайдану. Причиною цих протестів стало рішення Президента Віктора Януковича призупинити підписання Угоди про асоціацію з ЄС на користь зміцнення зв'язків з Росією. Це рішення викликало масове обурення серед населення, оскільки багато українців вважали цю угоду шляхом до більшої політичної свободи, економічного розвитку та наближення до європейських цінностей [4].

Протести, які розпочалися у відповідь на рішення Януковича, швидко перетворилися на більш масштабний рух, що виступає за демократичні зміни, боротьбу з корупцією та поглиблену інтеграцію з Європейським Союзом.

Євромайдан став важливим етапом в українській політичній культурі, оскільки значна частина населення прагнула майбутнього, пов'язаного з Європою, а не з Росією. Для багатьох українців ЄС уособлював надію, символ демократичного управління, захисту прав людини та економічного розвитку.

Європейський Союз відреагував на протести Євромайдану, надаючи дипломатичну підтримку, пропонуючи моральну та політичну підтримку протестувальникам і закликаючи уряд Януковича дотримуватися демократичних прав та прагнути до підписання Угоди про асоціацію. Проте підтримка з боку ЄС була обмежена через внутрішні суперечності та необхідність зберігати стабільність у відносинах з Росією. Хоча представники ЄС закликали до мирного вирішення кризи, вони також діяли обережно, щоб не спровокувати конфлікт з Росією, яка вже почала чинити значний тиск на Україну, аби вона відмовилася від Угоди про асоціацію.

В результаті, протести Євромайдану призвели до скидання режиму президента Януковича в лютому 2014 року після запеклих зіткнень між демонстрантами та правоохоронцями. Ця перемога проєвропейських сил стала знаковою в історії України, оскільки вона вказувала на остаточний курс країни в бік ЄС. Падіння уряду Януковича створило умови для підписання Угоди про асоціацію з ЄС у червні 2014 року, що стало значним досягненням у європейських прагненнях України.

У березні 2014 року Росія здійснила анексію Криму та підтримала сепаратистські рухи в східних частинах Донецької та Луганської областей. Ці дії стали початком подій, які призвели до російсько-української війни, суттєво змінивши геополітичну ситуацію в регіоні та поставивши серйозні виклики перед політикою Європейського Союзу стосовно обох країн.

Енергетичні зв'язки мали вирішальне значення у формуванні відносин між Європейським Союзом та Росією до 2014 року. ЄС значною мірою покладався на російські постачання природного газу та нафти, що зробило питання енергетичної безпеки ключовим як для ЄС, так і для Росії. Контроль Росії над енергетичними поставками до Європи, зокрема через газопроводи, що проходять

територією України, надавав Москві значні важелі впливу на ЄС. Газові кризи 2006 та 2009 років, коли Росія зупинила постачання газу в Україну, продемонстрували вразливість ЄС до енергетичних перебоїв і підкреслили необхідність пошуку альтернативних джерел енергії. У відповідь на ці виклики ЄС розробив ряд стратегій для диверсифікації своїх енергетичних постачань, серед яких «Південний коридор» (серія трубопроводів, спрямованих на зменшення залежності Європи від російського газу) та проєкт газопроводу «Набукко» [32].

Ці ініціативи Росія сприйняла як спроби підірвати її енергетичну монополію, що призвело до загострення напруженості у відносинах з ЄС. Погіршення стосунків було зумовлене не лише енергетичними питаннями, але й геополітичними тривогами Росії щодо зростаючого впливу Європейського Союзу. Політика ЄС, що підтримує суверенітет і незалежність України, зокрема через такі програми, як ЄПС і Східне партнерство, була розцінена Росією як безпосередній виклик її регіональному домінуванню.

Під час президентства Володимира Путіна зовнішня політика Росії ставала все більш агресивною, акцентуючи на її статусі як ключової держави в Євразії та заперечуючи те, що вона сприймала як зазіхання Західної Європи на Східну Європу. Доктрина ближнього зарубіжжя відображала стратегічні цілі Росії – створити буферну зону з дружніх або нейтральних країн навколо своїх кордонів, вважаючи інтеграцію цих країн у західні структури, зокрема НАТО та ЄС, безпосередньою загрозою своїй безпеці.

Розширення НАТО в напрямку сходу наприкінці 1990-х і на початку 2000-х років, коли до альянсу приєдналися колишні держави Варшавського договору та країни Балтії, викликало у Росії занепокоєння щодо намірів Європи в її звичній зоні впливу.

У відповідь на ситуацію Росія зайняла позицію, виступаючи проти розширення західних інститутів на території колишніх радянських республік та підтверджуючи свої претензії на регіони, які вважає стратегічно важливими. Опір Москви щодо присутності НАТО був особливо вираженим стосовно

України, оскільки Росія вважала, що військовий нейтралітет сусіда є необхідним для її власної безпеки. Цей аспект безпеки був підкреслений російською інтервенцією в Грузії в 2008 році, коли Росія виступила проти намірів Грузії приєднатися до НАТО та визнала незалежність сепаратистських регіонів Південної Осетії та Абхазії.

Ця інтервенція стала потужним сигналом для Європейського Союзу та його східних сусідів, демонструючи, на що готова піти Росія, аби завадити західній інтеграції. Наполеглива позиція Росії щодо розширення НАТО і ЄС, разом із зростаючими підозрами Кремля щодо намірів Заходу, сприяли формуванню атмосфери недовіри. ЄС, який зосереджений на економічній та політичній інтеграції, зіткнувся з дедалі більшими труднощами в балансуванні між цілями своєї політики сусідства та необхідністю налагодження відносин з Росією, особливо в умовах, коли Кремль став більш схильним до використання примусових методів.

Запуск програми «Східне партнерство» у 2009 році став свідченням того, що країни, які Росія вважала частиною своєї сфери впливу, прагнули інтегруватися в політичні та економічні структури ЄС. У відповідь на це Росія розпочала реалізацію власних регіональних інтеграційних ініціатив, зокрема Євразійського економічного союзу, метою якого було створення конкуренції впливу ЄС у цьому регіоні. ЄАЕС, заснований у 2015 році, мав на меті зміцнити економічні зв'язки між країнами-учасницями, до яких спочатку входили Росія, Білорусь і Казахстан, а згодом до них приєдналися Вірменія та Киргизстан. Хоча ЄАЕС не може зрівнятися з ЄС за масштабами чи економічною потужністю, він є свідомими зусиллями Росії, спрямованими на надання альтернативного шляху інтеграції для колишніх радянських республік. Для України вибір між Східним партнерством ЄС і Євразійським економічним союзом Росії став вирішальним у її зовнішньополітичному курсі, що відображає ширшу геополітичну боротьбу між ЄС та Росією за вплив у Східній Європі.

Конкурентний характер цих інтеграційних зусиль призвів до загострення напруженості у відносинах між Європейським Союзом і Росією, особливо на

фоні зростаючого прагнення України до зближення з ЄС. У відповідь Росія вжила ряд економічних заходів, щоб відмовити Україну від підписання Угоди про асоціацію з ЄС, включаючи торговельні обмеження та загрози припинення постачання енергоресурсів. Для Росії це було критично важливо, оскільки вона сприймала можливу асоціацію України з ЄС як серйозну геополітичну поразку, що підривала її вплив у Східній Європі та ставила під загрозу її концепцію євразійського блоку, здатного протистояти ЄС.

Переговори України з ЄС щодо укладення Угоди про асоціацію були тривалим і складним процесом, що відображав як прагнення ЄС поглибити свої зв'язки зі Східною Європою, так і виклики, які постали перед Україною у зв'язку з необхідністю відповідати стандартам ЄС. Угода про асоціацію була задумана як всеохоплююче партнерство, яке б тісніше інтегрувало Україну з ЄС через політичне співробітництво, економічне вирівнювання та поглиблену і всеохоплюючу зону вільної торгівлі. Ця угода стала значним кроком у відносинах між Україною та ЄС, оскільки вона мала на меті наблизити Україну до регуляторних та економічних стандартів ЄС, не пропонуючи повноправного членства в ЄС.

Реакція Росії на протести Євромайдану і повалення Януковича була швидкою і жорсткою. У березні 2014 року Росія анексувала Крим – крок, який був широко засуджений ЄС і міжнародним співтовариством як порушення суверенітету України і міжнародного права. Реакція ЄС на анексію Криму та подальший конфлікт на сході України включала низку санкцій, спрямованих на ключові сектори російської економіки, включаючи фінанси, енергетику та оборону. ЄС також надав підтримку новому уряду України, запропонувавши фінансову допомогу, технічну підтримку реформ та прискорене підписання Угоди про асоціацію. Дії ЄС ознаменували значну ескалацію його позиції щодо Росії, що відображає новознайдену рішучість протистояти російській агресії у Східній Європі [18].

Таким чином, напередодні 2014 року ЄС зіткнувся з низкою серйозних викликів, пов'язаних як з економічними кризами, так і зі змінами у глобальному

балансі сил. Попри це, ЄС залишався важливим гравцем на міжнародній арені, намагаючись адаптуватися до нових умов і зберегти свій вплив у мінливому світі.

Висновки до розділу I

Створення Європейського об'єднання вугілля та сталі у 1951 році стало знаковою подією в історії Європи та заклало основи для сучасної інтеграції на континенті. Це об'єднання виникло внаслідок руйнівних наслідків Другої світової війни і стало амбітним проєктом, спрямованим на інтеграцію економік європейських держав, зокрема Франції та Німеччини. Його мета була простою, але революційною об'єднавши виробництво вугілля та сталі – ключових ресурсів для військової сили та економічної стабільності, Європа могла б уникнути нових конфліктів і сприяти тривалому миру та співпраці.

Розвиток Європейського Союзу пройшов через кілька важливих етапів інтеграції, починаючи з Римських угод, підписаних у 1957 році. Основними документами, що складають ці угоди, є Договір про створення Європейського економічного співтовариства та Договір про Євратом. Основною метою цих угод було посилення співпраці, зокрема, створення спільного ринку, що дозволяло країнам-учасникам розвивати економічну інтеграцію та вільно обмінюватися товарами без митних бар'єрів і обмежень. Заснування ЄЕС стало знаковим моментом у еволюції Європейського Союзу, оскільки воно включало ряд економічних і соціальних ініціатив, які не лише укріпили внутрішні зв'язки, але й сприяли поступовому формуванню спільної зовнішньої політики.

Наступним ключовим етапом стало укладення Маастрихтської угоди в 1992 році, яка не лише трансформувала Європейське економічне співтовариство в Європейський Союз, але й додала два нових стовпи: Спільну зовнішню політику і політику безпеки та правосуддя і внутрішні справи. Маастрихтська угода зміцнила позиції ЄС на міжнародній арені, надаючи йому можливість реалізовувати політику безпеки та взаємодіяти з третіми країнами.

Основні напрямки зовнішньої політики Європейського Союзу можна класифікувати на три ключові елементи: єдність держав-членів, безпеку Союзу

та активну участь у міжнародних справах. Ці напрямки відображають прагнення ЄС стати глобальним гравцем, здатним впливати на світові процеси та забезпечувати стабільність на європейській території.

Головним пріоритетом є підтримка єдності серед держав-членів Європейського Союзу. ЄС функціонує як організація, що ґрунтується на консенсусі, і ухвалення рішень у сфері зовнішньої політики часто залежить від можливості досягти спільного бачення. Це має особливе значення в контексті санкційної політики, миротворчих операцій та співпраці з великими світовими акторами, такими як США, Китай і Росія.

Другим пріоритетом є забезпечення безпеки Союзу. Європейський Союз має намір бути готовим реагувати на нові виклики, серед яких тероризм, гібридні війни, кібератаки та регіональні конфлікти. Безпека охоплює як внутрішні аспекти (захист кордонів ЄС, боротьба з тероризмом), так і зовнішні (участь у миротворчих місіях, запобігання конфліктам на межах Союзу).

Третій пріоритет це активна участь на міжнародній сцені. Європейський Союз має намір стати значущим учасником у багатосторонніх організаціях, таких як ООН, СОТ, МВФ, а також активно долучатися до розв'язання глобальних проблем, зокрема змін клімату, нерівності та економічних криз.

Окрім цього, Європейський Союз активно підтримує розвиток партнерських зв'язків з державами, які мають намір інтегруватися в європейське співтовариство або поділяють спільні цінності. Наприклад, ініціатива Східного партнерства націлена на укріплення відносин з країнами Східної Європи та Кавказу, такими як Україна, Грузія та Молдова. ЄС має на меті не лише зміцнення економічних зв'язків, але й сприяння політичним реформам у цих країнах.

Отже, зовнішньополітичні пріоритети Європейського Союзу визначаються його стратегічними інтересами, які спрямовані на підтримку єдності, безпеки та активної участі в міжнародних справах. ЄС постійно коригує свою політику у відповідь на нові виклики та загрози, при цьому залишаючись вірним демократичним цінностям і міжнародному праву.

РОЗДІЛ II. ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ПІСЛЯ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

2.1 Реакція Європейського Союзу на події 2014 року

Протягом кількох тижнів російські збройні сили захопили Крим, посилаючись на історичні претензії, стратегічну важливість та необхідність захисту російськомовного населення. Цей односторонній крок суперечив міжнародним нормам і був широко засуджений урядами, зокрема країнами Європейського Союзу, які визнали його порушенням суверенітету та територіальної цілісності України. Дії Росії в Криму, а також підтримка сепаратистів на сході України, змусили ЄС адаптуватися до нових геополітичних реалій на своїх східних кордонах.

Першою відповіддю Європейського Союзу на цю небачену агресію стало засудження дій Росії та заклик до переговорів. Лідери та установи ЄС опублікували заяви, в яких висловили свою підтримку Україні, засудили анексію Криму та закликали до мирного вирішення конфлікту [30].

Одночасно Європейський Союз намагався стабілізувати крихку політичну ситуацію в Україні, надаючи економічну допомогу, технічну підтримку та політичну підтримку новому уряду в Києві. ЄС також активно залучався до дипломатичних ініціатив через Організацію з безпеки і співробітництва в Європі, щоб контролювати ситуацію та сприяти діалогу між українськими та російськими чиновниками. Проте ці перші дипломатичні зусилля виявилися малоефективними, оскільки Росія продовжувала підтримувати сепаратистські рухи на сході України, що ще більше ускладнювало ситуацію в регіоні. Усвідомлюючи, що одних дипломатичних заяв буде недостатньо, ЄС вдався до економічних санкцій, як основного інструменту реагування на дії Росії в Україні. Санкції розглядалися як спосіб накласти на Росію відчутні економічні витрати за її агресію, уникаючи при цьому прямої військової конфронтації.

Введення санкцій Європейським Союзом стало важливим кроком у його

зовнішній політиці, що продемонструвало готовність вжити більш рішучих дій для забезпечення безпеки в Європі, хоча цього все ще недостатньо. Санкції проти Росії запроваджувалися поступово, адаптуючись до змін у ситуації в Україні. Перші обмеження, введені в березні 2014 року, були досить обмеженими і стосувалися фізичних та юридичних осіб, які безпосередньо брали участь в анексії Криму та дестабілізації ситуації на сході України. Ці «обмежувальні заходи» включали заборону на в'їзд і замороження активів російських посадовців, олігархів та організацій, пов'язаних із військово-політичними діями Росії.

У контексті загострення конфлікту на сході України, особливо після трагедії з літаком Малайзійських авіаліній рейсу MH17 у липні 2014 року, Європейський Союз посилив свій санкційний режим, додавши до нього більш широкі економічні заходи. Ця друга стадія санкцій була націлена на важливі сектори російської економіки, такі як фінансовий, енергетичний та оборонний. Серед заходів були обмеження на доступ до ринків капіталу ЄС, заборона на експорт товарів подвійного призначення (які можуть використовуватися як у цивільних, так і в військових цілях), а також обмеження на експорт технологій та обладнання в енергетичній сфері.

Однією з найзначніших санкцій у той період стало обмеження для російських банків у доступі до європейських ринків капіталу. Найбільші фінансові установи Росії, такі як Сбербанк, ВТБ та Газпромбанк, отримали заборону на залучення капіталу в ЄС, що суттєво зменшило їх можливості фінансувати свої операції та інвестиційні проекти. Цей крок мав серйозний вплив на фінансову систему Росії, призвівши до відтоку капіталу, знецінення національної валюти та зменшення обсягу прямих іноземних інвестицій.

Санкції, введені Європейським Союзом, продемонстрували значний рівень єдності серед держав-членів. Хоча деякі країни, особливо в Південній Європі, мали тісні економічні зв'язки з Росією і спочатку неохоче підтримували ці заходи, ЄС все ж зміг досягти спільної позиції. Ця єдність підкреслила відданість колективній реакції, посилюючи сигнал Росії та міжнародній спільноті про те, що

Європа готова приймати економічні втрати для захисту своїх цінностей і безпекових інтересів.

Проте санкції також виявили внутрішні суперечності в рамках ЄС. Деякі країни, такі як Німеччина, країни Балтії та Польща, підтримували жорсткий підхід до Росії, посиляючись на питання безпеки та історичні образи. Інші держави, особливо ті, що мають значні торговельні зв'язки з Росією, проявляли більшу обережність, остерігаючись економічних наслідків і можливого дефіциту енергоресурсів. Незважаючи на ці розбіжності, ЄС зберіг свою санкційну політику і продовжував її оновлювати, демонструючи високу стійкість своєї політичної позиції.

Ефективність санкцій ЄС у зміні поведінки Росії залишається предметом дискусій серед політиків та аналітиків. В економічному плані санкції призвели до рецесії в Росії у 2015 році ВВП країни скоротився приблизно на 2,5% [35].

Сумарний вплив санкцій разом із зниженням світових цін на нафту викликав напруженість у російській економіці, що призвело до інфляційних процесів, девальвації національної валюти та скорочення обсягу іноземних інвестицій. Однак, незважаючи на економічні втрати, санкції мали обмежений вплив на зовнішньополітичну діяльність Росії. Країна продовжувала підтримувати сепаратистів на сході України, а її дії в Сирії та на інших геополітичних майданчиках свідчили про готовність протистояти західному впливу. Це дало підстави деяким експертам вважати, що, хоча санкції і послабили економіку Росії, їхній ефект виявився недостатнім для того, щоб змусити країну кардинально змінити свою зовнішню політику.

Санкційний режим Європейського Союзу проти Росії зіткнувся з кількома тривалими викликами. По-перше, економічний вплив санкцій на держави-члени ЄС виявився неоднаковим, що призвело до можливих розбіжностей всередині союзу. Країни, такі як Німеччина та Італія, які мають значні економічні зв'язки з Росією, відчувають більший економічний тягар, що викликає періодичні дискусії в ЄС щодо продовження та масштабів санкцій. Крім того, санкції підштовхнули Росію до пошуку тісніших економічних зв'язків із незахідними країнами, зокрема

з Китаєм. Росія намагається диверсифікувати ринки для експорту енергоносіїв, знайти альтернативні джерела інвестицій і зменшити свою залежність від західних фінансових систем [53].

Цей поворот до Азії має наслідки для ефективності санкцій ЄС і створює довгострокові виклики для впливу ЄС на формування стратегічного вибору Росії. Незважаючи на ці виклики, санкції залишаються центральним компонентом політики ЄС щодо Росії, що відображає прагнення підтримувати європейську безпеку і стримувати подальшу агресію. Санкції також слугують символом єдності та рішучості ЄС перед обличчям зовнішніх загроз, зміцнюючи довіру до ЄС як глобального гравця, відданого стабільності та верховенству права.

Однією з ключових політичних відповідей на анексію Криму стало відсторонення Росії від участі в міжнародних організаціях. У березні 2014 року Росію було виключено з “ Великої вісімки” (G8), що стало символом її ізоляції на міжнародній арені. Це було першим випадком за понад 20 років, коли країна-учасниця була виключена з цієї елітної групи держав. Такий крок підкреслив, що дії Росії розглядаються як порушення основоположних принципів міжнародної безпеки та миру. Окрім виключення з G8, Росія також зазнала відсторонення у Раді Європи [3].

У 2014 році делегацію Росії позбавили голосу в Парламентській асамблеї Ради Європи (ПАРЄ) у відповідь на анексію Криму. Цей захід мав на меті підкреслити неприпустимість дій Росії в контексті міжнародного права, а також її порушення демократичних принципів і прав людини.

Ці дії стали суттєвим елементом міжнародного тиску на Росію. Вони не лише показали незгоду світової спільноти з агресивними діями Росії, але й зменшили її здатність впливати на події в міжнародних організаціях. Однак виключення з G8 та обмеження в Раді Європи не призвели до зміни політики Кремля. Росія продовжила свою агресивну стратегію, зокрема у конфлікті на сході України.

Однією з ключових подій стало заснування Європейського оборонного фонду у 2017 році, який має на меті фінансування спільних оборонних ініціатив

та заохочення інвестицій у військові технології. ЄОФ символізує перехід до підтримки оборонної промисловості, що функціонує в межах ЄС, зміцнюючи стратегічну автономію Європейського Союзу в галузі оборонного виробництва [6].

Ініціатива Постійної структурованої співпраці, яка була започаткована в 2017 році, стала важливим кроком вперед. Вона надає можливість країнам ЄС, які цього прагнуть, реалізовувати спільні оборонні проекти, охоплюючи такі сфери, як кіберзахист і військова мобільність, що сприяє більшій інтеграції та оперативній сумісності між збройними силами Європейського Союзу. До 2022 року в рамках ініціативи було ініційовано понад 60 проектів, серед яких створення Європейського медичного командування, ініціативи в галузі кіберзахисту та групи реагування на кризові ситуації. Хоча участь у цій ініціативі є добровільною, вона відображає зобов'язання ЄС щодо зміцнення оборонної структури та стимулює держави до більш тісної співпраці в сфері безпеки [9].

Європейський Союз також укріпив своє співробітництво з НАТО у відповідь на виклики, викликані агресією з боку Росії. НАТО залишається основним оборонним альянсом для більшості держав-членів ЄС, особливо для країн Східної Європи, які стикаються з безпосередньою загрозою з Росії. З 2014 року ЄС і НАТО активізували свою співпрацю, зосереджуючи увагу на таких напрямках, як кібербезпека, гібридні війни та військова мобільність. У 2016 році обидві організації підписали Спільну декларацію, яка підкреслила їхню прихильність до більш тісної співпраці у відповідь на нові виклики в сфері безпеки

Зростання кіберзагроз стало важливим елементом стратегії безпеки Європейського Союзу з 2014 року. Дії Росії, що включають кібероперації та кампанії дезінформації на сході України та в інших регіонах Європи, підкреслили необхідність впровадження надійних заходів у сфері кібербезпеки. У відповідь на ці виклики ЄС ініціював ряд заходів для кіберзахисту, які спрямовані на охорону критичної інфраструктури, підвищення стійкості та зміцнення інформаційної безпеки серед держав-членів. Агентство ЄС з

кібербезпеки розширило свої функції, координуючи зусилля з кібербезпеки між країнами-членами, забезпечуючи навчання та розробляючи найкращі практики для підвищення кіберстійкості. Додатково, ЄС створив мережу експертів у сфері кібербезпеки, щоб об'єднати знання та ресурси, сприяючи співпраці між урядами, науковими установами та приватним сектором. Ці ініціативи мають на меті зміцнити здатність ЄС виявляти, реагувати та відновлюватися після кіберінцидентів, які можуть загрожувати його безпеці [31].

Одночасно Європейський Союз вживає заходів для протидії дезінформації, яка стає дедалі більш помітною складовою російської гібридної війни. Оперативна група ЄС East StratCom Task Force, заснована у 2015 році, займається виявленням і запобіганням російським кампаніям дезінформації. Завдяки моніторингу соціальних мереж, аналізу тенденцій дезінформації та публікації звітів, ця робоча група прагне підвищити обізнаність населення про російські впливи та надати громадянам ЄС точну інформацію [43].

Європейський Союз інвестує в інформаційні кампанії, спрямовані на підвищення медіаграмотності, що допомагає громадянам виявляти та ігнорувати дезінформацію. ЄС розширив свою участь у місіях, пов'язаних із безпекою в країнах, що межують зі Сходом. Ці місії, які охоплюють як цивільні, так і військові аспекти, мають на меті зміцнення стабільності, розвиток інституційної стійкості та підтримку країн, які зазнають російського тиску. Однією з таких ініціатив є Консультативна місія ЄС в Україні, заснована в 2014 році, яка надає допомогу українським органам влади у реформуванні сектору безпеки, укріпленні верховенства права та розвитку потенціалу в таких сферах, як боротьба з корупцією, діяльність поліції та судова реформа [59].

Попри труднощі, з 2014 року безпекові та оборонні ініціативи ЄС свідчать про значну зміну в його зовнішньополітичному курсі. Дії, спрямовані на підвищення витрат на оборону, удосконалення військових можливостей та зміцнення кібербезпеки, демонструють намір ЄС реагувати на нові виклики безпеці та охороняти свої інтереси.

Дії Росії в Україні підняли питання енергетичної безпеки на перший план

європейської політики. Історично ЄС значною мірою покладався на постачання російських енергоресурсів, зокрема газу. До 2014 року Росія забезпечувала близько 30% нафти та 40% природного газу для ЄС, що формувало залежність, яка надавала Росії суттєві важелі впливу на країни Європи [14].

Основним завданням нової енергетичної політики стало зменшення залежності від російських енергетичних ресурсів. У 2014 році Європейська комісія запровадила Європейську стратегію енергетичної безпеки, яка окреслила ряд заходів для підвищення енергетичної безпеки та зменшення залежності від російського пального. Ця стратегія передбачає диверсифікацію джерел енергії, поліпшення енергоефективності та укріплення інфраструктури для транспортування енергії в межах ЄС. Крім того, ЄС активізував перехід на відновлювані джерела енергії, розвиваючи довгострокову стратегію енергетичної безпеки [2].

Зусилля Європейського Союзу, спрямовані на зміцнення енергетичної безпеки, також акцентують увагу на інтеграції інфраструктури та формуванні єдиного внутрішнього енергетичного ринку. Ініціатива «Енергетичний союз», яка була започаткована в 2015 році, мала на меті забезпечити вільний рух енергії через кордони, зменшити залежність від окремих постачальників та підвищити стійкість енергетичної системи ЄС. Основні елементи цієї ініціативи включають створення з'єднувальних ліній між національними енергетичними мережами, інвестиції в транскордонні трубопроводи та розробку спільної нормативної бази [26].

Створюючи повністю інтегрований внутрішній енергетичний ринок, ЄС прагне забезпечити легке транспортування енергії між країнами, що дозволить країнам-членам підтримувати одна одну в разі перебоїв з постачанням. Наприклад, будівництво інтерконекторів між країнами Балтії та Центральної Європи зменшило залежність країн Балтії від російських енергоносіїв, дозволивши їм отримувати енергію з ширшого європейського ринку [7].

Окрім цього, Південний газовий коридор, що являє собою систему трубопроводів, яка з'єднує Каспійський регіон з Європою, пропонує

альтернативний шлях для імпорту природного газу, минаючи Росію. Ще одним важливим аспектом зміни енергетичної політики ЄС є підвищення енергоефективності та зменшення загального споживання енергії. Ініціативи в сфері енергоефективності підтримуються Директивою з енергоефективності, яка встановлює обов'язкові цілі для зменшення споживання енергії в різних галузях. Зменшуючи попит, ЄС не лише знижує свою залежність від зовнішніх енергетичних ресурсів, але й наближається до досягнення своїх кліматичних цілей.

Незважаючи на досягнення, яких ЄС домігся у зміні своєї енергетичної політики, існує кілька проблем. По-перше, витрати на енергетичний перехід виявилися значними, оскільки потрібні інвестиції для розвитку відновлювальних джерел енергії, оновлення інфраструктури та реалізації програм з підвищення енергоефективності. Деякі країни-члени ЄС, особливо ті, що мають обмежені фінансові можливості, стикаються з труднощами у фінансуванні цих проєктів, що призводить до нерівномірності в темпах енергетичного переходу серед різних держав блоку.

Скорочуючи свою залежність від енергетичних ресурсів Росії, Європейський Союз обмежує можливості Москви використовувати енергетику для політичного впливу, що, в свою чергу, підвищує стратегічну автономію ЄС. Перехід на відновлювальні джерела енергії також відповідає екологічним цілям ЄС, що дозволяє йому стати світовим лідером у сфері екологічної політики та слугувати прикладом для інших регіонів, які прагнуть знайти стійкі енергетичні рішення.

Ініціатива Європейського Союзу «Східне партнерство», яка була започаткована в 2009 році, мала на меті зміцнити зв'язки з шістьма державами Східної Європи: Вірменією, Азербайджаном, Білоруссю, Грузією, Молдовою та Україною. Дії Росії в Україні підкреслили стратегічну значущість цих партнерств і спонукали до збільшення підтримки для країн-партнерів. З 2014 року ЄС надає цим країнам фінансову допомогу, інституційну підтримку та політичні рекомендації, спрямовані на розвиток демократичного управління, верховенства

права та економічного зростання. Наприклад, ЄС уклав Угоди про асоціацію та угоди про поглиблену і всеосяжну зону вільної торгівлі з Україною, Молдовою та Грузією. Ці угоди забезпечують преференційний доступ до ринку ЄС, стимулюють адаптацію законодавства до стандартів ЄС та підтримують реформи в сферах управління, правосуддя та прав людини. Економічна інтеграція дозволила країнам Східного партнерства зменшити свою залежність від Росії, сприяти більш тісним економічним зв'язкам з ЄС і закласти основи для довгострокової стабільності [42].

Європейський Союз також надав значну фінансову підтримку державам Східного партнерства для реалізації реформ і розвитку. Європейський інструмент сусідства та новостворений Інструмент сусідства, розвитку та міжнародного співробітництва виділили мільярди євро на проекти, які сприяють зміцненню державного управління, поліпшенню інфраструктури та підвищенню економічної стійкості в країнах Східного партнерства [23].

Проте, активізація дипломатичної діяльності ЄС з 2014 року свідчить про його рішучу відданість захисту демократичних цінностей, підтримці регіональної стабільності та протидії агресії з боку Росії. Посилюючи співпрацю з країнами Східного партнерства, збільшуючи свою присутність у міжнародних організаціях і розвиваючи стратегічні партнерства, ЄС підтвердив свою роль як нормативної сили на глобальній арені.

2.2 Зміна стратегічних пріоритетів зовнішньої політики Європейського Союзу після російської агресії 2022 року

Розуміння стратегічних змін у зовнішній політиці Європейського Союзу вимагає аналізу теоретичних основ, на яких базується процес ухвалення рішень і політична орієнтація ЄС. Підхід ЄС до зовнішньої політики ґрунтується на теоріях інтеграції, які підкреслюють важливість співпраці, колективної безпеки та регіональної стабільності. Історично Європейський Союз виник як результат неоліберального інституціоналізму, де спільні інституції та цінності об'єднують держави-члени в їхньому прагненні до миру, економічного розвитку та

стабільності. Однак у відповідь на агресію Росії проти України ЄС дедалі більше впроваджує елементи реалізму – підходу, що традиційно акцентує увагу на силі, національній безпеці та виживанні в умовах анархії міжнародної системи. ЄС був створений на основі принципів співпраці, які підкреслюють важливість дипломатії, економічної взаємозалежності та мирного вирішення конфліктів, уникаючи військових втручань. Вторгнення в Україну спонукало Європейський Союз адаптувати свої зовнішньополітичні принципи до реалій. Зіткнувшись із реальною військовою загрозою поблизу своїх кордонів, ЄС почав реалізовувати політику, яка акцентує увагу на силі та безпеці. Цей зсув проявляється у виділенні фінансових ресурсів на військову підтримку України та зміцненні співпраці з НАТО, що є суттєвим відступом від традиційного пацифістського підходу.

Війна 2022 року виявила слабкі місця ЄС у різних аспектах, зокрема в його енергетичній залежності від Росії. Ця ситуація підкреслила важливість переходу до більш автономного енергетичного підходу, що спонукало ЄС активізувати свої плани щодо диверсифікації енергетичних джерел та інвестицій у відновлювальні джерела енергії через програми, як REPowerEU [44].

Крім того, рішення Європейського Союзу підвищити витрати на оборону та розвивати власний військовий потенціал свідчить про бажання зменшити залежність від НАТО, особливо від Сполучених Штатів, у питаннях безпеки. Ідея стратегічної автономії викликала активні дискусії в ЄС, оскільки різні держави-члени акцентують увагу на різних аспектах автономії. Наприклад, Франція вже давно підтримує ідею незалежної європейської оборони, тоді як країни Східної Європи, такі як Польща та балтійські держави, підкреслюють важливість НАТО для забезпечення безпеки. Ці розбіжності відображають різний історичний контекст і географічні фактори: країни Східної Європи відчувають безпосередню загрозу з боку Росії, тому вони надають перевагу тісній співпраці з НАТО.

Виклик для Європейського Союзу полягає в необхідності знайти баланс між цими суперечливими концепціями автономії, при цьому зберігаючи єдність і згуртованість у своїх зовнішніх діях. Криза в Україні стала поштовхом, який

спонукав держави-члени до більш узгодженого підходу до стратегічної автономії, що включає як військові, так і економічні аспекти. У міру розвитку зовнішньої політики ЄС, управління цими внутрішніми розбіжностями стане ключовим для формування скоординованої та ефективної реакції на зовнішні загрози.

Для того щоб зрозуміти зміни у зовнішній політиці ЄС у відповідь на вторгнення 2022 року, необхідно проаналізувати попередні тенденції, які визначали відносини між ЄС і Росією. Історично ЄС намагався знайти баланс між економічним співробітництвом з Росією та питаннями безпеки і суверенітету, прагнучи до стабільності у своєму східному сусідстві. Проте такий підхід виявився вразливим, особливо в контексті енергетичної залежності та політичного впливу, які були використані під час кризи в Україні. Економічна взаємозалежність між ЄС і Росією, зокрема в енергетичному секторі, відіграла ключову роль у формуванні їхніх відносин. Після закінчення холодної війни ЄС розширювався на схід, реалізуючи політику, що сприяла торгівлі та співпраці з Росією, сподіваючись, що економічна інтеграція призведе до політичної стабільності та реформ у Росії. Такий підхід сформував складну мережу взаємозалежностей, що в кінцевому підсумку обмежила можливості ЄС рішуче реагувати на агресію з боку Росії.

Росія була одним із найбільших торгових партнерів, а обсяги торгівлі товарами та послугами щороку досягали значних масштабів. ЄС імпортував різноманітну російську продукцію, включаючи метали, машини та хімічні речовини, що сприяло розвитку взаємовигідних економічних відносин. Проте ця торговельна залежність перетворилася на вразливість на фоні зростаючої політичної напруженості. Введення санкцій проти Росії у 2014 році, після анексії Криму, стало зрозуміло, що економічна взаємозалежність має двосічний характер, вона сприяє співпраці, але водночас обмежує важелі впливу ЄС на Росію. Незважаючи на санкції, торговельні зв'язки залишалися міцними в ряді секторів, особливо в енергетиці, що підкреслювало небажання ЄС розривати економічні зв'язки з Росією. Ця залежність обмежувала зовнішньополітичні

можливості ЄС, оскільки країни змушені були зважати на потенційні наслідки розриву торгівлі з важливим партнером.

Велика частина постачань нафти та вугілля до Європейського Союзу також надходила з Росії, що формувало залежність і робило ЄС вразливим до перебоїв у постачанні та коливань цін. Країни, такі як Німеччина, Італія та держави Центральної Європи, особливо поклалися на російський газ, оскільки він був важливою складовою їхнього енергетичного балансу та промислової економіки [22].

Трубопроводи «Північний потік», які забезпечували транспортування газу з Росії до Німеччини, стали символом глибокої залежності. Вони виконували не лише економічну функцію, але й слугували геополітичними інструментами, що зміцнювали вплив Росії на Європейський Союз. Незважаючи на те, що багато європейських лідерів усвідомлювали стратегічні ризики, пов'язані з цією залежністю, економічні переваги від доступних російських енергоресурсів часто переважали над питаннями безпеки. Ця ситуація призвела до обережного підходу ЄС щодо Росії, оскільки можливі перебої в постачанні енергії могли мати серйозні економічні та соціальні наслідки.

До 2022 року стратегія ЄС у сфері безпеки та оборони в основному базувалася на співпраці з НАТО в контексті колективної оборони та акцентувала увагу на інструментах «м'якої сили», таких як дипломатичні зусилля, економічна підтримка та просування демократичних цінностей. Хоча ЄС створив власну систему безпеки, зокрема через Спільну політику безпеки і оборони, ці ініціативи залишалися досить обмеженими в порівнянні з військовими можливостями НАТО. Залежність ЄС від НАТО, а отже, і від Сполучених Штатів у питаннях європейської безпеки вже давно є характерною рисою його оборонної стратегії. Для багатьох держав ЄС, особливо в Східній Європі, НАТО продовжує бути основним гарантом захисту від зовнішніх загроз, зокрема з боку Росії. Така залежність від НАТО дозволила Європейському Союзу зосередитися на інших аспектах інтеграції та управлінських процесах, в той час як оборонні зобов'язання значною мірою були передані під контроль альянсу, очолюваного

США. Проте, ця ситуація також призвела до обмеженої автономії ЄС у сфері безпекової політики, що все частіше викликає запитання у політиків, які підтримують ідею європейської «стратегічної автономії». Події в Україні вивели ці дискусії на перший план, оскільки керівники ЄС усвідомили необхідність у більш потужних та незалежних оборонних можливостях, які могли б доповнити функції НАТО та забезпечити безпеку Європи під час кризових ситуацій.

Спільна політика безпеки та оборони Європейського Союзу була створена для надання ЄС механізмів для вирішення кризових ситуацій і здійснення миротворчих місій. Це була спроба сформувати незалежні сили та засоби безпеки ЄС. Однак до 2022 року СПБО залишалася переважно символічною, з обмеженим фінансуванням, вузьким мандатом і основним акцентом на місіях «м'якої безпеки», таких як навчання цивільного населення та програми розвитку в постконфліктних зонах.

Відсутність єдиної армії Європейського Союзу та обмежена оперативна сумісність між збройними силами держав-членів ще більше знизили ефективність Спільної політики безпеки і оборони у протидії загрозам «жорсткої» безпеки. Обмеження СПБО відображають як пацифістські настрої в ЄС, так і політичні розбіжності всередині союзу, де деякі країни надають перевагу нейтралітету або покладаються на НАТО в питаннях оборони. Ця двозначність щодо незалежних оборонних можливостей зробила ЄС вразливим до безпекових викликів на своїх кордонах, що підтверджується повільною реакцією на кризу в Україні у 2014 році та обмеженим впливом його безпекових ініціатив у Східній Європі.

Слід зазначити, що реакція на агресію в 2014 та 2022 роках істотно відрізнялася як за масштабом, так і за характером. Після анексії Криму та початку конфлікту на Донбасі в 2014 році Європейський Союз запровадив ряд санкцій проти Росії, але ці заходи були досить обмеженими в порівнянні з санкціями 2022 року. У 2014 році санкції стосувалися окремих осіб і компаній, тоді як у 2022 році вони набули більш широкого характеру і були націлені на ключові сектори російської економіки.

Важливою зміною стала також військова підтримка. У 2014 році Європейський Союз не надавав Україні летальну зброю, обмежуючись переважно гуманітарною та фінансовою допомогою. Проте в 2022 році ЄС зробив безпрецедентний крок, ухваливши рішення про постачання зброї Україні через Європейський фонд миру. Цей крок став значним поворотом у зовнішній політиці ЄС і підтвердив рішучість Союзу підтримувати Україну в боротьбі з російською агресією.

Ще одна ключова різниця полягає в обсягах міжнародної координації. У 2014 році санкційна політика ЄС в основному узгоджувалася зі США, тоді як у 2022 році спостерігалася більш активна співпраця з НАТО, G7 та іншими світовими партнерами. Це дало змогу забезпечити набагато більш комплексну реакцію на російську агресію та зменшити залежність ЄС від російських енергетичних ресурсів.

Європейський Союз спільно з міжнародними партнерами запровадив суворі фінансові санкції проти Росії, які націлені на найбільші російські банки, виключивши їх із системи SWIFT (Товариство всесвітніх міжбанківських фінансових телекомунікацій). Цей крок фактично ізолював російські банки від глобальної фінансової системи, суттєво обмеживши їх можливості для проведення міжнародних транзакцій. Вилучення зі SWIFT мало на меті ослабити економіку Росії, ускладнивши торгівлю та створивши перешкоди для фінансових ресурсів. Орієнтуючись на російські банки, ЄС прагнув зменшити можливості уряду Росії фінансувати свої військові дії та чинити економічний тиск, який міг би загрожувати внутрішній підтримці вторгнення. Ця санкційна стратегія продемонструвала здатність ЄС діяти рішуче в умовах кризи, використовуючи свою економічну силу для тиску на противника [10].

Окрім фінансових санкцій, Європейський Союз запровадив цілеспрямовані обмеження проти важливих російських олігархів, чиновників та компаній, заморожуючи їхні активи та обмежуючи можливості для подорожей. Ці заходи мали на меті ізоляцію російської еліти, яка тісно пов'язана з Кремлем, з метою створення внутрішнього тиску на російський уряд шляхом обмеження

ресурсів і впливу осіб, здатних впливати на політичні рішення в Росії. Крім того, ЄС заборонив експорт критично важливих технологій до Росії, таких як напівпровідники, авіаційні компоненти та високотехнологічне обладнання, що фактично обмежило доступ до сучасних технологій. Ці експортні обмеження були спрямовані на зниження довгострокового промислового та військового потенціалу Росії, що свідчило про стратегічний підхід, який виходив за межі негайних економічних наслідків і був націлений на майбутній розвиток країни. [10].

Європейський Союз та його держави-члени відреагували на кризу, збільшивши свої оборонні бюджети, що стало важливим кроком у розвитку європейської оборонної стратегії. Зокрема, Німеччина зобов'язалася підвищити свої витрати на оборону, щоб досягти цільового показника НАТО у 2% від ВВП, що підкреслює загальноєвропейські зобов'язання щодо зміцнення військових можливостей. Інші країни, такі як Франція, Польща та балтійські держави, також оголосили про значне збільшення своїх оборонних витрат, що свідчить про усвідомлення необхідності підвищення військової готовності.

Європейський Союз створив Європейський фонд миру, який має на меті підтримку військової допомоги Україні, включаючи постачання зброї, боєприпасів та логістичну підтримку. Це стало першим випадком, коли ЄС колективно фінансує летальну допомогу, що є суттєвим зрушенням від попередньої стратегії, яка акцентувала увагу на цивільній та гуманітарній допомозі. Таким чином, ЄПБО підкреслила готовність ЄС до участі у більш активних формах військової підтримки своїх союзників у період кризи.

Окрім збільшення витрат, Європейський Союз вживає заходів для посилення Спільної політики безпеки і оборони, що має на меті розвиток більш інтегрованих оборонних можливостей у Європі. У відповідь на загрозу з боку Росії було прискорено реалізацію Стратегічного компасу – документа, що визначає оборонні пріоритети ЄС. Цей документ окреслює стратегічні цілі, серед яких швидке реагування, підвищення рівня кібербезпеки та покращення координації між збройними силами держав-членів ЄС.

Стратегічний компас також висловив заклик до формування 5-тисячного контингенту швидкого реагування ЄС, який буде призначений для оперативного втручання в кризових ситуаціях без залежності від НАТО. Ця ініціатива відображає прагнення Європейського Союзу до стратегічної незалежності та намір створити автономну систему безпеки, здатну ефективно реагувати на надзвичайні обставини [48].

Хоча Спільна політика безпеки і оборони залишається менш розвиненою в порівнянні з НАТО, ці ініціативи демонструють відданість Європейського Союзу зміцненню своїх оборонних можливостей та зменшенню залежності від зовнішніх механізмів безпеки. Однією з найбільш вразливих областей є залежність ЄС від імпорту енергоресурсів з Росії. Усвідомлюючи пов'язані з цим ризики, ЄС представив план REPowerEU, який має на меті зменшити використання російського викопного пального та знизити енергетичну залежність. Основним елементом цього плану є диверсифікація джерел енергопостачання, що дозволяє зменшити залежність від газу, нафти та вугілля. ЄС розпочав переговори з альтернативними постачальниками, такими як США, Катар, Норвегія та Алжир, для забезпечення постачання зрідженого природного газу та інших енергетичних ресурсів. Інвестиції в інфраструктуру ЗПГ, зокрема в імпортні термінали, були визначені як пріоритетні для полегшення переходу від трубопровідного газу до ЗПГ, що розширює можливості ЄС отримувати енергію від більшої кількості постачальників.

План REPowerEU акцентує увагу на енергоефективності як на основній стратегії для зменшення загального споживання. Європейський Союз розпочав ряд ініціатив, спрямованих на підвищення енергоефективності в промисловому секторі, будівлях та домогосподарствах, з особливим акцентом на зменшення споживання під час пікових навантажень. Цей підхід не лише прагне знизити залежність від імпортованих енергоресурсів, але й підтримує екологічні цілі ЄС, сприяючи більш раціональному використанню енергії [44].

Окрім розширення джерел енергії, Європейський Союз вкладає кошти в удосконалення інфраструктури, зокрема в транскордонні з'єднання та

модернізацію мереж. Ці інфраструктурні ініціативи спрямовані на підвищення енергетичної стійкості, полегшуючи обмін енергією між державами-членами, що, в свою чергу, зменшує залежність від окремих постачальників. Акцент на інфраструктурі демонструє намір ЄС створити більш інтегрований і стійкий енергетичний ринок, здатний реагувати на зовнішні виклики.

У відповідь на агресію ЄС посилив свої дипломатичні зв'язки зі Сполученими Штатами, координуючи санкції та заходи безпеки через НАТО. Єдність, яку продемонстрували ЄС і США, свідчить про міцне трансатлантичне партнерство та підкреслює спільну відданість дотриманню міжнародних стандартів. Крім традиційних альянсів, ЄС прагне взаємодіяти з країнами Глобального Півдня та нейтральними державами, які можуть бути обережними у засудженні Росії. Розуміючи важливість створення широкої коаліції, лідери ЄС активно звертаються до країн Африки, Азії та Латинської Америки, щоб підтримати міжнародний порядок, заснований на правилах, і забезпечити підтримку санкційного режиму.

Європейська Рада 27 червня 2024 року на засіданні в Брюсселі ухвалила стратегічний план розвитку Європейського Союзу на період з 2024 по 2029 рік. Цей документ визначає основні пріоритети та стратегічні напрямки для ЄС на найближчі п'ять років. Формування порядку денного стало результатом всебічних консультацій між лідерами ЄС, національними міністрами, європейськими інституціями та політичними групами в Європейському парламенті, що дозволило врахувати різноманітні інтереси та виклики, з якими стикається Європейський Союз [25].

Європейський Союз визначив три ключові пріоритетні області для своєї діяльності до 2029 року: вільна і демократична Європа, потужна і безпечна Європа, а також процвітаюча і конкурентоспроможна Європа. Ці напрямки були встановлені у відповідь на ряд криз, включаючи зміни клімату, пандемію COVID-19 та підтримку України після російського вторгнення. Стратегічний план має на меті підвищити готовність Європи до ефективного реагування на майбутні виклики, забезпечити її суверенітет і розширити можливості для

розвитку [25].

Прийняття Стратегічного компасу ЄС стало основою для укріплення його системи безпеки та оборони. Цей документ визначає амбітні цілі на наступні десять років, серед яких – створення сил швидкого реагування, підвищення рівня кібербезпеки та зміцнення обміну розвідувальною інформацією між державами-членами ЄС. Встановлюючи чіткі цілі та визначаючи конкретні загрози, «Стратегічний компас» є важливим кроком у прагненні ЄС до комплексної та проактивної оборонної стратегії. Для зменшення залежності від зовнішніх постачальників і підвищення самодостатності, ЄС інвестує в свою оборонну промисловість, стимулює співпрацю між оборонними підприємствами та підтримує дослідження і розробки в сфері критично важливих технологій. Ці інвестиції спрямовані на збільшення виробництва сучасної військової техніки, сприяння стандартизації та покращення оперативної сумісності європейських збройних сил.

Увага Європейського Союзу до надійних ланцюгів постачання також охоплює стратегічні матеріали та компоненти, які необхідні для оборонних і безпекових операцій. Диверсифікуючи джерела постачання та забезпечуючи доступ до критично важливих ресурсів, ЄС має на меті зменшити ризики, пов'язані з постачанням, і гарантувати, що його оборонна промисловість залишатиметься адаптивною в умовах геополітичних змін.

Досягнення внутрішньої єдності залишається серйозним викликом для Європейського Союзу, оскільки країни-члени стикаються з різними питаннями безпеки, економічною залежністю та політичними пріоритетами. Наприклад, в той час як країни Східної Європи можуть акцентувати увагу на заходах безпеки проти Росії, інші держави-члени можуть зосередитися на економічному відновленні та переході до «зеленої» енергетики. Для збереження єдності в ухваленні зовнішньополітичних рішень знадобляться ефективні механізми координації, досягнення консенсусу та балансування різних інтересів у межах ЄС.

Оскільки світ переходить до багатопольярної системи, Європейському

Союзу необхідно змінити свою зовнішню політику, щоб встановити зв'язки з новими країнами, такими як Китай, Індія та держави Глобального Півдня. Ці трансформації вимагають обдуманого підходу, який би поєднував конкуренцію, співпрацю та стратегічну взаємодію, що дозволить ЄС захищати свої інтереси, одночасно створюючи конструктивні партнерські відносини з різними учасниками.

Відповідь Європейського Союзу на конфлікт в Україні продемонструвала його здатність діяти з безпрецедентною єдністю, рішучістю та адаптивністю в умовах складних викликів. Швидке введення санкцій проти Росії, створення Стратегічного компасу, ухвалення ініціативи REPowerEU та зміцнення співпраці зі Сполученими Штатами і НАТО свідчать про більш згуртований і гнучкий ЄС. Ця нова рішучість вказує на відхід від традиційно обережної політики ЄС, демонструючи готовність активно захищати свої інтереси та підтримувати міжнародний порядок, заснований на правилах.

У процесі зовнішньополітичної трансформації ЄС стикається з низкою викликів. На внутрішньому фронті Союз має забезпечити єдність серед своїх держав-членів, враховуючи їхні різні погляди на питання безпеки, економічні інтереси та зовнішню політику. Це завдання вимагатиме постійних зусиль для досягнення спільної думки та створення гнучких механізмів, які б враховували специфічні потреби і пріоритети окремих країн, при цьому зберігаючи цілісність стратегічних цілей ЄС.

У цей період змін Європейський Союз має шанс переосмислити свою роль як глобального актора. Дії, які він вживає для зміцнення своєї стратегічної незалежності, підвищення оборонних можливостей та просування демократичних цінностей, створюють основи для більш стійкої та впливової Європи. Якщо ЄС зможе зберегти свій динамізм, подолати внутрішні труднощі та адаптуватися до змінюваного геополітичного середовища, він зможе стати ключовим гравцем у формуванні більш безпечного, сталого та демократичного світового порядку.

2.3 Сучасна військова доктрина Європейського Союзу

Шлях Європейського Союзу до формування єдиної військової доктрини відображає десятиліття поступових змін у політиці, зумовлених розвитком регіональної та глобальної безпеки. Виникнувши з прагнення до миру і стабільності після Другої світової війни, ЄС спочатку спирався на «м'яку силу» та економічну співпрацю для зміцнення своєї безпеки. Створення НАТО надало надійні військові структури, в рамках яких країни-члени ЄС могли отримати гарантії безпеки, покладаючись на трансатлантичний альянс для протидії військовим загрозам. Проте зміни у світовій політиці, поява нових великих державних супротивників та нові виклики безпеці вимагали стратегічного переосмислення всередині ЄС.

Зростання асиметричних загроз, таких як тероризм і кібервійна, а також потреба в колективній реакції на кризи, підкреслили обмеженість залежності ЄС від НАТО і вказали на необхідність більш автономної оборонної стратегії ЄС. Втручання Росії в Україну в 2022 році прискорило вимоги щодо розробки єдиної військової доктрини ЄС, здатної оперативно і незалежно реагувати на загрози безпеці. Це призвело до збільшення уваги до ініціатив, таких як Спільна політика безпеки і оборони, Європейський оборонний фонд та нещодавно запроваджений Стратегічний компас, які є важливими кроками до формування автономної оборонної ідентичності ЄС.

Військова доктрина ЄС значною мірою формується під впливом його взаємин з НАТО, яка традиційно забезпечує безпеку для багатьох держав-членів ЄС. Європейські ініціативи, спрямовані на досягнення стратегічної автономії, мають на меті знайти баланс між трансатлантичними зв'язками та потребою в незалежній обороні. Хоча НАТО залишається надзвичайно важливим для безпеки Європи, особливо в контексті колективної оборони, що гарантується статтею п'ять, Стратегічний компас ЄС пропонує модель, в якій сили ЄС можуть самостійно реагувати на кризові ситуації. Цей підхід відображає прагнення ЄС до двосторонньої стратегії: підтримувати НАТО як основного партнера, водночас розвиваючи можливості для автономних дій у разі потреби [8].

Останні події, такі як Європейська інтервенційна ініціатива, демонструють, як ЄС зосереджується на створенні сил і засобів швидкого реагування, здатних діяти автономно від НАТО у разі необхідності. Цей баланс між залежністю від та самостійними операціями набуває особливого значення на фоні зростаючих вимог всередині ЄС до більш потужної та згуртованої європейської оборонної політики, яка не покладалася б виключно на зовнішні сили [38].

Підхід Європейського Союзу до військової політики має свої корені в післявоєнній Європі, коли керівники країн намагалися уникнути нових конфліктів на континенті, підтримуючи економічну інтеграцію та політичну співпрацю. Римський договір 1957 року, що заснував Європейське економічне співтовариство, став основою для цієї співпраці, хоча питання безпеки залишалися переважно в руках НАТО. У цей час роль ЄС у забезпеченні безпеки була непрямомою, з акцентом на економічну інтеграцію як на стабілізуючий фактор, а не на активну військову участь. В кінці 20-го століття, після завершення холодної війни та наступних конфліктів на Балканах, Європейський Союз усвідомив, що регіональна нестабільність є безпосередньою загрозою для безпеки Європи. Маастрихтський договір, підписаний у 1993 році, офіційно започаткував Спільну зовнішню і безпекову політику, що стало першим кроком до єдиного оборонного підходу ЄС. Проте СЗБП залишалася переважно консультативною і мала обмежені можливості для дій, оскільки країни-члени ЄС продовжували покладатися на НАТО в питаннях колективної оборони. Декларація Сен-Мало 1998 року, спільна заява Франції та Великобританії, стала поштовхом для розвитку Спільної політики безпеки і оборони ЄС. Визнаючи потребу у військових операціях під європейським керівництвом, ця декларація підкреслила здатність ЄС діяти самостійно, коли залучення НАТО є неможливим [11].

За цим послідував Амстердамський договір 1999 рік, який містив положення, що розширювали участь ЄС у врегулюванні криз і миротворчих місіях [40].

На початку 2000-х років відбулися перші військові місії під егідою Європейського Союзу в рамках Спільної політики безпеки та оборони, зокрема операція «Конкордія» в Македонії 2003 рік та операція «Артеміда» в Демократичній Республіці Конго 2003 рік. Ці місії продемонстрували здатність ЄС забезпечувати стабільність за межами своїх кордонів, хоча й у обмеженому масштабі. На основі цих перших успіхів ЄС продовжив процес інституціоналізації Спільної політики безпеки та оборони через Лісабонський договір, який офіційно інтегрував оборонну політику в структури ЄС і запровадив посаду Верховного представника з питань зовнішньої політики та політики безпеки. Ця роль дозволила централізувати координацію зовнішньої та оборонної політики ЄС, що сприяло покращенню узгодженості у реагуванні на кризові ситуації.

З моменту заснування Європейського оборонного фонду у 2017 році Європейський Союз ще більше закріпив свої зобов'язання у сфері оборони. ЄФО надає фінансування для оборонних досліджень і розробок, підтримуючи спільні ініціативи, які зменшують залежність держав-членів від зовнішніх постачальників. Завдяки фінансуванню ЄФО відбуваються інновації в таких галузях, як штучний інтелект, автономні системи озброєння та кібербезпека, що допомагає ЄС створювати більш технологічно розвинені збройні сили.

Вторгнення Росії в Україну в 2022 році спонукало до перегляду військової доктрини та політики в Європі. У тому ж році Європейський Союз затвердив Стратегічний компас довгостроковий план, спрямований на зміцнення обороноздатності ЄС і підвищення готовності до реагування на кризи. Цей компас базується на чотирьох основних стовпах: управлінні кризами, стійкості, розвитку потенціалу та партнерствах. Така структура акцентує увагу на проактивному підході до вирішення криз, усуненні вразливостей у кібербезпеці та інвестуванні в технологічний прогрес для модернізації збройних сил ЄС. Посилюючи співпрацю з НАТО та розвиваючи партнерські відносини з країнами, що не входять до складу ЄС, Стратегічний компас прагне знайти баланс між автономією та зміцненням альянсу, що відображає подвійне

зобов'язання ЄС до незалежності та колективної безпеки [8].

Суть стратегічної автономії полягає в можливості ЄС здійснювати оборонні та безпекові операції, не покладаючись лише на НАТО або США. Ця ідея стала актуальною, коли керівники ЄС усвідомили потребу зменшити залежність від трансатлантичних безпекових гарантій, особливо в контексті зміни зовнішньополітичних пріоритетів США та зростання Китаю як світової сили.

Прагнення до стратегічної незалежності стало більш актуальним після таких подій, як виведення американських військ з Афганістану, що виявило можливу вразливість європейських сил, які залежать від логістичної підтримки США. Через стратегічну автономію ЄС має намір підвищити свою стійкість до загроз, одночасно зміцнюючи свою позицію як самодостатнього актора в сфері безпеки. Стратегічна автономія не має на меті замінити НАТО, а скоріше доповнити його, забезпечуючи ЄС оперативну гнучкість у ситуаціях, де НАТО не залучене або не відповідає європейським пріоритетам.

У 2018 році Франція стала лідером Європейської інтервенційної ініціативи – платформи для оборонної співпраці, що об'єднує як держави-члени ЄС, так і країни, які не є його членами, такі як Велика Британія та Норвегія. Ініціатива орієнтована на реагування на кризи, що дозволяє учасникам оперативно розгорнути війська для вирішення конфліктів, гуманітарних ситуацій та природних катастроф. На відміну від НАТО, яка вимагає одностайності серед усіх учасників, інтервенційна ініціатива функціонує на основі гнучкості, що дає можливість країнам швидко реагувати на нові виклики. Ця ініціатива підвищує здатність ЄС до самостійних дій, пропонуючи план швидкого втручання в кризових ситуаціях, коли участь НАТО може бути обмежена або затримана. Хоча не всі країни ЄС залучені, ця платформа відповідає прагненню ЄС до стратегічної автономії, сприяючи оперативній готовності та покращуючи координацію між європейськими членами Альянсу [38].

Стратегічний компас є планом, що визначає стратегічні цілі Європейського Союзу на найближче десятиліття, з особливим акцентом на зміцнення

оперативних можливостей. Він передбачає формування до 2025 року повноцінних сил швидкого реагування ЄС, здатних до самостійних дій у кризових ситуаціях. Ці сили будуть призначені для оперативного реагування на конфлікти високої інтенсивності, гуманітарні кризи та миротворчі місії, що відображає прагнення ЄС до стратегічної автономії. Стратегічний компас також акцентує увагу на важливості стійкості до гібридних і кіберзагроз. У світлі зростання кількості кібератак на критично важливу інфраструктуру ЄС, доктрина закликає до покращення можливостей кіберзахисту, обміну розвідувальною інформацією та координації між державами-членами. Розробляючи надійну стратегію кіберзахисту, ЄС має на меті захистити свою інфраструктуру та підвищити свою здатність протистояти кіберагресії з боку як державних, так і недержавних акторів.

Військові можливості Європейського Союзу організовані навколо кількох взаємопов'язаних структур, які мають на меті координацію оборонної політики, підвищення готовності до дій та сприяння спільному розвитку потенціалу. Основними рамками є Спільна політика безпеки та оборони, Постійна структурована співпраця та Європейський оборонний фонд. Кожна з цих ініціатив робить свій особливий внесок у досягнення стратегічних цілей ЄС. У сукупності вони формують оперативні можливості ЄС, що дозволяє блоку ефективно реагувати на кризи, підтримувати миротворчі місії та зміцнювати стійкість до гібридних загроз.

Постійна структурована співпраця, створена у 2017 році, є юридично зобов'язуючою структурою, спрямованою на поглиблення оборонної співпраці між країнами-членами ЄС, що беруть участь у програмі. В рамках цього держави-члени беруть на себе зобов'язання щодо спільних проєктів, спрямованих на посилення спільних оборонних спроможностей, таких як військова мобільність, кіберзахист і морське спостереження. Структура працює за принципом «структурованої співпраці», що дозволяє невеликим групам країн-членів просувати конкретні проєкти, не вимагаючи повної участі всього ЄС.

Завдяки 60 поточним проєктам співпраця дає змогу ЄС усунути прогалини

в спроможностях і водночас сприяє оперативній сумісності національних збройних сил. Серед помітних ініціатив – Європейське медичне командування, Кібернетична група швидкого реагування і Стратегічна система командування і управління. Ці проєкти сприяють посиленню здатності ЄС реагувати на кризи незалежно від НАТО, що відповідає стратегічним цілям автономії, викладеним в Стратегічному компасі [5].

Врегулювання криз лежить в основі військової доктрини ЄС і охоплює широкий спектр місій від миротворчості до врегулювання конфліктів і гуманітарного втручання. Операції з врегулювання криз покликані стабілізувати зони конфліктів, забезпечити безпеку і підтримати верховенство права. Підхід ЄС є багатостороннім, він часто працює у співпраці з НАТО, ООН та регіональними організаціями для вирішення глобальних проблем безпеки.

Кіберзахист і гібридна війна займають все більш помітне місце у військовій доктрині ЄС, що зумовлено визнанням того, що сучасні конфлікти часто включають нетрадиційні засоби, такі як кібератаки, дезінформація та економічний примус. Стратегія кіберзахисту ЄС спрямована на захист критичної інфраструктури, підвищення стійкості до кіберінцидентів і розвиток наступальних кіберпотужностей для протидії супротивникам.

Для посилення кіберзахисту Європейський Союз заснував Кібернетичні групи швидкого реагування. Ці групи, що складаються з фахівців у сфері кібербезпеки з різних країн-членів, готові реагувати на кіберінциденти та обмінюватися розвідувальною інформацією про загрози. Окрім цього, ЄС інвестує в дослідження та розробки в галузі кібернетики через ЄФО, фінансуючи проєкти, спрямовані на покращення шифрування, безпечного зв'язку та виявлення загроз. Гібридні загрози є серйозним викликом, оскільки вони поєднують традиційні та нетрадиційні методи для дестабілізації держав і використання їх вразливостей. Відповідь ЄС на гібридну війну зосереджена на зміцненні стійкості, інформаційній безпеці та обміні розвідданими з партнерами по НАТО. Завдяки таким ініціативам, як Група з протидії гібридним загрозам і Європейський центр передового досвіду у цій сфері, ЄС прагне підвищити

обізнаність і зміцнити колективну стійкість до гібридних тактик.

Основним елементом військової доктрини Європейського Союзу є підтримка розвитку конкурентоспроможної та автономної оборонної промисловості в Європі. ЄС вважає технологічний суверенітет ключовим фактором для досягнення стратегічної автономії, що має на меті зменшити залежність від зовнішніх постачальників і стимулювати інновації на континенті. Покращені можливості розвідки та спостереження є критично важливими для військової доктрини ЄС, оскільки вони надають необхідну підтримку для ухвалення рішень, оцінки загроз і оперативного планування. Системи обміну розвідувальною інформацією в ЄС включають Єдину розвідувально-аналітичну спроможність та Супутниковий центр Європейського Союзу, які забезпечують геопросторову розвідку та раннє попередження.

Хоча ЄС прагне до стратегічної автономії, партнерства залишаються фундаментальним компонентом його доктрини. НАТО залишається найважливішим партнером ЄС у сфері безпеки, особливо в питаннях колективної оборони в Європі. Спільна декларація ЄС і НАТО, підписана в 2016 і 2018 роках, окреслює сфери співпраці, включаючи боротьбу з тероризмом, кіберзахист і реагування на кризи. ЄС і НАТО працюють разом над посиленням стійкості, протидією гібридним загрозам і захистом критично важливої інфраструктури [34].

Окрім НАТО, Європейський Союз активно розвиває партнерські відносини в сфері безпеки з державами, які не є його членами, такими як Велика Британія, Норвегія та Канада, а також з регіональними організаціями, наприклад, Африканським союзом. Ці співпраці дозволяють проводити спільні навчання, обмінюватися розвідувальною інформацією та координувати дії у відповідь на кризові ситуації. У Азійсько-Тихоокеанському регіоні ЄС також зміцнив безпековий діалог з Японією, Південною Кореєю та Австралією, щоб протистояти глобальним викликам і сприяти стабільності.

Розпочата у 2008 році в рамках СПБО, операція «Атланта» є однією з найуспішніших військових операцій ЄС. Ця місія була спрямована на боротьбу

з піратством в Аденській затоці, де загрози морській безпеці порушували міжнародне судноплавство і створювали ризики для доставки гуманітарної допомоги. Операція «Аталанта» не лише допомогла забезпечити критичні торговельні шляхи, а й створила основу для морської безпеки під проводом ЄС [49].

Військово-морські сили ЄС у співпраці з НАТО та іншими міжнародними партнерами успішно стримували піратську діяльність, зменшивши кількість нападів на комерційні судна і посиливши безпеку в регіоні. Ця операція продемонструвала здатність ЄС проводити операції у відкритому морі і встановила операційні рамки, які лягли в основу наступних морських місій. Крім того, «Аталанта» продемонструвала здатність ЄС діяти автономно і відповідати на нетрадиційні виклики безпеці.

Операція «Алтея», розпочата в 2004 році, є однією з найтриваліших миротворчих ініціатив Європейського Союзу. Вона була розгорнута в Боснії і Герцеговині після конфліктів 1990-х років з метою забезпечення виконання Дейтонської мирної угоди, підтримки безпеки та допомоги місцевим органам влади в стабілізації ситуації в країні. Ця місія стала продовженням діяльності Сил стабілізації НАТО, що стало важливим кроком у передачі відповідальності за безпеку до ЄС. Операція внесла свій вклад у підтримку миру і стабільності в Боснії, забезпечуючи стримуючу присутність та навчання місцевих сил безпеки. Завдяки «Алтеї» ЄС створив модель миротворчої діяльності в постконфліктних зонах, продемонструвавши свої можливості в управлінні кризами та розвитку потенціалу [49].

Тренувальна місія ЄС в Малі, розпочата у 2013 році, відображає підхід Європейського Союзу до безпекових викликів у Сахелі, регіоні, що страждає від тероризму, нестабільності та організованої злочинності. Основною метою є підготовка збройних сил Малі в питаннях боротьби з тероризмом, логістики та військової етики. Ця місія акцентує увагу на розвитку потенціалу, а не на безпосередньому військовому втручанні, підтримуючи місцеві сили для підвищення їхньої стійкості до екстремізму. Успіх цієї місії вплинув на політику

ЄС в інших країнах Сахелю, підкреслюючи важливість ЄС у забезпеченні безпеки в Африці та його прагнення до зміцнення можливостей регіональних партнерів [49].

Військова доктрина Європейського Союзу стикається з політичними та інституційними труднощами, які виникають через різницю в пріоритетах між країнами-членами. Кожна країна ЄС має свої специфічні виклики в сфері безпеки – від стримування російської агресії в Східній Європі до управління міграційними потоками в Південній Європі. Ці розбіжності ускладнюють досягнення спільного рішення в рамках ЄС, оскільки держави-члени часто ставлять національні інтереси вище колективних дій.

Прийняття рішень у рамках Спільної політики безпеки і оборони вимагає одностайної згоди всіх країн-членів ЄС, що може уповільнити реакцію в умовах криз. Наприклад, під час кризи в Лівії у 2011 році внутрішні суперечки завадили ЄС здійснити ефективне втручання, що призвело до обмеженого залучення. Така залежність від консенсусу знижує оперативну гнучкість ЄС, що негативно позначається на його здатності самостійно проводити великомасштабні або інтенсивні операції.

Військові можливості Європейського Союзу, хоча й покращуються, все ще мають обмеження в кількох ключових областях. ЄС відчуває нестачу стратегічних ресурсів, таких як повітряний транспорт, логістика та засоби збору розвідувальної інформації, які є необхідними для здійснення тривалих військових операцій. Більшість місій ЄС залежать від добровільних внесків держав-членів, що призводить до обмежень у ресурсах, які негативно впливають на оперативну ефективність.

У сценаріях з високою інтенсивністю Європейський Союз все ще значною мірою покладається на сили та ресурси НАТО, зокрема на внески Сполучених Штатів. Ця залежність від логістичних і стратегічних можливостей НАТО стримує досягнення мети ЄС щодо стратегічної автономії. Наприклад, під час евакуації з Афганістану ЄС зіткнувся з логістичними труднощами, покладаючись на повітряну підтримку США для організації евакуації персоналу.

Ця ситуація підкреслює необхідність для ЄС інвестувати в можливості, які підвищують оперативну незалежність. Бюджетні обмеження Європейського Союзу ще більше посилюють існуючі прогалини в можливостях. Хоча Європейський оборонний фонд був створений, фінансові обмеження зменшують обсяги досліджень і розробок у сфері оборони. Небажання держав-членів підвищувати витрати на оборону залишається перешкодою, оскільки нестача фінансування ускладнює модернізацію збройних сил ЄС і усунення технологічних недоліків.

Кібербезпека є одним із найскладніших викликів для військової стратегії ЄС. Залежність від цифрової інфраструктури робить ЄС вразливим до кібератак, що може загрожувати критично важливим секторам, таким як енергетика, фінанси та транспорт. Кібератака на Європейське агентство з лікарських засобів у 2020 році підкреслила ризики, які кіберзагрози становлять для європейських інституцій та довіри суспільства.

Гібридна війна ще більше ускладнює безпековий ландшафт ЄС, оскільки супротивники все частіше використовують нетрадиційні тактики для підриву стабільності. Використання Росією дезінформації, економічного примусу та кібератак в Україні та інших прикордонних державах ЄС є прикладом викликів гібридних загроз.

Стратегічна автономія, хоча і є ключовою метою європейської доктрини, залишається предметом суперечок серед держав-членів. Франція підтримує цю концепцію, закликаючи до зменшення залежності від НАТО та США. Водночас країни Східної Європи, такі як Польща та балтійські держави, вважають НАТО незамінним елементом для стримування російської агресії. Вони висловлюють занепокоєння, що посилення автономії ЄС може загрожувати зобов'язанням НАТО щодо європейської безпеки. Різниця в поглядах на стратегічну автономію ускладнює досягнення єдиного рішення щодо довгострокової оборонної стратегії. Ці розбіжності впливають на здатність ЄС діяти узгоджено, оскільки деякі країни надають перевагу співпраці з НАТО, а не ініціативам, що виходять від ЄС. Вирішення цих розбіжностей є критично важливим для формування

більш узгодженої та ефективної військової доктрини Європейського Союзу.

Висновки до розділу II

У відповідь на російське вторгнення в Україну в 2022 році Європейський Союз зазнав суттєвих змін у своїй зовнішній політиці, переглянувши стратегічні пріоритети для боротьби з новими загрозами безпеці та геополітичним тиском. Історично орієнтуючись на економічну співпрацю та демократичні цінності, ЄС змістив акцент на оборону, безпеку та стратегічну автономію. Цей перехід включає запровадження санкцій проти Росії, зусилля щодо зменшення енергетичної залежності та розширення оборонної політики, спрямованої на підвищення стійкості та безпеки. Завдяки таким механізмам, як СПБО та Постійне структуроване співробітництво, а також зміцненню альянсів, ЄС активно впливає на формування глобальної безпеки. Змінена позиція ЄС демонструє нову відданість самостійній охороні своїх цінностей та інтересів, при цьому зберігаючи важливі альянси, такі як НАТО. Ці трансформації підкреслюють готовність протистояти складним глобальним викликам і сприяти стабільному міжнародному порядку, заснованому на мирі, безпеці та процвітанні.

Ця трансформація позиціонує ЄС як більш проактивного, самодостатнього глобального гравця, здатного захищати свої інтереси і підтримувати міжнародну стабільність у все більш багатополлярному світі. Шлях ЄС до стратегічної автономії та посилення обороноздатності не лише зміцнює його безпеку, але й підтверджує його вплив на світовій арені.

У міру зміцнення стратегічної автономії ЄС, він стикається з новими можливостями та викликами, намагаючись знайти баланс між внутрішньою єдністю та зовнішніми зобов'язаннями. Підвищення рівня оборонної інтеграції та розвитку кібербезпеки стало пріоритетним завданням, з акцентом на гібридні загрози та механізми реагування на кризові ситуації. Зміцнюючи співпрацю в рамках таких організацій, як СПБО, ЄС має на меті об'єднати свої військові та цивільні ресурси, що дозволить йому ефективніше реагувати на кризи як

всередині, так і за межами своїх кордонів.

Енергетичний перехід Європейського Союзу є ще одним ключовим елементом цієї трансформації. Зменшуючи свою залежність від російських енергетичних ресурсів і активізуючи інвестиції в відновлювальні джерела енергії, ЄС має на меті не лише задовольнити свої енергетичні потреби, але й стати лідером у глобальних кліматичних ініціативах. Цей процес відповідає його більш широким цілям сталого розвитку, стійкості та економічної автономії, сприяючи реалізації комплексної стратегії, яка зміцнює як енергетичну безпеку, так і екологічну стабільність.

Крім того, прихильність ЄС до ціннісно-орієнтованої дипломатії підкреслює його роль у просуванні демократичних принципів і прав людини на міжнародному рівні. Українська криза спонукала ЄС зайняти більш активну позицію у захисті цих принципів, зміцнюючи партнерство з країнами, що поділяють його цінності, та підтримуючи держави, які стикаються з авторитарними загрозами. Виступаючи як захисник демократичних цінностей, ЄС підтверджує свій вплив як нормативної сили та розширює свою «м'яку силу» на світовій арені. Застосовуючи багатогранний підхід, що поєднує оборону, енергетичну стійкість і дипломатичне лідерство, ЄС утверджує себе як дієздатну, автономну силу, готову орієнтуватися в складнощах глобального порядку, що змінюється. Ця трансформація не лише посилює стратегічну стійкість ЄС, але й розширює його можливості сприяти створенню більш збалансованого, справедливого і мирного світу.

РОЗДІЛ III. ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

3.1 Єдність та майбутнє Європейського союзу

З моменту свого створення Європейський Союз еволюціонував з чисто економічного об'єднання в багатогранну організацію з політичними цілями, включаючи специфічний підхід до зовнішньої політики. Основи зовнішньої політики ЄС були закладені з утворенням Європейського економічного співтовариства в 1957 році, яке, хоча й зосереджувалося переважно на економічному співробітництві, стало основою для подальшого політичного та дипломатичного впливу ЄС. З часом союз розширив свої функції завдяки важливим угодам, таким як Маастрихтський договір, що офіційно заснував Європейський Союз, та Лісабонський договір, який укріпив інституційні основи зовнішньої політики, створивши посади, такі як Верховний представник ЄС з закордонних справ і політики безпеки.

Сьогодні Європейський Союз стикається з безпрецедентними викликами на міжнародній арені, які ставлять під сумнів його здатність діяти як єдиний зовнішньополітичний суб'єкт. Проблеми, такі як зміна клімату, міграційні процеси, енергетична залежність та зростаюча геополітична напруга, виявили як можливості, так і обмеження зовнішньої політики ЄС. На внутрішньому рівні Союз стикається з істотним різноманіттям національних інтересів держав-членів, що може ускладнити реалізацію узгодженої політики. Додатково, складна система прийняття рішень в ЄС, де для ухвалення зовнішньополітичних рішень часто потрібна одностайність, іноді уповільнює або ослаблює реакцію ЄС на світові кризи. Ці внутрішні виклики ускладнюються зовнішніми факторами, такими як глобальне суперництво між США і Китаєм, регіональні конфлікти в Східній Європі та на Близькому Сході, а також участь ЄС у міжнародних організаціях, таких як ООН і НАТО.

Протягом останніх тридцяти років кілька угод і реформ поступово збільшили зовнішньополітичні можливості ЄС, закладаючи міцнішу

інституційну основу для його зовнішньої діяльності. Амстердамський договір 1997 року зміцнив Спільну зовнішню політику і політику безпеки, запровадивши посаду Верховного представника з питань зовнішньої політики та безпеки, який став ключовою фігурою для координації зовнішньої політики. Хоча повноваження цієї посади були обмеженими, вона стала символом прагнення до єдиного підходу в зовнішніх справах [37].

Лісабонський договір, що вступив у силу в 2009 році, став важливим кроком вперед у розвитку інституційної структури зовнішньої політики Європейського Союзу. Цей документ запровадив посаду Верховного представника ЄС із закордонних справ і політики безпеки, яка об'єднала функції попередніх Верховних представників у сфері зовнішньої політики та безпеки, а також Європейського комісара, відповідального за зовнішні відносини. Крім того, договір заснував Європейську службу зовнішньої діяльності, що має на меті виконувати роль дипломатичного представництва ЄС, координуючи його зовнішньополітичні дії та зміцнюючи його присутність на міжнародній арені. У сукупності ці нововведення були спрямовані на підвищення здатності ЄС діяти узгоджено, створюючи єдине керівництво та забезпечуючи більш виразну дипломатичну структуру.

З часом Європейський Союз розширив свої зовнішньополітичні пріоритети, виходячи за межі регіональних викликів і зосереджуючись на глобальних питаннях. Сьогодні ЄС активно залучений у сферах, таких як запобігання конфліктам, боротьба зі змінами клімату, протидія тероризму та цифрова політика. Наприклад, Глобальна стратегія ЄС, ухвалена в 2016 році, визначила амбіції Союзу щодо сприяння миру, безпеці та стійкості як в межах Європи, так і за її межами, що свідчить про перехід до більш активної та глобальної зовнішньої політики. Ця стратегія підкреслює важливість стратегічної автономії – концепції, що закликає ЄС зменшити свою залежність від зовнішніх акторів, таких як США, у питаннях безпеки. Стратегічна автономія має на меті надати ЄС можливість діяти самостійно у відповідь на глобальні виклики, що відображає усвідомлення необхідності захисту своїх інтересів у все

більш багатополлярному світі [20].

Зовнішньополітичні рішення Європейського Союзу потребують досягнення консенсусу серед країн-членів, що може займати тривалий час і часто призводить до компромісів, які послаблюють позицію ЄС з важливих питань. Вимога одностайності, особливо в контексті Спільної зовнішньої та безпекової політики, може ускладнювати швидку реакцію ЄС на кризові ситуації. Наприклад, під час конфліктів, таких як війна в Сирії та анексія Криму Росією, внутрішні суперечності затримували ефективні дії ЄС.

Вимога до одностайності ставить ЄС під загрозу вето з боку окремих країн-членів. Одна країна може заблокувати певну політику або санкції, використовуючи це як важіль у переговорах, які не мають відношення до даного питання. Це питання стало предметом обговорення щодо можливого переходу на голосування кваліфікованою більшістю у сфері зовнішньої політики – реформи, яка дозволила б ухвалювати рішення на основі підтримки більшості, а не одностайності. Проте досягнення згоди щодо цієї зміни залишається непростим завданням, оскільки деякі держави-члени не бажають відмовлятися від права вето [41].

Зростання популістських настроїв та євроскептицизму в межах ЄС створює нові виклики для формування єдиної зовнішньої політики. Популістські рухи в країнах, таких як Угорщина, Польща та Італія, часто акцентують увагу на національному суверенітеті та виступають проти поглибленої інтеграції, ставлячи під сумнів колективний підхід Європейського Союзу. Ці рухи зазвичай критикують позицію ЄС з питань, таких як міграція, санкції та багатостороння співпраця, надаючи перевагу політиці, що відповідає національним інтересам, а не загальноєвропейським. Ідеологічний розкол особливо яскраво проявляється у реакції ЄС на міграційні виклики, коли деякі держави-члени виступають проти розподілу відповідальності або підтримують більш жорсткі прикордонні заходи, що суперечить більш відкритій позиції ЄС. Популістські уряди часто використовують зовнішню політику для залучення підтримки всередині країни, що ускладнює досягнення спільної позиції в рамках ЄС.

Економічні різниці між країнами Західної та Східної Європи створюють додаткові труднощі для єдиної зовнішньої політики. Західноєвропейські держави, які зазвичай є більш заможними та економічно стабільними, можуть зосереджуватися на глобальних питаннях, таких як зміна клімату. Натомість країни Східної Європи часто ставлять на перше місце питання безпеки та економічного розвитку, особливо враховуючи їхнє сусідство з конфліктними зонами. Ці різні пріоритети впливають на готовність держав-членів однаково фінансувати та підтримувати зовнішньополітичні ініціативи ЄС, що, в свою чергу, позначається на здатності ЄС дотримуватися єдиного підходу.

Роль Європейського Союзу в конкуренції між Сполученими Штатами та Китаєм створює як виклики, так і нові можливості. Як близький союзник США, ЄС відчуває тиск на необхідність узгодження своєї політики з американською в сферах торгівлі, технологій та безпеки. Водночас, ЄС прагне досягти стратегічної автономії, намагаючись знайти баланс між трансатлантичним альянсом і незалежним підходом до Китаю та інших країн. Це завдання є досить складним, оскільки вимагає від ЄС самостійності, не відштовхуючи при цьому важливих партнерів.

Спосіб, яким ЄС взаємодіє з Китаєм, є особливо непростим, оскільки Китай сприймається як партнер, конкурент і системний суперник одночасно. В останні роки ЄС запровадив обмеження в торгівлі та інвестиційні перевірки, спрямовані на китайські технологічні компанії, що свідчить про занепокоєння в питаннях безпеки та захисту інтелектуальної власності. Проте Китай залишається одним із найбільших торгових партнерів ЄС, що вимагає обережного підходу в дипломатії, щоб уникнути негативних економічних наслідків.

Енергетична залежність є важливим чинником, що впливає на зовнішню політику Європейського Союзу, особливо у взаєминах з Росією та державами Перської затоки. ЄС значною мірою покладається на імпорт для задоволення своїх енергетичних потреб, що робить його вразливим до перебоїв у постачанні та коливань цін. Росія, зокрема, використовує свою позицію як основного постачальника енергоресурсів для здійснення політичного впливу на деякі

країни-члени ЄС, особливо на ті, що мають обмежені можливості для диверсифікації своїх енергетичних джерел. У відповідь на ці виклики ЄС активізував зусилля щодо зменшення залежності від невідновлюваних джерел енергії, просуваючи відновлювальні джерела енергії як частину своєї кліматичної стратегії та засобу досягнення енергетичної незалежності.

Європейський зелений курс, ухвалений у 2019 році, являє собою комплексний підхід ЄС до досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року. Будучи насамперед екологічною політикою, Зелений курс має значні зовнішньополітичні наслідки, оскільки передбачає трансформацію енергетичних систем, промислових практик і торговельної політики ЄС таким чином, щоб вплинути на відносини із зовнішніми партнерами.

Зелений курс охоплює такі ініціативи, як Механізм вуглецевого коригування на кордонах, який вводить вуглецеві тарифи на імпорту з країн з нижчими екологічними нормами. Ця політика має на меті запобігти «витоку вуглецю» та стимулювати інші держави до впровадження більш екологічних практик, позиціонуючи ЄС як провідного гравця у глобальній боротьбі з кліматичними змінами. Проте це викликає занепокоєння серед торгових партнерів, зокрема країн, що розвиваються, які можуть не мати достатніх ресурсів для дотримання жорстких екологічних вимог, що може призвести до напруження у дипломатичних відносинах.

Зелений курс також впливає на партнерські зв'язки ЄС з постачальниками енергетичних ресурсів, такими як Росія, Алжир і Норвегія, оскільки ЄС відмовляється від використання викопного пального. Хоча цей перехід сприяє досягненню цілей енергетичної незалежності, він вимагає обережної дипломатії для управління відносинами з основними постачальниками. Крім того, оскільки ЄС інвестує в проекти відновлювальної енергетики в сусідніх країнах, зокрема в Середземноморському регіоні, Зелений курс має потенціал для підтримки економічного розвитку та стабільності, підкреслюючи відданість ЄС сталому глобальному майбутньому.

Міграційна криза та проблема біженців, загострена конфліктами в Сирії,

Афганістані та інших регіонах, суттєво вплинули на зовнішню політику Європейського Союзу. Міграція є як гуманітарним викликом, так і загрозою для безпеки, а збільшення кількості біженців викликало напруженість у відносинах між державами-членами. Країни, такі як Італія та Греція, які є основними воротами для мігрантів, закликали до більшої солідарності та справедливого розподілу відповідальності в межах ЄС. Проте деякі країни Східної Європи, зокрема Угорщина та Польща, виступають проти ініціатив щодо переселення мігрантів у межах Європейського Союзу, посиляючись на питання безпеки та культурні відмінності.

Взаємини Європейського Союзу з країнами, які є джерелами та транзитними пунктами для мігрантів, такими як Туреччина та Лівія, мають значний вплив на міграційну політику. Ці співпраці часто передбачають складні угоди, що поєднують фінансову підтримку з контролем на кордонах та зобов'язаннями щодо дотримання прав людини. Залежність ЄС від зовнішніх партнерів у регулюванні міграційних потоків піднімає етичні та стратегічні питання, оскільки деякі з цих угод укладаються з країнами, які мають сумнівну репутацію в сфері прав людини.

Основні ініціативи в рамках Спільної політики безпеки та оборони включають Європейський оборонний фонд, який підтримує дослідження та розвиток оборонних можливостей, а також Постійне структуроване співробітництво, що сприяє реалізації спільних оборонних проєктів між державами-членами, які цього прагнуть. Ці ініціативи демонструють намір ЄС зміцнити свою стратегічну автономію та зменшити залежність від зовнішніх акторів, зокрема США, у сфері оборони. Хоча СПБО розширилася, існують серйозні виклики у досягненні військової оперативної сумісності, а також у забезпеченні необхідного фінансування та політичної підтримки. Різні рівні витрат на оборону країн-членів і різні погляди на інтеграцію ЄС у питаннях оборони створюють перешкоди.

Європейська глобальна стратегія, започаткована у 2016 році, представляє бачення ЄС щодо його зовнішньої та безпекової політики, окреслюючи його

пріоритети в умовах дедалі складнішого міжнародного ландшафту. Стратегія підкреслює необхідність для ЄС стати «принциповим, але прагматичним глобальним гравцем», виділяючи такі ключові цілі, як сприяння стійкості сусідів ЄС, зміцнення регіональних порядків, заснованих на співпраці, і сприяння глобальному управлінню, заснованому на багатосторонності [21].

Основною темою є «стратегічна автономія», яка спрямована на те, щоб надати ЄС більше можливостей для самостійних дій у сферах оборони, кібербезпеки та економічної політики. Європейська служба зовнішніх справ закликає до посилення оборонної співпраці між державами-членами, акцентуючи увагу на важливості Спільної політики безпеки і оборони та Європейської політики безпеки і оборони, як інструментів для розвитку незалежних оборонних можливостей Європи. Додатково, вона заохочує ЄС укріплювати партнерства з глобальними союзниками, підкреслюючи необхідність знаходження балансу між автономією та багатостороннім співробітництвом.

Бажання ЄС виступати як єдиний і дієвий глобальний гравець вимагає рішучих дій та цілеспрямованих реформ. Зосередившись на реальних ініціативах і досяжних цілях, ЄС може наблизитися до формування цілісної зовнішньої політики. Нижче наведені кілька рекомендацій, які можуть сприяти зміцненню здатності ЄС реагувати на світові виклики, просувати свої цінності та забезпечити тривалу актуальність на міжнародній арені.

Впровадити голосування кваліфікованою більшістю для ухвалення рішень у сфері зовнішньої політики. Однією з основних перешкод для формування єдиної зовнішньої політики є вимога одностайності для більшості рішень у цій сфері. Така система дозволяє будь-якій окремій державі-члену блокувати колективні дії, що ускладнює оперативне та рішуче реагування. Перехід до голосування кваліфікованою більшістю для певних зовнішньополітичних питань, таких як санкції або дипломатичні позиції, може зменшити ризик виникнення тупикових ситуацій і надати ЄС більшу гнучкість у діях. Щоб зменшити опір з боку країн, які побоюються втратити право вето,

можна спочатку впровадити цю систему для обмеженого кола питань, забезпечивши при цьому захист ключових національних інтересів. ЄС міг би також розглянути можливість створення механізму «екстреного подолання вето», що дозволив би швидко ухвалювати рішення з термінових питань, при цьому вимагаючи консенсусу з таких важливих аспектів, як військові інтервенції.

Розширення та зміцнення оборонних ініціатив Європейського Союзу. Щоб ЄС міг займати більш незалежну позицію у сфері глобальної безпеки, необхідно підвищити його оборонні спроможності. Ініціативи, такі як Постійне структуроване співробітництво та Європейський оборонний фонд, є позитивними кроками, але для досягнення їхньої повної ефективності потрібні додаткові інвестиції та зобов'язання. Розширення цих програм на спільні закупівлі, обмін ресурсами та стандартизовану військову підготовку може підвищити оперативну ефективність ЄС і зменшити залежність від зовнішніх партнерів, зокрема, від США.

Країни-члени також повинні розглянути можливість виділення більшої частини своїх бюджетів на оборонні проекти, які приносять вигоду всьому ЄС, сприяючи поглибленню транскордонної співпраці. Створення сил швидкого реагування під егідою ЄС може стати важливим доповненням, що дозволить ЄС оперативно реагувати на кризи, доповнюючи діяльність НАТО.

Інвестування в партнерства для сталого розвитку. Відданість Європейського Союзу сталому розвитку є ключовим елементом його зовнішньої політики. Європейський зелений курс створює основи для співпраці з країнами-партнерами, відкриваючи можливості для впровадження екологічно чистих практик та підтримки проектів у сфері відновлювальної енергетики. Зосереджуючи увагу на сталому розвитку, ЄС має змогу вирішувати такі актуальні питання, як зміна клімату, брак ресурсів і міграція, одночасно формуючи довгострокові партнерські зв'язки, що ґрунтуються на взаємній вигоді.

Ініціативи в сфері сталого розвитку, такі як фонди зелених інвестицій і

програми з розвитку потенціалу, можуть покращити відносини з країнами, що розвиваються, та підвищити вплив ЄС у регіонах, таких як Африка, Латинська Америка та Південно-Східна Азія. Розширення цих зусиль, особливо в рамках політики сусідства ЄС, може сприяти зміцненню стабільності, зменшенню бідності та створенню можливостей для економічного зростання в цих регіонах.

Розширити участь у цифровій дипломатії та кібербезпеці. У світлі того, що цифрова трансформація продовжує впливати на міжнародні відносини, Європейський Союз має зміцнити свою позицію в галузі цифрової дипломатії та кібербезпеки. Визначення чітких стандартів для захисту даних, штучного інтелекту та кібербезпеки дозволить ЄС стати прикладом для інших країн, просуваючи відповідальне управління в цифровій сфері. Співпрацюючи з міжнародними партнерами для формування альянсів у сфері кібербезпеки, ЄС зможе захистити свою цифрову інфраструктуру та надати підтримку союзникам, які стикаються з кіберзагрозами.

Крім того, розвиток цифрової грамотності, суверенітету даних та кіберстійкості в країнах-членах зменшить вразливість ЄС до кібератак і цифрових маніпуляцій. Співпраця з технологічними компаніями для вирішення проблем дезінформації та забезпечення дотримання демократичних принципів на цифрових платформах також може підвищити «м'яку силу» ЄС.

Послідовна та чітка стратегія комунікації є критично важливою для формування довіри до зовнішньої політики ЄС. Союз повинен створити єдиний наратив, який відображає його основні цінності, пріоритети та політику для внутрішньої та зовнішньої аудиторії. Цей наратив повинен акцентувати увагу на відданості ЄС багатосторонності, демократичним принципам і сталому розвитку, підкреслюючи його ідентичність як принципового та прагматичного актора на міжнародній арені.

Для реалізації цієї мети ЄС може сформувати спеціалізовану команду з публічної дипломатії, яка відповідатиме за координацію комунікації між державами-членами та взаємодію з міжнародними медіа. Регулярні публічні брифінги та прозоре звітування про зовнішньополітичні дії ЄС зміцнять його

легітимність і допоможуть протистояти кампаніям дезінформації, які намагаються підірвати його вплив.

Вирішення внутрішніх суперечностей для посилення солідарності.

Подолання розбіжностей між державами є важливим аспектом зовнішньої політики. Економічні та безпекові виклики в ЄС суттєво відрізняються, і країни, які стикаються з різними проблемами, можуть акцентувати увагу на різних елементах зовнішньої політики. Надання спеціалізованої підтримки державам-членам, які мають економічні труднощі або піддаються зовнішнім загрозам, наприклад, країнам на східному кордоні ЄС, може сприяти зміцненню відчуття солідарності та зменшенню внутрішніх розбіжностей. Ідея створення фонду зовнішньополітичної солідарності для підтримки членів, які стикаються з конкретними викликами, такими як міграційний тиск або зовнішня агресія, могла б забезпечити відчуття підтримки для всіх учасників. Такий підхід також може включати цілеспрямовану економічну допомогу регіонам, які страждають від торговельної політики або іншого зовнішнього тиску, що в свою чергу, стимулювало б більш активну співпрацю у досягненні зовнішньополітичних цілей.

Майбутнє Європейського Союзу як міжнародного актора залежить від його здатності діяти єдино та рішуче в умовах складних глобальних викликів. Вищезазначені рекомендації підкреслюють можливі кроки для посилення зовнішньої політики, включаючи підвищення стратегічної автономії, зміцнення економічної стійкості, а також просування сталого розвитку і цифрової дипломатії. Подолавши внутрішні суперечності та реалізуючи цілеспрямовані реформи, ЄС зможе підвищити свій вплив на міжнародній арені та захищати демократичні цінності, які є для нього важливими. У світі, що стає все більш багатополярним, прихильність ЄС до багатосторонності, прав людини та екологічної стійкості визначатиме його роль як глобального лідера. Хоча шлях до цілісної зовнішньої політики може бути складним, відданість ЄС спільним принципам і колективним діям створює надійний фундамент для формування більш стійкої, ефективної та узгодженої зовнішньої політики. Таким чином, ЄС

може продовжувати залишатися силою стабільності, демократії та миру в міжнародному ландшафті, що швидко змінюється.

3.2 Сучасні відносини Європейського союзу з Сполученими Штатами Америки та Китайською Народною Республікою

Відносини між Європейським Союзом та Сполученими Штатами Америки, незважаючи на їхню тривалу історію та спільні демократичні цінності, часом переживали періоди напруженості. Хоча НАТО залишалося ключовим елементом трансатлантичної безпеки, європейські керівники все частіше висловлювали бажання досягти «стратегічної автономії», прагнучи більшої незалежності від американського впливу в оборонній та зовнішньополітичній сферах. Однак ці амбіції часто стримувалися практичними обмеженнями, оскільки Європа продовжувала залежати від військової підтримки та розвідувальних можливостей США.

Під час президентства Трампа в 2017-2021 роках трансатлантичний альянс зазнав випробувань через суперечки, пов'язані з торгівлею, витратами на оборону та багатосторонніми угодами. Напруженість виникла внаслідок критики з боку США щодо внесків європейських країн у сфері оборони та виходу з міжнародних угод, що спонукало ЄС розглянути можливість більшої автономії [12].

Проте після обрання Джо Байдена президентом у 2021 році в альянсі стали помітні ознаки активізації, оскільки Байден підкреслив значення відновлення співпраці між США та Європейським Союзом, а також підтвердження зобов'язань перед НАТО і угодами щодо клімату.

Вторгнення Росії в Україну стало поштовхом для зміцнення трансатлантичних зв'язків між Європейським Союзом і Сполученими Штатами, підкреслюючи спільні демократичні цінності та інтереси в галузі безпеки. У відповідь на глобальні виклики, ЄС і США узгоджували свої дії, щоб продемонструвати єдиний фронт, спрямований на підтримку України та стримування російської агресії через спільні санкції, військову допомогу та

дипломатичну координацію.

Дипломатична координація стала важливим аспектом трансатлантичної співпраці. Лідери ЄС і США регулярно зустрічалися на високому рівні, щоб узгодити свої позиції та розробити спільні стратегії, які підтримують Україну і забезпечують європейську безпеку. Ці переговори підтвердили міцний альянс між ЄС і США, що продемонструвало здатність до злагодженої реакції на глобальні виклики.

Одним із найважливіших аспектів цієї співпраці стало узгодження санкцій. ЄС і США тісно координували економічні обмеження, щоб вплинути на ключові сектори російської економіки. Завдяки паралельним обмеженням на російські банки, експорт енергоносіїв і високотехнологічних продуктів, вони створили системні економічні перешкоди для Росії, обмеживши її можливості обійти санкції через альтернативні ринки [33].

Не менш важливим інструментом трансатлантичного партнерства став об'єднаний обмін повідомленнями, що сприяв громадській підтримці політики щодо України. Президент Європейської Комісії Урсула фон дер Ляєн та Президент США Джо Байден робили узгоджені публічні заяви, що підкреслювали тісний зв'язок між Європою та Америкою, демонструючи Росії єдність позицій і готовність до рішучих дій [55].

Відновлення трансатлантичної єдності зміцнило прихильність ЄС до партнерства зі Сполученими Штатами та переосмислило його зовнішньополітичну стратегію, відходячи від більш збалансованого глобального підходу на користь акценту на захист західних демократичних цінностей і протидії авторитарним загрозам. Акт агресії Росії проти України підкреслив значущість НАТО для європейської безпеки, що призвело до поглиблення співпраці між ЄС і США в рамках Альянсу. Зростання уваги до колективної оборони викликало суттєві зміни в оборонних пріоритетах ЄС, оскільки кілька держав-членів підвищили свої оборонні витрати та виділили додаткові ресурси на підтримку ініціатив НАТО. У відповідь на російську агресію НАТО посилює свою присутність на східному фланзі Альянсу, розгорнувши додаткові війська та

військову техніку в таких країнах, як Польща, Румунія та країни Балтії.

Сполучені Штати відіграли важливу роль, збільшивши свою військову присутність на європейському континенті, в той час як Європейський Союз надав фінансову та логістичну підтримку цим зусиллям. Вторгнення прискорило обговорення в ЄС про необхідність зміцнення незалежних оборонних можливостей Європи. Зростаюча увага до оборонної співпраці свідчить про те, що ЄС все більше усвідомлює свою роль у глобальній безпеці, а також підкреслює значення НАТО як платформи для забезпечення миру і стабільності в Європі. Поглиблення оборонної співпраці між ЄС і США відкриває нову еру в трансатлантичній безпеці, акцентуючи увагу як на можливостях швидкого реагування, так і на довгострокових інвестиціях в оборонну інфраструктуру Європи.

Однією з найзначніших трансформацій у відносинах між Європейським Союзом та Сполученими Штатами стали зміни в галузі енергетичної безпеки та технологічної політики. Усвідомлюючи свою спільну вразливість, ЄС і США об'єднали зусилля для досягнення енергетичної автономії від російських постачань та захисту критично важливої технологічної інфраструктури. План REPowerEU, створений у відповідь на кризу, отримав підтримку з боку США, зокрема, через збільшення експорту зрідженого природного газу до Європи [19].

Визнаючи стратегічну важливість технологій на геополітичній арені, ЄС і США започаткували ініціативи, спрямовані на забезпечення критично важливих ланцюгів постачання ключових технологій, зокрема напівпровідників, рідкоземельних матеріалів і передової цифрової інфраструктури [46].

Встановлюючи співпрацю в таких сферах, як цифрова інфраструктура, телекомунікації та кібербезпека, Європейський Союз і Сполучені Штати прагнуть зменшити свою залежність від зовнішніх постачальників, зокрема від держав-суперників. Співпраця між ЄС і США в енергетичному та технологічному секторах підкреслює стратегічну узгодженість, яка виходить за межі нагальних питань безпеки, закладаючи основи для стійкої та взаємодоповнюючої економічної і технологічної структури. Зміна відносин між

ЄС і США після російського вторгнення в Україну демонструє стійкість і адаптивність трансатлантичного альянсу. Завдяки об'єднанню дипломатичних зусиль, посиленню військової співпраці та спільним стратегіям в енергетиці та технологіях, ЄС і США укріпили своє партнерство для протидії спільним викликам у сфері безпеки та економіки. Цей оновлений альянс свідчить про більш узгоджений підхід до зовнішньої політики в межах ЄС, що відображає відданість колективній безпеці, стратегічній незалежності та глобальній стабільності.

Китай став важливим торговельним партнером ЄС завдяки активним економічним обмінам і взаємодоповнюючим торговельним відносинам, до 2021 року Китай був найбільшим партнером ЄС у торгівлі товарами, випередивши Сполучені Штати. Політика ЄС щодо Китаю до 2022 року була описана як «стратегічне партнерство», що мало на меті максимізувати економічну співпрацю, водночас керуючи політичними розбіжностями. Ця політика включала взаємні інвестиції, науково-дослідну співпрацю та механізми діалогу. Незважаючи на це, ЄС почав проявляти обережність через занепокоєння такими питаннями, як примусова передача технологій, обмеження доступу до ринків та порушення прав людини. У 2020 році ЄС назвав Китай і партнером, і «системним суперником», що відображає дуалістичний підхід, який визнає як співпрацю, так і конкуренцію.

Проте вторгнення в Україну виявило стратегічні слабкості, пов'язані з залежністю від авторитарних режимів, що спонукало до більш детального аналізу економічних зв'язків з Китаєм. Європейський Союз є одним з найбільших економічних центрів у світі, але його економічний розвиток значною мірою залежить від імпорту критично важливих ресурсів з Китаю.

Для зменшення цих ризиків ЄС активно працює над підвищенням стійкості своїх ланцюгів постачання. Одним із ключових напрямків є диверсифікація джерел постачання, щоб зменшити залежність від одного постачальника, зокрема Китаю. Уряди європейських країн та інституції Союзу посилили зусилля щодо зміцнення ланцюгів постачання в таких важливих секторах, як

виробництво напівпровідників, фармацевтична промисловість та технології зберігання енергії. Це дозволить ЄС знизити ризики, пов'язані з можливими перебоями в постачанні, які можуть суттєво вплинути на безпеку та економічну стабільність блоку [1].

Крім того, Європейський Союз посилив контроль за іноземними інвестиціями та запровадив обмеження на експорт певних товарів. Завдяки Регламенту щодо перевірки іноземних інвестицій європейські органи влади зміцнили контроль за залученням іноземного капіталу в чутливі сектори, такі як телекомунікації, оборона та критична інфраструктура. Це дозволяє обмежити доступ іноземних інвестицій, зокрема з Китаю, до технологій, які можуть мати наслідки для безпеки. Таким чином, ЄС прагне захистити свої інновації та інфраструктуру від зовнішнього впливу, що може загрожувати європейській незалежності в стратегічних сферах [45].

Європейський Союз все частіше аналізує свої відносини з Китаєм не лише з економічної точки зору, а й у контексті геополітики та етики. Основні питання, пов'язані з безпекою та правами людини, спонукають ЄС обирати більш критичний підхід до Китаю, особливо на фоні зміцнення стратегічного партнерства між Китаєм і Росією.

Одним із найважливіших аспектів є геополітична орієнтація Китаю на Росію. Хоча Китай офіційно залишається нейтральним щодо російської агресії в Україні, на практиці він активізує співпрацю з Росією, зокрема в енергетичній сфері та в рамках спільних стратегічних проєктів. Така позиція підвищує напруженість у відносинах між ЄС і Китаєм, оскільки Європа сприймає китайську політику щодо війни в Україні як загрозу для регіональної безпеки.

Ще одним аспектом, що впливає на нову стратегію ЄС щодо Китаю, є питання прав людини. Китай стикається з дедалі більшою критикою за порушення прав уйгурської меншини в Сіньцзяні, обмеження свобод у Гонконзі та посилення цензури. У відповідь на ці дії Європейський парламент засудив політику Китаю, а деякі країни-члени навіть висловили пропозиції щодо введення санкцій.

Проблема прав людини також ускладнила економічну співпрацю, зокрема спричинила затримки в ратифікації Всеосяжної угоди про інвестиції, оскільки деякі країни-члени та установи ЄС вимагають дотримання стандартів прав людини [56].

Зрештою, загроза кібербезпеці стала важливим аспектом політики Європейського Союзу щодо Китаю. Зростання китайських кіберздатностей та вдосконалення технологій спостереження розглядаються як можливі загрози для безпеки ЄС. Конфлікт в Україні виявив вразливість критичної інфраструктури до кібератак, що підкреслило ризики з боку Китаю в цій сфері. У відповідь на це ЄС почав впроваджувати більш суворі заходи кібербезпеки, обмежувати використання китайських технологій у стратегічних галузях та активізувати співпрацю зі Сполученими Штатами.

Політика Європейського Союзу щодо Китаю зазнає трансформацій, оскільки блок намагається знайти баланс між потребою в економічному партнерстві та необхідністю забезпечення безпеки і захисту прав людини. ЄС формує свою реакцію на виклики, що виникають внаслідок зростання глобального впливу Китаю та його зближення з Росією, через стратегію «критичного залучення». Цей підхід дозволяє ЄС підтримувати важливу співпрацю в ключових сферах спільних інтересів, водночас захищаючи свої стратегічні та ціннісні пріоритети. Концепція стратегічної автономії ЄС займає центральне місце у відносинах з Китаєм. Ця ідея стала особливо актуальною після вторгнення Росії в Україну, підкреслюючи важливість зменшення залежності від зовнішніх постачальників. Для ЄС це означає підвищення самостійності в критично важливих секторах, таких як оборона, цифрові технології та енергетика. Стратегічна автономія сприяє зміцненню європейського суверенітету, що дозволяє ЄС зберігати стабільність і ухвалювати рішення самостійно.

Поряд із зміцненням своєї автономії, Європейський Союз прагне до вибіркового співробітництва з Китаєм. Хоча він займає жорстку позицію в деяких питаннях, таких як права людини та безпека, ЄС усвідомлює важливість

співпраці з Китаєм у контексті глобальних викликів. Європейський Союз залишається відкритим до партнерства з Китаєм у сферах, таких як зміна клімату, нерозповсюдження ядерної зброї та охорона здоров'я. Однак ці ініціативи повинні відповідати європейським інтересам, що дозволяє ЄС підтримувати баланс між співпрацею та дотриманням своїх цінностей.

Одним із ключових інституційних заходів ЄС для протидії китайському впливу стала Індो-Тихоокеанська стратегія, яка має на меті укріплення зв'язків з однодумцями в регіоні, такими як Японія, Південна Корея та Австралія. Ця стратегія сприяє формуванню нових альянсів та підтримці стабільності й правопорядку в регіоні, що є важливим для глобальної торгівлі та безпеки. Крім того, Індо-Тихоокеанська стратегія підкреслює рішучість ЄС у зміцненні відносин з країнами, які розділяють його цінності та стратегічні інтереси.

Політика Європейського Союзу стосовно Китаю змінилася з переважно економічних зв'язків на комплексну стратегію критичного залучення, яка враховує як можливості для співпраці, так і потребу в обережності в питаннях безпеки та цінностей.

З початком військової агресії Росії проти України Європейський Союз переглянув свій підхід до зовнішньої політики, намагаючись поєднати свої міжнародні амбіції з практичними діями для досягнення стратегічної стійкості. Серед основних тенденцій, які визначатимуть зовнішню політику ЄС у найближчі роки, можна виділити акцент на стратегічній автономії, підтримку України, адаптацію до нових глобальних силових динамік та просування демократичних цінностей.

Стратегічна автономія є одним із ключових напрямків розвитку ЄС. Впровадження ініціатив, спрямованих на зменшення залежності від зовнішніх поставачань, розвиток оборонного потенціалу Європи та зміцнення ланцюгів поставання, є надзвичайно важливим для підвищення європейської незалежності в умовах багатопольярного світу. ЄС усвідомлює, що для збереження своєї стратегічної позиції на міжнародній арені йому потрібно зменшити вразливість до зовнішніх впливів, особливо в критично важливих секторах.

У відповідь на зміни в глобальному балансі сил Європейський Союз прагне підтримувати збалансовані відносини як зі Сполученими Штатами Америки, так і з Китайською Народною Республікою. Одночасно ЄС укріплює трансатлантичне партнерство зі США для забезпечення колективної безпеки, але не відмовляється від конструктивної співпраці з Китаєм, щоб відповідати своїм стратегічним інтересам і цінностям. Це дозволяє ЄС зберігати гнучкість у своїй зовнішній політиці та автономність у міжнародних справах.

Принципова відданість Європейського Союзу правам людини та демократичному управлінню залишається ключовим елементом його зовнішньої політики. Ціннісний підхід ЄС впливає на його дипломатичні та торговельні зв'язки, а також на ініціативи в сфері розвитку та гуманітарної допомоги, що робить ЄС важливим учасником у просуванні демократичних стандартів.

Зосереджуючи свої зусилля на цих напрямках, ЄС намагається створити стійку та гнучку зовнішню політику, здатну реагувати на нові виклики та зміцнювати його лідерство у формуванні стабільного та заснованого на правилах світового порядку. Зміни у зовнішній політиці ЄС після української кризи свідчать про намір Союзу посилити свій стратегічний вплив, що робить його важливим гравцем у глобальному управлінні.

3.3 Розвиток відносин Європейський Союз – Україна та його заходи щодо стримування російської агресії

Відносини між Україною та Європейським Союзом значно змінилися з початку 1990-х років. Спочатку вони базувалися на Угоді про партнерство та співробітництво, підписаній у 1994 році, яка мала на меті сприяти політичному діалогу, економічному співробітництву та підтримці трансформацій в Україні після розпаду Радянського Союзу. Ця угода стала важливим кроком у розвитку співпраці, де основними пріоритетами були демократичні реформи, економічний прогрес та дотримання європейських стандартів і цінностей. В рамках цієї угоди ЄС надавав Україні значну технічну допомогу та політичну підтримку, що сприяло стабілізації економіки, розвитку політичних інститутів та інтеграції

України в європейські ринки. Цей час, з початку 1990-х до початку 2000-х років, відзначався обережним оптимізмом, оскільки Україна намагалася закріпити своє становище як незалежна держава після розпаду Радянського Союзу. Проте внутрішня політична нестабільність та економічні труднощі в Україні створювали перешкоди для більш тісної інтеграції з Європейським Союзом. Незважаючи на ці виклики, ЄС продовжував співпрацювати з Україною через різноманітні програми, підкреслюючи свою зацікавленість у формуванні стабільного та демократичного сусіда на сході.

Східне партнерство, яке було започатковане в 2009 році, стало більш системним підходом до взаємин Європейського Союзу з його східними сусідами, серед яких і Україна. Це ініціатива сприяла політичній асоціації та економічній інтеграції, ставлячи за мету підтримку реформ і надання стимулів для цих країн, щоб наблизити їх до стандартів ЄС. Програма запровадила активніший підхід з боку ЄС, акцентуючи увагу на правах людини, верховенстві права та принципах ринкової економіки. Хоча Східне партнерство не обіцяло безпосереднього членства в ЄС, його сприймали як можливість для більш глибокої інтеграції з Європейським Союзом.

Прихильність України до Східного партнерства стала ключовим моментом у її євроінтеграційних зусиллях, особливо коли адміністрація Президента Януковича ініціювала переговори щодо Угоди про асоціацію та поглибленої і всеосяжної зони вільної торгівлі з ЄС. Угоди були знаковими ініціативами, спрямованими на встановлення тісніших політичних та економічних зв'язків, надання Україні преференційного доступу до ринків ЄС та приведення її нормативно-правової бази у відповідність до стандартів ЄС.

Незаконна анексія Криму Росією в березні 2014 року стала вирішальним моментом для ЄС. До цієї події підхід до свого східного сусіда в першу чергу наголошував на економічній інтеграції, демократичних реформах та політичній стабільності. Однак захоплення Криму продемонструвало, що Росія готова застосувати силу для досягнення своїх геополітичних цілей, кинувши прямий виклик баченню ЄС про стабільну і співпрацюючу Європу.

Після анексії проросійські сепаратистські рухи набрали обертів у Донецькій та Луганській областях України, що ще більше дестабілізувало ситуацію в країні. Оскільки Росія підтримує ці рухи як фінансово, так і військово, ЄС визнав серйозність загрози безпеці вздовж своїх східних кордонів. Поява тактики гібридної війни – поєднання звичайної військової сили з кібератаками, пропагандою та економічним примусом – означала нову фазу конфлікту, до якої традиційна політика ЄС виявилася неготовою.

У відповідь ЄС почав вивчати шляхи посилення стійкості України, починаючи з невійськової підтримки. ЄС розгорнув кілька цивільних місій в Україні в рамках своєї Спільної політики безпеки і оборони, включаючи консультативну підтримку для зміцнення верховенства права, врядування та громадянського суспільства.

Повномасштабне вторгнення в Україну в лютому 2022 року стало безпрецедентним етапом ескалації конфлікту між Росією та Україною, кардинально змінивши політичний курс Європейського Союзу. Це вторгнення стало жорстким нагадуванням про те, що ЄС більше не може покладатися лише на м'яку силу та економічні інструменти для підтримки стабільності. Дії Росії не лише порушили суверенітет України, але й стали безпосередньою загрозою для європейської системи безпеки, яка склалася після завершення холодної війни. Шок і гострота цієї кризи змусили країни-члени ЄС об'єднатися і прийняти політику, яка була б неможливою ще десять років тому.

Вторгнення прискорило перехід ЄС до оборонних ініціатив і співпраці у сфері безпеки. За кілька днів ЄС оголосив про значний пакет військової та фінансової допомоги Україні через Європейський фонд миру, що стало чітким відходом від історично невійськової зовнішньополітичної позиції ЄС. Ця ініціатива вперше ознаменувала пряме фінансування ЄС надання зброї країні, яка не є його членом, що символізує глибоку трансформацію в його можливостях реагування [36].

Крім того, ЄС надав мільярди євро гуманітарної та економічної допомоги для підтримки України та її громадян на тлі руйнувань, спричинених

російськими атаками. Ця допомога була спрямована на пом'якшення гуманітарної кризи та забезпечення спроможності українського уряду функціонувати, надаючи критично важливу підтримку у сфері охорони здоров'я, продовольчої безпеки та житла для переміщених осіб. Цей комплексний пакет допомоги підкреслив відданість ЄС Україні та визнання України ключовим партнером у підтримці європейської безпеки.

Дії Росії не лише занепокоїли інституції ЄС, але й посилили занепокоєння щодо безпеки серед окремих країн-членів ЄС, особливо тих, що знаходяться найближче до Росії, таких як Польща, країни Балтії та Румунія. Ці країни розглядали російську агресію як екзистенційну загрозу і наполягали на посиленні дій ЄС у сфері оборони і стримування. Таке колективне сприйняття загрози створило відчуття невідкладності і солідарності в ЄС, зменшивши традиційні розбіжності між країнами-членами щодо оборонної політики і сприяючи більш уніфікованій реакції. У відповідь на занепокоєння країн-членів щодо безпеки ЄС ухвалив Стратегічний компас – план, спрямований на посилення можливостей ЄС з врегулювання криз, оборони і стійкості. Визначаючи цілі для груп швидкого реагування і підрозділів кіберзахисту, «Стратегічний компас» відображає визнання ЄС того, що його довгострокова безпека залежить від надійної і проактивної політичної бази.

Поряд із традиційною військовою агресією, використання Росією гібридних та кібервійськових методів підкреслило значущість кібербезпеки та стійкості в зовнішній політиці Європейського Союзу. Спроби Росії порушити зв'язок, критичну інфраструктуру та інформаційні канали в Україні та ЄС виявили необхідність у надійному захисті від невоєнних загроз. У відповідь на це ЄС визначив пріоритети, серед яких кіберстійкість, боротьба з дезінформацією та забезпечення безпечних комунікаційних мереж. Європейський центр компетенції з кібербезпеки, заснований у 2021 році, відіграє ключову роль у координації реагування на кіберзагрози та сприянні співпраці між державами-членами.

Крім того, Європейський Союз реалізовував кампанії протидії

дезінформації, щоб протистояти російській пропаганді, яка намагалася підірвати громадську думку в країнах ЄС та Україні. Ці дії свідчать про більш широке усвідомлення того, що сучасні загрози безпеці охоплюють як фізичні, так і інформаційні аспекти, що вимагає комплексного підходу до зовнішньої політики.

Важливою подією стало активування Європейського фонду миру, заснованого у 2021 році для підтримки оборонних і безпекових ініціатив ЄС за межами Союзу. Завдяки цьому фонду було виділено мільярди євро на військову допомогу Україні, що стало першим випадком, коли ЄС безпосередньо фінансував постачання зброї країні, що перебуває у війні. Цей крок підкреслює усвідомлення ЄС того, що в певних ситуаціях оборонні заходи є необхідними для забезпечення регіональної стабільності та захисту європейських інтересів у сфері безпеки.

У відповідь на агресію з боку Росії Європейський Союз запровадив один з наймасштабніших санкційних режимів в історії. Ці санкції націлені на важливі сектори російської економіки, такі як енергетика, фінанси та оборона, з метою зменшити можливості Росії для ведення військових дій та чинити економічний тиск на її уряд.

Серед найбільш значущих заходів варто відзначити обмеження на імпорт енергоресурсів з Росії, зокрема природного газу та нафти, які раніше становили значну частину енергетичних постачань ЄС. У грудні 2022 року ЄС ухвалив рішення про поступове ембарго на імпорт російської нафти та встановив граничні ціни на російську сирову нафту і нафтопродукти. Цими діями ЄС не лише висловив своє незадоволення щодо дій Росії, але й вживав конкретних заходів для зменшення основного джерела доходів Росії, яке фінансує її військові зусилля.

Санкції також охопили фінансові заходи, зокрема замороження активів Центрального банку Росії та виключення російських банків з міжнародної платіжної системи SWIFT. Ці фінансові обмеження мають на меті ізолювати Росію від глобальної економіки, зменшити її можливості доступу до іноземного

капіталу та ослабити її здатність фінансувати як внутрішні, так і зовнішні дії. Додатково, Європейський Союз запровадив заборону на в'їзд і замороження активів сотень російських посадовців, олігархів та ключових осіб, які мають зв'язки з урядом і військовими Росії.

Ефективність санкцій, введених Європейським Союзом, викликає багато суперечок. З одного боку, ці заходи, безумовно, негативно позначилися на економіці Росії, призвівши до падіння курсу рубля, зростання інфляції та змусивши Центральний банк Росії ввести контроль за рухом капіталу. Крім того, санкції обмежили можливості Росії залучати іноземні інвестиції, що, в свою чергу, сприяло зниженню загального обсягу економічного виробництва в країні.

Проте самі санкції не змогли повністю зупинити російську агресію. Незважаючи на економічні труднощі, Росія продовжила свої військові дії в Україні, демонструючи здатність адаптуватися до санкцій через диверсифікацію торгівлі з такими країнами, як Китай і Індія. Цей процес підкреслює одне з основних обмежень санкцій ЄС: їхня ефективність залежить не лише від дій ЄС, але й від реакції світової спільноти. Коли інші держави продовжують економічні зв'язки з Росією, загальний вплив санкцій ЄС зменшується.

Санкційний режим накладає певні економічні витрати на сам Європейський Союз. Обмеживши доступ до російських енергоресурсів, ЄС зіткнувся з енергетичним дефіцитом, що призвело до підвищення цін та економічних труднощів у країнах-членах. Для пом'якшення цих наслідків ЄС запровадив різноманітні заходи, такі як енергетичні субсидії, цінові обмеження та надзвичайні фонди для підтримки вразливих домогосподарств і бізнесу.

Цей процес підкреслює суттєві виклики, пов'язані з реалізацією санкцій: хоча вони є важливим інструментом зовнішньої політики, їх впровадження вимагає уважного управління внутрішніми економічними та соціальними наслідками в рамках ЄС.

Хоча санкції Європейського Союзу є ключовим елементом його стратегії протидії російській агресії, їхня ефективність обмежена зовнішніми чинниками та здатністю Росії адаптуватися. Підхід ЄС свідчить про усвідомлення цих

обмежень і передбачає постійні зусилля для вдосконалення санкційного режиму, закриття можливих лазівок та співпрацю з міжнародними партнерами для посилення правозастосування. Незважаючи на труднощі, санкції залишаються важливим символом відданості ЄС підтримці суверенітету України, демонструючи готовність нести економічні витрати заради захисту європейських цінностей і безпеки. У цілому ці санкції відображають суттєві зміни в підході ЄС до використання економічних інструментів як засобів примусової дипломатії. Використовуючи свою економічну міць для зменшення геополітичного впливу Росії, ЄС показав свою готовність протистояти загрозам безпеці через комплексні економічні стратегії, що знаменують критичну трансформацію його зовнішньої політики.

Вторгнення Росії в Україну виявило вразливість Європейського Союзу через значну залежність від російських енергетичних ресурсів, зокрема природного газу. Ця залежність створювала ризики, оскільки обмежувала можливість ЄС реагувати на агресію з боку Росії. У відповідь на ці виклики ЄС швидко змінив свою енергетичну політику, орієнтуючись на досягнення енергетичної незалежності та зменшення залежності від російських енергоносіїв. План REPowerEU, запроваджений у травні 2022 року, має на меті ліквідувати залежність від російського викопного пального до 2030 року. Цей план передбачає три основні напрямки: диверсифікацію джерел енергії, прискорення переходу на відновлювальні джерела енергії та підвищення енергоефективності. Для диверсифікації джерел енергії ЄС збільшив імпорт зрідженого природного газу з таких країн, як США та Катар. Крім того, ЄС уклав угоди з державами Північної Африки та Близького Сходу для забезпечення альтернативних постачань нафти і газу, що дозволяє зменшити залежність від російського тиску [44].

Війна в Україні також спричинила зміну в дипломатичних зусиллях Європейського Союзу, який почав активніше захищати інтереси України на міжнародній арені та укріплювати альянси для протидії російському впливу. ЄС збільшив свою дипломатичну підтримку України як у двосторонньому, так і в

багатосторонньому форматах, відстоюючи суверенітет України та засуджуючи дії Росії в таких організаціях, як Організація Об'єднаних Націй, Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) та «Велика сімка» (G7) [33].

Європейський Союз розширив свою співпрацю з партнерами зі Східної Європи, надаючи підтримку Молдові, Грузії та країнам Західних Балкан для підвищення регіональної стійкості до російського впливу. Ця стратегія має на меті формування єдиного фронту серед східноєвропейських країн, пропонуючи економічну допомогу, політичну підтримку та безпекову співпрацю. Підтримуючи стабільність у своєму східному сусідстві, ЄС намагається створити буфер проти російського експансіонізму, зміцнюючи безпечний і співпраця-орієнтований регіональний порядок [15].

Однією з найзначніших змін у відносинах між Україною та Європейським Союзом стало безпосереднє надання військової допомоги з боку ЄС, що є історичним кроком у політиці Євросоюзу. У рамках Європейського фонду миру ЄС виділив мільярди євро для забезпечення України оборонною та нелетальною військовою підтримкою. Цей фонд дав можливість ЄС надати Україні необхідне військове обладнання, таке як зброя, боєприпаси та захисне спорядження, що допомогло українським військовим зміцнити свою оборону проти російського наступу.

Підтримка охоплює не лише фінансові ресурси, але й включає програми навчання та консультування, які сприяють зміцненню військової спроможності України. Декілька країн Європейського Союзу долучилися до Місії ЄС з військової допомоги, щоб навчити українських військових оборонним стратегіям, плануванню та кібербезпеці. ЄС посилив співпрацю з НАТО в галузі безпеки, об'єднуючи зусилля для надання Україні розвідувальної інформації в реальному часі, можливостей спостереження та логістичної підтримки. Ця співпраця демонструє рішучу відданість забезпеченню України необхідними ресурсами та знаннями для ефективного захисту.

ЄС схвалив кілька пакетів фінансової допомоги на десятки мільярдів євро, які розподіляються через програми макроекономічної підтримки та

Європейський інвестиційний банк. Ці кошти призначені для покриття бюджетного дефіциту України, підтримки основних послуг та фінансування ремонту інфраструктури. Враховуючи масштаби шкоди, завданої українській економіці, ці кошти є критично важливими для забезпечення безперервності надання основних державних послуг, включаючи охорону здоров'я, освіту та житло.

ЄС також розширив гуманітарну допомогу для задоволення нагальних потреб переміщених осіб та тих, хто постраждав від конфлікту. Мільйони українців вимушено виїхали і ЄС запровадив Директиву про тимчасовий захист, яка надає їм доступ до охорони здоров'я, працевлаштування та освіти. Такий підхід не лише надав необхідну підтримку українцям, але й сприяв зміцненню солідарності між ЄС та українськими громадянами, посилюючи спільні європейські цінності та зміцнюючи громадську підтримку України.

Єврокомісар з питань зайнятості та соціальних прав Ніколя Шміт відзначив, що українські біженці, які прибули до ЄС після початку конфлікту, сприяли зменшенню нестачі робочої сили. У 11 країнах Центральної та Східної Європи понад 60% українців працездатного віку, які зареєструвалися як безробітні, змогли знайти роботу. Єврокомісар також акцентував увагу на тому, що максимальний термін дії Директиви ЄС про тимчасовий захист для українців у Євросоюзі становить 3 роки, і подальше продовження не планується [65].

Для підтримки реформ в Україні використовуються різноманітні інструменти технічної допомоги, такі як Інструмент технічної підтримки, ТАІЕХ/Twinning, експертні місії та навчальні поїздки. Ці механізми сприяють урядовим органам країн-кандидатів, зокрема, у їхній участі в діяльності інституцій та органів ЄС в якості спостерігачів, що дозволяє їм здобувати досвід та необхідні навички. Наприклад, завдяки програмам Twinning та ТАІЕХ Україна може отримувати експертну підтримку від країн-членів ЄС, а також практичні знання для впровадження європейських стандартів.

Європейський Союз створив фінансовий інструмент під назвою Ukraine Facility, призначений спеціально для України, з обсягом 50 мільярдів євро на

період з 2024 по 2027 роки. Цей інструмент має на меті реалізацію Плану для Ukraine Facility, що включає 69 реформ та 10 інвестиційних проєктів, які мають чітко визначені якісні та кількісні показники. Вони охоплюють різні сфери, такі як енергетика, транспорт, сільське господарство, а також зелену і цифрову трансформацію, разом із розвитком людського капіталу. Виплати будуть здійснюватися за умови виконання встановлених показників, що забезпечить ефективний моніторинг прогресу реформ.

Крім того, План Ukraine Facility передбачає фінансування технічної допомоги, яка зазвичай доступна для країн-кандидатів через Інструмент передвступної допомоги. За прогнозами, реалізація цього Плану може сприяти зростанню ВВП України на 6,2% до 2027 року та зменшенню боргу приблизно на 10% ВВП до 2033 року в порівнянні з альтернативним сценарієм без підтримки Ukraine Facility [51].

Ця підтримка з боку Європейського Союзу є важливим етапом у процесі інтеграції України до ЄС та забезпечення її економічної стабільності, що є критично важливим для досягнення довгострокових стратегічних цілей країни. Надання статусу кандидата є лише початковим етапом у складному процесі, оскільки Україні потрібно відповідати Копенгагенським критеріям, які включають вимоги щодо політичної стабільності, демократичного управління, захисту прав людини та функціонування ринкової економіки. Проте ЄС зобов'язався підтримувати реформи в Україні, надаючи рекомендації та фінансову допомогу для досягнення необхідних критеріїв. Це зобов'язання охоплює консультативні місії, підтримку судової реформи та антикорупційні ініціативи, щоб допомогти Україні наблизитися до стандартів ЄС. Копенгагенські критерії, які були визначені Європейським Союзом у 1993 році, слугують основою для оцінки готовності країн-кандидатів до вступу. ЄС проводить оцінку відповідності за трьома основними групами критеріїв.

1. Політичні критерії. Країна-кандидат повинна мати стабільні інституції, що гарантують демократію, верховенство права, права людини та захист прав меншин.

2. **Економічні критерії.** Потрібно мати функціонуючу ринкову економіку, яка здатна конкурувати з ринковими силами в ЄС.

3. **Нормативні, інституційні та адміністративні критерії.** Адаптацію національного законодавства до права ЄС, а також інституційну та адміністративну спроможність для ефективного виконання та застосування європейських норм. Крім того, країна має бути здатною брати на себе зобов'язання членства, підтримувати цілі політичного, економічного та монетарного союзу.

Щоб підтримати країну-кандидата в досягненні відповідності критеріям членства, ЄС встановив 35 переговорних розділів. Спочатку Єврокомісія проводить офіційний аналіз відповідності українського законодавства нормам ЄС. З цих 35 розділів 33 розподілені на 6 тематичних кластерів. Розділи 34 «Інституції» та 35 «Інші питання» будуть розглядатися окремо, поза кластерною структурою [63].

У 2023 році український уряд здійснив селф-скринінг для визначення відповідності національного законодавства стандартам Європейського Союзу, хоча цей етап не є обов'язковим у рамках процедур ЄС. За результатами оцінки, Україні необхідно повністю або частково впровадити близько 3 000 актів законодавства ЄС. Найбільших змін вимагатимуть сфери, пов'язані з транспортом, продовольчою безпекою, ветеринарною та фітосанітарною політикою, свободою підприємництва та наданням послуг, фінансовими послугами, а також вільним обігом товарів [58].

Європейська Комісія закінчила перший етап скринінгу пояснювальних сесій з Україною та Молдовою. Сесії відбувалися з лютого по травень, включали 32 тематичні зустрічі, які були організовані в 6 кластерів і охоплювали всі переговорні розділи. З української сторони в процесі брали участь понад 80 державних органів, делегації яких спільно з парламентарями та експертами долучалися до сесій, що підкреслює масштабність підготовки до вступу.

Наступний етап, що стартував у липні 2024 року, включав офіційний процес скринінгу у вигляді двосторонніх зустрічей між Європейською Комісією

та Україною. Під час цих зустрічей Україна демонструвала досягнення у приведенні свого національного законодавства у відповідність до норм ЄС по кожному з розділів. Завершальним етапом стане підготовка звіту Європейською Комісією, який оцінить відповідність українського законодавства європейським стандартам, що дозволить здійснити всебічну оцінку готовності України до вступу.

Перша двостороння зустріч між Україною та Європейською Комісією відбулася на початку липня і була присвячена темі публічних закупівель. В рамках офіційного скринінгу відбулося п'ять раундів переговорів, під час яких представники численних державних органів України презентували свої досягнення та плани щодо подальших реформ у таких сферах, як судова система та основоположні права, юстиція, свобода і безпека, економічні критерії, функціонування демократичних інститутів, реформа державного управління та фінансовий контроль.

12 листопада в Люксембурзі пройшла двостороння зустріч між Україною та Європейською Комісією щодо 18 розділу, присвяченого статистиці, в межах офіційного скринінгу українського законодавства. Цей розділ був останнім у Кластері 1 «Основи процесу вступу до ЄС» (Fundamentals), що є основоположним для переговорного процесу.

Наступного тижня у Брюсселі заплановано розпочати двосторонні зустрічі за другим переговорним кластером «Внутрішній ринок». Основна увага буде приділена питанням вільного руху товарів, свободи переміщення працівників, розвитку підприємництва та надання послуг, конкурентної політики, корпоративного права та іншим ключовим аспектам інтеграції в єдиний ринок ЄС [62].

Крім того, ЄС розширив **двосторонні угоди про торгівлю та співробітництво** з Україною, прагнучи тісніше інтегрувати українську економіку в єдиний європейський ринок. Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі, створена між ЄС та Україною у 2016 році, була розширена, щоб охопити додаткові сектори та впорядкувати торговельні потоки. Ця інтеграція є

не лише економічно вигідною для України, але й слугує кроком до повноправного членства, вбудовуючи Україну в економічну та регуляторну орбіту ЄС.

Підтримуючи суверенітет України, ЄС демонструє свою роль як глобального захисника міжнародного права, що може зміцнити його вплив у міжнародних організаціях і серед партнерів з подібними цінностями. Стабільна Україна, підтримувана ЄС, зможе виступати прикладом для інших східноєвропейських країн, стимулюючи їх до реформ та зближення з європейськими стандартами. Поступово, як Україна просувається на шляху до членства в ЄС, існує кілька потенційних сфер для продовження співпраці, яка б поглиблювала відносини між Україною та ЄС і сприяла б регіональній безпеці. Подальша інтеграція в єдиний ринок ЄС, заснована на Поглибленій та всеохоплюючій зоні вільної торгівлі, підтримала б економічне відновлення України. Спільні навчання та обмін розвідданими між ЄС та українськими службами могли б зміцнити безпеку Союзу, забезпечуючи цінний досвід у протидії гібридним загрозам, кібербезпеці та новітнім загрозам, характерним для таких державних суб'єктів, як Росія.

Підтримка відновлення України та її подальшої інтеграції до ЄС вимагатиме значних фінансових зобов'язань. Забезпечення стабільних джерел фінансування та збереження громадської підтримки цих витрат є критично важливими викликами для ЄС, особливо в умовах, коли держави-члени стикаються з конкуруючими бюджетними пріоритетами. ЄС перебуває на переломному етапі розвитку своєї зовнішньої політики. Глобальні виклики, такі як геополітичне суперництво, зміна клімату та міграція, війна в Україні вимагають єдиної відповіді, що підкреслює необхідність згуртованої та гнучкої зовнішньої політики. Однак досягнення цієї єдності вимагає подолання значних внутрішніх і зовнішніх викликів, а також використання можливостей для реформ і стратегічного узгодження. Більш згуртована зовнішня політика ЄС дозволить Союзу ефективніше реагувати на глобальні виклики, гарантуючи, що він залишатиметься актуальним і впливовим гравцем у все більш багатополлярному

світі. Посилюючи стратегічну автономію, підтримуючи демократичну стійкість, приймаючи багатосторонність і долаючи внутрішні розбіжності, ЄС може зміцнити свої позиції на світовій арені.

Висновки до розділу III

Військова агресія Росії проти України викликала значні зміни у зовнішній політиці Європейського Союзу, що стосуються оборонних питань, енергетичної безпеки, економічної стійкості та дипломатичних відносин. Ці трансформації посилили роль ЄС як захисника європейських цінностей і безпеки, а також підвищили його вплив на світовій арені. Поглиблення співпраці з Україною свідчить про намір ЄС створити стабільний і демократичний простір у Європі та розробити стратегію для подолання викликів безпеки та автономії. Протягом останніх десятиліть геополітична ситуація в Східній Європі зазнала істотних змін під впливом політики ЄС щодо Росії та його відносин з Україною. Європейський Союз зіткнувся з подвійним викликом: необхідністю стримувати російську агресію та підтримувати Україну в її прагненні до реформ і європейської інтеграції. Дії Росії призвели до серйозних загроз безпеці ЄС, змусивши його активно реагувати для захисту українського суверенітету та стабільності в регіоні.

Незважаючи на досягнення, Європейський Союз стикається з серйозними викликами, які вимагають оновлення внутрішніх структур і підходів, зокрема в питаннях стратегічної автономії, реформування механізмів прийняття рішень та посилення економічної стійкості. Одним із ключових завдань ЄС є досягнення балансу між ціннісною дипломатією та практичним підходом у відносинах з авторитарними режимами.

Військова агресія Росії проти України виявила вразливі місця ЄС і стала поштовхом для суттєвих змін у його зовнішній політиці. Ці зміни, в свою чергу, зміцнили зв'язки з Україною, сприяючи її інтеграції в європейську спільноту та узгодженню прагнень щодо стабільності, безпеки та співпраці.

Зокрема, Європейському Союзу необхідно реформувати свої внутрішні

механізми для забезпечення швидкого прийняття рішень, а також реалізувати стратегічну автономію в сферах оборони та енергетики через такі ініціативи, як Європейський оборонний фонд і Європейський зелений курс. Це дозволить зменшити залежність від зовнішніх постачальників і підвищити економічну стійкість, що є надзвичайно важливим у світлі глобальних викликів, таких як пандемія та енергетична криза.

Продовження просування демократичних цінностей, прав людини та багатосторонності залишається важливим аспектом зовнішньої політики ЄС. Однак важливо знайти компроміс між принципами та прагматизмом, особливо у відносинах з авторитарними режимами. Крім того, для боротьби з дезінформацією та зміцнення «м'якої сили» ЄС повинен зосередитися на розвитку публічної дипломатії та комунікаційних стратегій. Враховуючи глобальні зміни, ЄС має можливість стати впливовим гравцем у формуванні міжнародного порядку, зокрема через підтримку багатосторонніх організацій, просування сталого розвитку та цифрового врядування, а також через стратегічну автономію, що забезпечить ЄС стабільність у складному світовому середовищі.

ВИСНОВКИ

Зовнішня політика Європейського Союзу, що зазнає змін, демонструє суттєвий зсув у його підходах до глобального управління, безпеки та стратегічної незалежності. Протягом тривалого часу ЄС покладався на дипломатичні засоби, економічну інтеграцію та нормативний вплив, але був змушений адаптуватися до швидких змін у геополітичному середовищі. Анексія Криму Росією в 2014 році, а також повномасштабне вторгнення в Україну в лютому 2022 року стали каталізаторами значних змін у зовнішній політиці ЄС. Раніше зовнішня політика ЄС базувалася на використанні «м'якої сили» для впливу на міжнародні відносини, з незначним акцентом на військові дії. Проте зростання загроз з боку Росії вимагало більш активних дій. У цьому контексті стратегія ЄС, що спиралася на економічні санкції та дипломатичні ініціативи, еволюціонувала в напрямку військової підтримки та зміцнення оборонних можливостей.

Ця зміна найбільш яскраво проявляється у військовій допомозі Україні з боку Європейського Союзу, його санкційній політиці проти Росії та прагненні до стратегічної незалежності, особливо в сферах оборони та енергетики. Ці дії підкреслюють усвідомлення того, що ЄС має розширити свої інструменти та можливості для захисту своїх інтересів і підтримки стабільності в умовах зовнішніх загроз. Більше того, прагнення ЄС до стратегічної автономії не означає відмову від основних цінностей миру, демократії та прав людини, а скоріше їх узгодження з більш стійкою та активною зовнішньою політикою.

Важливе рішення Європейської Ради про надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС у червні 2022 року стало знаковим моментом у двосторонніх відносинах. Хоча це рішення не забезпечує миттєвого вступу, воно демонструє відданість ЄС підтримці інтеграції України в європейську спільноту та її більш широкій геополітичній стратегії. Надання Україні статусу кандидата свідчить не лише про прагнення ЄС до стабільнішої та демократичної Східної Європи, але й слугує як відповідь на російську агресію. Цей зсув у зовнішній політиці відображає зростаюче усвідомлення ЄС щодо геополітичних змін та потреби в стратегічній автономії.

Однією з основних відповідей Європейського Союзу на агресію Росії стало введення санкцій, які мають на меті ослаблення російської економіки та обмеження її можливостей фінансувати військові дії. З моменту початку конфлікту ЄС реалізував більше десяти пакетів санкцій, які охоплюють різні сектори економіки Росії.

1. Фінансові обмеження. Виключення основних російських банків з платіжної системи SWIFT, заморожування активів Центрального банку Росії та накладення обмежень на діяльність російських фінансових установ.

2. Торговельні обмеження. Заборона на експорт товарів подвійного призначення, предметів розкоші та сучасних технологій, які можуть бути використані в російській військовій промисловості.

3. Енергетичне ембарго. Поступове введення ембарго на імпорт російської нафти та вугілля з метою зменшення залежності від російського газу.

4. Персональні санкції. Заморожування активів та заборона на в'їзд для російських олігархів і представників політичної еліти.

Вплив цих санкцій на Росію виявився суттєвим: рубль зазнав значної девальвації, інфляція різко зросла, а ключові сектори економіки страждали від нестачі технологій і обладнання. Проте санкції також створили труднощі для Європейського Союзу, особливо в енергетичній сфері. Країни-члени, такі як Німеччина та Італія, які значною мірою залежали від російського газу, зіткнулися з підвищенням цін на енергоносії та можливим дефіцитом. Для пом'якшення цих викликів ЄС вживав заходів на підтримку своїх членів, зокрема, розробив план REPowerEU, спрямований на диверсифікацію джерел енергії, інвестиції в відновлювальні джерела енергії та підвищення енергоефективності. Хоча санкції продемонстрували єдність і рішучість ЄС, вони також виявили труднощі в забезпеченні скоординованого підходу до різних економік.

Однією з найзначніших змін стало рішення Європейського Союзу надати військову підтримку Україні, що підкреслює серйозність, з якою ЄС ставиться до російської загрози. Завдяки Європейському фонду миру, ЄС виділив мільярди євро на постачання військового обладнання Україні, включаючи оборонні

системи, медикаменти та навчання для українських військових. Ця ініціатива вперше передбачає фінансування летальної допомоги з боку ЄС, що свідчить про суттєві зміни в його політиці.

Крім того, декілька країн-членів ЄС самостійно надали Україні сучасні озброєння, такі як протитанкові ракети, безпілотники та артилерійські системи. Ця колективна підтримка зміцнила можливості України у протистоянні російському наступу і демонструє рівень військового залучення ЄС, який раніше вважався неможливим. Вторгнення в Україну також стало каталізатором обговорень щодо посилення обороноздатності ЄС, щоб підготувати Європу до можливих майбутніх загроз. Серед ініціатив є:

1. Збільшення витрат на оборону. Рішення Німеччини збільшити свій оборонний бюджет і створити фонд для Бундесверу у розмірі 100 мільярдів євро створило прецедент для інших країн-членів.

2. Європейський оборонний фонд. Цей фонд використовується для розробки спільних військових проєктів, посилюючи оперативну сумісність між збройними силами ЄС.

3. Стратегічний компас. Цей документ ухвалений 2022 році окреслює бачення ЄС у сфері безпеки і оборони, зосереджуючись на врегулюванні криз, стійкості та партнерстві з НАТО та іншими союзниками.

Ці зміни сигналізують про перехід до стратегічної автономії, коли ЄС прагне побудувати надійну оборонну структуру, яка доповнює НАТО і дозволяє здійснювати незалежні дії в разі потреби. На додаток до військової та економічної реакції, ЄС також зіткнувся з гуманітарним викликом, спричиненим війною в Україні. Мільйони українців вимушено виїхали до країн-членів ЄС, створивши одну з найбільших криз біженців в Європі з часів Другої світової війни. Реакція ЄС на цю кризу була швидкою, введена в дію Директива про тимчасовий захист, яка надала українським біженцям негайний доступ до дозволів на проживання, працевлаштування та соціальних послуг. Хоча ця директива продемонструвала відданість ЄС гуманітарним принципам, вона також поставила під сумнів послідовність міграційної політики ЄС, оскільки

біженці з інших регіонів зіткнулися з більш суворим контролем.

Крім того, вторгнення в Україну змусило ЄС переглянути взаємодію з іншими світовими державами, зокрема з Китаєм та США. Як зростаюча наддержава з тісними зв'язками з Росією, Китай представляє як можливість для економічної співпраці, так і виклик з точки зору стратегічної конкуренції. ЄС повинен збалансувати свої економічні інтереси з міркуваннями безпеки, захистом прав людини і прагненням уникнути пасток стратегічної залежності.

Досліджуючи динаміку зовнішньої політики ЄС, ми зробили кілька важливих висновків:

1. Складна структура прийняття рішень в ЄС у поєднанні із залежністю від одностайної згоди у прийнятті ключових зовнішньополітичних рішень часто перешкоджає швидкому реагуванню. Перехід до голосування кваліфікованою більшістю (QMV) в окремих сферах може впорядкувати процес прийняття рішень, одночасно захищаючи основні інтереси держав-членів.

2. Потреба у стратегічній автономії. Зі зміною глобальної динаміки сили зростає потреба ЄС у досягненні стратегічної автономії, особливо у сфері оборони та енергетичної безпеки. Завдяки таким ініціативам, як Європейський оборонний фонд та Європейський зелений курс, ЄС може зменшити залежність, підвищити стійкість та утвердити себе як незалежного гравця.

3. Прихильність ЄС до прав людини, демократії та багатосторонності є центральним елементом його глобальної ідентичності. Однак ефективна адвокація вимагає балансу між ціннісно-орієнтованою дипломатією та прагматизмом, особливо у відносинах з авторитарними державами.

4. Посилення публічної дипломатії та комунікації. Єдина комунікаційна стратегія має важливе значення для посилення голосу ЄС на світовій арені. Прозорі повідомлення та проактивна публічна дипломатія можуть допомогти протидіяти дезінформації та посилити «м'яку силу» ЄС.

5. Внутрішня солідарність і згуртованість. Щоб досягти єдності у зовнішній політиці, ЄС повинен подолати внутрішні розбіжності між своїми членами. Підхід, орієнтований на солідарність, включаючи фінансову підтримку

країн-членів, які мають особливі проблеми у сфері безпеки або економіки, може сприяти зміцненню почуття спільної відповідальності.

Відповідь Європейського Союзу на війну в Україні підкреслює зростаюче усвідомлення потреби в більш активній та узгодженій зовнішній політиці. Ця зміна відображає адаптацію ЄС до дедалі нестабільнішого і багатопольярного глобального середовища, де традиційна залежність від дипломатичних відносин і економічного співробітництва вже не є достатньою для протистояння зростаючим загрозам безпеці з боку авторитарних режимів, таких як Росія. Впровадження стратегічної автономії, економічної стійкості та військової співпраці свідчить про перехід до більш рішучої зовнішньої політики, яка намагається знайти баланс між основними цінностями демократії, правами людини та багатосторонністю, а також необхідністю забезпечення власної безпеки та геополітичного впливу в умовах швидких змін у світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Alcidi, Cinzia, et al. «What ways and means for a real strategic autonomy of the EU in the economic field?.» 2024. – Режим доступу: https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/files/qe-02-23-358-en-n_0.pdf.
2. Bahgat, Gawdat. Europe's energy security: challenges and opportunities. International Affairs, 2006. – Режим доступу: <https://ir101.co.uk/wp-content/uploads/2018/10/bahgat-2006-europes-energy-security-challenges-and-opportunities.pdf>.
3. Barry, C. M., & Kleinberg, K. B. Profiting from Sanctions: Economic Coercion and US Foreign Direct Investment in Third-Party States. International Organization, Vol. 69, no. 4, 2015.
4. BBC News. Ukraine suspends preparations for EU trade agreement [Електронний ресурс]. 2013. – Режим доступу: <https://www.bbc.com/news/world-europe-25032275>
5. Blockmans, Steven, and Dylan Macchiarini Crosson. «PESCO: A force for positive integration in EU defence.» European Foreign Affairs Review, 26, 2021.
6. Brzozowski, A. European Defence Fund agreed amid ethics concerns. Euractiv, 25 Feb. 2019. – Режим доступу: <https://www.euractiv.com/section/defence-and-security/news/european-defence-fund-agreed-amid-ethics-concerns/>.
7. Chen, M. H., Kulhanek, J., Thim, M. Energy Security in Central and Eastern Europe. Association for International Affairs, 2008. – Режим доступу: http://www.academia.edu/183455/Energy_Security_in_Central_and_Eastern_Europe.
8. Council of the EU. «A Strategic Compass for Security and Defence—for a European Union That Protects Its Citizens, Values and Interests and Contributes to International Peace and Security.» 2022. – Режим доступу: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7371-2022-INIT/en/pdf>.
9. Council of the European Union. «Council Decision Establishing Permanent Structured Cooperation (PESCO) and Determining the List of Participating Member States», Brussels, 8 December 2017.
10. Council of the European Union. «EU sanctions against Russia explained.»

2023. – Режим доступа: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/sanctions-against-russia-explained>.
11. Declaration, Joint «British-French summit St-Malo,» 1998. – Режим доступа: <https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep06989.7.pdf>.
12. Dimitrova, Anna. «The state of the transatlantic relationship in the Trump era.» The Guardian, 2016. – Режим доступа: <https://www.robertschuman.eu/en/european-issues/0545-the-state-of-the-transatlantic-relationship-in-the-trump-era>.
13. Dinan, D. Europe Recast: A History of the European Union. Lynne Rienner Publishers, 2014. – Режим доступа: <https://doi.org/10.1515/9781685850746>.
14. Directorate-General for Energy. Market Observatory for Energy, 2015. – Режим доступа: https://energy.ec.europa.eu/system/files/2015-03/quarterly_report_on_european_gas_markets_2014_q4_0.pdf.
15. Djurovic, Gordana. «War in Ukraine and implications for Montenegro's EU Membership.» 2022. – Режим доступа: https://www.researchgate.net/profile/Gordana-Djurovic-2/publication/360765827_War-in-Ukraine-and-implications-for-Montenegro's-EU-membership-ACM-BRIEFS/links/628902ba39fa217031639dfc/War-in-Ukraine-and-implications-for-Montenegros-EU-membership-ACM-BRIEFS.pdf.
16. EEAS. About the European External Action Service [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.eeas.europa.eu/eeas/about-european-external-action-service_en
17. EEAS. Eastern Partnership [Электронный ресурс]. 2022. – Режим доступа: https://www.eeas.europa.eu/eeas/eastern-partnership_en
18. EEAS. EU restrictive measures in response to the crisis in Ukraine. 10.08.2017. – Режим доступа: https://www.eeas.europa.eu/node/30963_en.
19. EU Commission. «Joint Statement between the European Commission and the United States on European Energy Security.» 2022. – Режим доступа: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/it/statement_22_2041.

20. EU Global Strategy. «Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe—A Global Strategy for the European Union’s Foreign and Security Policy.» European Union External Action, 2016. – Режим доступа: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_review_web_0.pdf.
21. EU Global Strategy. «The European Union’s Global Strategy Three Years On.» Looking Forward, 2019. – Режим доступа: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eu_global_strategy_2019.pdf.
22. European Commission, Directorate-General for Energy. Market Observatory for Energy, 2015. – Режим доступа: https://energy.ec.europa.eu/system/files/2015-03/quarterly_report_on_european_gas_markets_2014_q4_0.pdf.
23. European Commission. Factsheet: Neighbourhood, Development and International Cooperation Instrument (NDICI), 11 June 2021.
24. European Commission. Foreign Policy Instruments [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://commission.europa.eu/about-european-commission/departments-and-executive-agencies/foreign-policy-instruments_en
25. European Council. «EU Strategic Agenda 2024–2029.» – Режим доступа: <https://www.consilium.europa.eu/en/european-council/strategic-agenda-2024-2029/>.
26. European Energy Security Strategy. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, Brussels, 28.5.2014.
27. European Instrument for Democracy and Human Rights (EIDHR). EEAS. – Режим доступа: https://www.eeas.europa.eu/delegations/kyrgyz-republic/european-instrument-democracy-and-human-rights-eidhr_und_en.
28. European Neighbourhood Policy. European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations (DG NEAR) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/european-neighbourhood-policy_en
29. European Parliament. Foreign policy: aims, instruments and achievements [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/158/foreign-policy-aims->

instruments-and-achievements

30. European Parliament. Motion for a resolution on the invasion of Ukraine by Russia. 11.3.2014. (2014/2627(RSP)). – Режим доступа: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-7-2014-0248_EN.html.
31. European Union Agency for Network and Information Security. About ENISA. – Режим доступа: <https://www.enisa.europa.eu/about-enisa>.
32. Glencross, Andrew. The EU Response to the Eurozone Crisis: Democratic Contestation and the New Fault Lines in European Integration. Europa-Kolleg Hamburg Institute for European Integration Discussion. 2013. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/82634/1/766849171.pdf>
33. HOUSE, TW. «Fact Sheet: United States.» G7 and EU Impose Severe and Immediate Costs on Russia, 2022. – Режим доступа: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/04/06/fact-sheet-united-states-g7-and-eu-impose-severe-and-immediate-costs-on-russia/>.
34. Howorth, Jolyon. «EU–NATO cooperation: the key to Europe’s security future.» EU-NATO Relations, 2020.
35. International Monetary Fund. Russian Federation: 2015 Article IV Consultation-Press Release and Staff Report. – Режим доступа: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2015/cr15211.pdf>.
36. Karjalainen, Tuayne, and Katariina Mustasilta. «European Peace Facility: from a conflict prevention tool to a defender of security and geopolitical interests.» TEPSA Briefs, 2023.
37. Keukeleire, Stephan. «The Common Foreign and Security Policy (CFSP) of the European Union,» 1999.
38. Mills, Claire. «The European Intervention Initiative (EII/EI2).» House of Commons Library, 2019. – Режим доступа: <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-8432/CBP-8432.pdf>.
39. Monnet, J. Memoirs, Introduction by George W. Ball. 1978. – Режим доступа: <https://ia801301.us.archive.org/34/items/MonnetJeanMemoirs/Monnet%2C%20Jean>

%20-%20Memoirs.pdf.

40. O'Keeffe, David, and Patrick Twomey, eds. «Legal issues of the Amsterdam Treaty,» 1999.

41. OSW Commentary «The EU debate on qualified majority voting in the Common Foreign and Security Policy. Reform and enlargement.» 2023. – Режим доступа: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2023-10-12/eu-debate-qualified-majority-voting-common-foreign-and>.

42. Petrov, Roman. Constitutional Challenges for the Implementation of Association Agreements between the EU and Ukraine, Moldova and Georgia. *European Public Law*, 21, 2015.

43. Questions and Answers about the East StratCom Task Force. – Режим доступа: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/2116/-questions-and-answers-about-the-east-stratcom-task-force_en.

44. REPowerEU Plan. 2022. – Режим доступа: <https://eur-lex.europa.eu/search.html?scope=EURLEX&text=%27REPowerEU+Plan&lang=en&type=quick&qid=1731651104930>.

45. Robert, Sabrina. «Foreign Investment Control Procedures as a Tool for Enforcing EU Strategic Autonomy.» *European Papers-A Journal on Law and Integration*, 2023. – Режим доступа: <https://www.europeanpapers.eu/en/europeanforum/foreign-investment-control-procedures>.

46. Schneider-Petsinger, Marianne. «US and European strategies for resilient supply chains: balancing globalization and sovereignty.» Chatham House, Research paper 14, 2021. – Режим доступа: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2021-09/2021-09-10-us-european-supply-chains-schneider-petsinger.pdf>.

47. Schuman, R. The Schuman Declaration 9 May 1950. European Union. 1950. – Режим доступа: https://europa.eu/european-union/about-eu/symbols/europe-day/schuman-declaration_en.

48. Sus, Monika. «Exploring the dynamics of policy change in EU security

and defence: policy entrepreneurs behind the Strategic Compass.» 2024.

49. Tanczos, Veronika Hornyak–Mariann. «EU Missions and Operations.» Edited by Anna Molnár–Dóra Molnár, 2024.

50. The Common Foreign and Security Policy (CFSP). German Federal Foreign Office. – Режим доступу: <https://www.auswaertiges-amt.de/en/aussenpolitik/europe/-/228280>.

51. The European Union’s 2024-2027 Plan for the Reconstruction of Ukraine, 2024. – Режим доступу: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/ukraine-facility-plan.pdf>.

52. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 2007. – Режим доступу: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:12007L/TXT>.

53. Trenin, Dmitri. Russia’s Growing China Connection. Carnegie Endowment for International Peace. – Режим доступу: <https://carnegieendowment.org/posts/2014/10/russias-growing-china-connection?lang=en>.

54. Usherwood, S., Pinder, J. The European Union: A Very Short Introduction (Very Short Introductions). 2-ге вид. Oxford University Press, 2008.

55. von der Leyen, U. Joint statement by President von der Leyen and President Biden on US-EU cooperation on energy security. STATEMENT/22/664, 28.01, 2022. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/STATEMENT_22_2007

56. Winkler, Iuliu. «EU-China Comprehensive Agreement on Investment (EU-China CAI).» 2019. – Режим доступу: <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-international-trade-inta/file-eu-china-investment-agreement>.

57. Головченко А. В. Політика розширення Європейського Союзу на Схід як відповідь на виклик нового періоду у світовій історії після закінчення Холодної війни // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. – Одеса : Фенікс, 2011. – Вип. 41. – С. 80–86. – Режим доступу:

http://app.nuoua.od.ua/archive/41_2011/11.pdf

58. Звіт за результатами первинної оцінки стану імплементації актів права ЄС. European integration portal, 2023. – Режим доступу: https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit_UA.pdf.

59. Консультативна місія Європейського Союзу (КМЄС) в Україні. Режим доступу: <http://www.euam-ukraine.eu/ua/our-mission/about-us/>.

60. Мартинов А. Ю. Європейська інтеграція // Енциклопедія історії України. Т. 3: Е-Й / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2005. 672 с. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Evropeyska_integraciya.

61. Миронова М. А. Спільна зовнішня політика та політика безпеки ЄС: конспект лекцій. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, Центр досконалості Жана Моне, 2022. 111 с.

62. Міністерство юстиції. «Україна завершила оцінку законодавства за першим блоком переговорного процесу щодо вступу до ЄС.» Міністерство юстиції, 13 листопада 2024. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukraina-zavershylo-otsinku-zakonodavstva-za-pershym-blokom-perehovornoho-protsesu-shchodo-vstupu-do-ies>.

63. Переговори про вступ України до ЄС: повний гід у 12 питаннях. – Режим доступу: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/news/peregovory-pro-vstup-ukrayiny-do-yes-povnyj-gid-u-12-pytanniah-i-10-mifah-2/>.

64. План дій «Україна – Європейський Союз»: Європейська політика сусідства від 12.02.2005. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_693#Text

65. Радіо Свобода. «Українські біженці допомогли зменшити дефіцит робочої сили у ЄС – єврокомісар.» 17 жовтня 2023. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukrainski-bizhentsi-defitsyt-robocha-syly-es/32641409.html>.

66. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і

Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами : Угода Україна від 14.06.1994 : станом на 1 верес. 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012#Text